

INFORMATOR

o egzaminie maturalnym z filozofii

od roku szkolnego 2024/2025

Centralna Komisja Egzaminacyjna
Warszawa 2024

Zespół redakcyjny:

dr Jacek Frydrych
dr Marcin Iwanicki (KUL)
prof. dr hab. Jacek Wojtysiak (KUL)
Dagmara Rusinek-Smaga (CKE)
dr Wioletta Kozak (CKE)
dr Marcin Smolik (CKE)

Recenzenci:

prof. ucz. dr hab. Krzysztof Śleziński, (UŚ)
prof. ucz. dr hab. Artur Szutta (UG)
Marcin Szymański

Informator został opracowany przez Centralną Komisję Egzaminacyjną we współpracy z okręgowymi komisjami egzaminacyjnymi.

Centralna Komisja Egzaminacyjna
ul. Józefa Lewartowskiego 6, 00-190 Warszawa
tel. 22 536 65 00
sekretariat@cke.gov.pl

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Gdańsku
ul. Na Stoku 49, 80-874 Gdańsk
tel. 58 320 55 90
komisja@oke.gda.pl

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Jaworznie
ul. Adama Mickiewicza 4, 43-600 Jaworzno
tel. 32 784 16 00
sekretariat@oke.jaworzno.pl

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Krakowie
os. Szkolne 37, 31-978 Kraków
tel. 12 683 21 01
oke@oke.krakow.pl

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Łomży
al. Legionów 9, 18-400 Łomża
tel. 86 473 71 20
sekretariat@oke.lomza.pl

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Łodzi
ul. Ksawerego Praussa 4, 94-203 Łódź
tel. 42 664 80 60
sekretariat@lodz.oke.gov.pl

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Poznaniu
ul. Gronowa 22, 61-655 Poznań
tel. 61 854 01 60
sekretariat@oke.poznan.pl

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Warszawie
ul. Józefa Bema 87, 01-223 Warszawa
tel. 22 457 03 35
info@oke.waw.pl

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna we Wrocławiu
ul. Tadeusza Zielińskiego 57, 53-533 Wrocław
tel. 71 785 18 94
sekretariat@oke.wroc.pl

Spis treści

1.	Opis egzaminu maturalnego z filozofii	5
	Wstęp	5
	Zadania na egzaminie	5
	Opis arkusza egzaminacyjnego	7
	Zasady oceniania	9
2.	Przykładowe zadania z rozwiązaniami	21
	Zadania sformułowane na podstawie jednego tekstu filozoficznego	21
	Zadania sformułowane na podstawie dwóch tekstów filozoficznych	30
	Zadania z zakresu kultury logicznej	40
	Zadania z zakresu historii filozofii	43
	Zadania z zakresu wybranych problemów filozoficznych	48
	Zadania sformułowane na podstawie tekstu niefilozoficznego	50
	Wypracowania	71
3.	Informacja o egzaminie maturalnym z filozofii dla absolwentów niesłyszących	96

1. Opis egzaminu maturalnego z filozofii

WSTĘP

Filozofia jest jednym z dodatkowych przedmiotów egzaminacyjnych na egzaminie maturalnym.

Egzamin maturalny z filozofii sprawdza, w jakim stopniu zdający spełnia wymagania z filozofii na poziomie rozszerzonym określone w: [podstawie programowej kształcenia ogólnego dla szkoły ponadpodstawowej](#).¹

Informator prezentuje przykładowe zadania egzaminacyjne wraz z rozwiązaniami oraz wskazuje, w jaki sposób zadania odnoszą się do wymagań podstawy programowej. Zadania w *Informatorze* nie ilustrują wszystkich wymagań z zakresu filozofii określonych w podstawie programowej, nie wyczerpują również wszystkich typów zadań, które mogą wystąpić w arkuszu egzaminacyjnym. Tylko realizacja wszystkich wymagań z podstawy programowej, zarówno ogólnych, jak i szczegółowych, może zapewnić właściwe przygotowanie do egzaminu maturalnego.

ZADANIA NA EGZAMINIE

W arkuszu egzaminacyjnym znajdują się zarówno zadania zamknięte, jak i otwarte.

Zadania zamknięte to takie, w których zdający wybiera odpowiedź spośród podanych. Wśród zadań zamkniętych znajdują się m.in. zadania wyboru wielokrotnego, zadania typu prawda-falsz oraz zadania na dobieranie.

Zadania otwarte to takie, w których zdający samodzielnie formułuje odpowiedź. Wśród zadań otwartych znajdują się m.in.:

- zadania z luką, wymagające uzupełnienia zdania bądź krótkiego tekstu jednym lub kilkoma wyrazami
- zadania krótkiej odpowiedzi, wymagające napisania krótkiego tekstu
- zadanie rozszerzonej odpowiedzi, wymagające napisania wypracowania.

¹Rozporządzenie Ministra Edukacji z dnia 28 czerwca 2024 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia (Dz.U. z 2024 r. poz. 1019).

W arkuszu egzaminacyjnym znajdują się zadania sprawdzające znajomość treści i problematyki lektur wymienionych w podstawie programowej:

1. Platon, *Obrona Sokratesa*
2. Platon, *Fedon* (78 d – 80 b oraz 98 c – 100 b)
3. Platon, *Uczta* (209 e – 212 c)
4. Platon, *Państwo* (514 a – 517 a)
5. Arystoteles, *Etyka nikomachejska* (ks. II, 7–8, 1107 a)
6. Epikur, List do Menoikeusa (wybrany fragment)
7. Seneka, wybrany fragment
8. René Descartes, *Rozprawa o metodzie* (cz. IV)
9. John Locke, Rozważania dotyczące rozumu ludzkiego (t. I, ks. II, rozdz. I, par. 1–6)
10. Immanuel Kant, *Uzasadnienia metafizyki moralności* (rozdz. 2)
11. John Stuart Mill, *O wolności* (rozdz. I *Rozważania wstępne*)
12. August Comte, *Metoda pozytywna w szesnastu wykładach* (wykład pierwszy)
13. Karl Jaspers, *Wprowadzenie do filozofii* (rozdz. 2 *Źródła filozofii*)
14. Jean-Paul Sartre, *Egzystencjalizm jest humanizmem*
15. Fragment jednego z następujących tekstów: *Problemy filozofii* Bertranda Russella, *Z głównych zagadnień filozofii* George'a Edwarda Moore'a, *O tak zwanych prawdach względnych* Kazimierza Twardowskiego, *Zagadnienia i kierunki filozofii* Kazimierza Ajdukiewicza, *Medytacje o życiu godziwym* Tadeusza Kotarbińskiego.

W arkuszu egzaminacyjnym znajdują się także zadania sprawdzające znajomość poglądów filozofów wymienionych w podstawie programowej, tj.:

Tales

Anaksymander

Anaksymenes

Empedokles

Heraklit

Parmenides

Zenon z Elei

Leucyp

Demokryt

Sokrates

Platon

Arystoteles

Epikur

Seneka

Plotyn

św. Augustyn

św. Anzelm z Canterbury

św. Tomasz z Akwinu

René Descartes

Blaise Pascal

Gotfried Wilhelm Leibniz

Baruch Spinoza

John Locke

David Hume
George Berkeley
Immanuel Kant
Georg Wilhelm Friedrich Hegel
John Stuart Mill
Friedrich Nietzsche
August Comte
Edmund Husserl
Max Scheler
Roman Ingarden
Karl Jaspers
Jean-Paul Sartre
George Edward Moore
Bertrand Russell
Ludwig Wittgenstein
Kazimierz Twardowski
Tadeusz Kotarbiński
Kazimierz Ajdukiewicz
Tadeusz Czeżowski
Władysław Tatarkiewicz

OPIS ARKUSZA EGZAMINACYJNEGO

Egzamin maturalny z filozofii będzie trwał 180 minut².

W arkuszu egzaminacyjnym znajdzie się od 13 do 19 zadań. Łączna liczba punktów, jakie można uzyskać za prawidłowe rozwiązanie wszystkich zadań, jest równa 50.

Arkusze egzaminacyjny będzie składał się z dwóch części:

I. Część 1. *Test*

- 1) Za rozwiązanie zadań z tej części arkusza zdający może uzyskać maksymalnie 25 punktów.
- 2) Zadania znajdujące się w tej części arkusza egzaminacyjnego będą tworzyły trzy grupy zadań:
 - a) zadania odnoszące się do jednego dłuższego tekstu filozoficznego lub dwóch krótszych tekstów filozoficznych:
 - zadania te będą sprawdzać przede wszystkim umiejętność analizy tekstu filozoficznego
 - wykorzystany w arkuszu egzaminacyjnym tekst (lub teksty) nie musi być wymieniony w podstawie programowej, musi jednak być tekstem napisanym przez filozofa wymienionego w podstawie programowej lub dotyczyć problemu filozoficznego wskazanego (nazwanego) w podstawie programowej

² Czas trwania egzaminu może zostać wydłużony w przypadku uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, w tym niepełnosprawnych, oraz w przypadku cudzoziemców. Szczegóły są określane w *Komunikacie dyrektora Centralnej Komisji Edukacyjnej w sprawie szczegółowych sposobów dostosowania warunków i form przeprowadzania egzaminu maturalnego w danym roku szkolnym.*

- łączna liczba wyrazów wykorzystanego tekstu filozoficznego (lub tekstów) nie może przekraczać 1000
 - w tej części mogą się pojawić zadania niezwiązane bezpośrednio z przywołanym tekstem (tekstami) – mogą pojawić się zadania odnoszące się do innych tekstów filozoficznych lub poglądów filozoficznych wymienionych w podstawie programowej, a treść tych zadań może – oddzielnie lub łącznie – być związana z dowolnymi zagadnieniami wyszczególnionymi w każdej z trzech głównych części podstawy programowej: 1. Kultura logiczna., 2. Elementy historii filozofii., 3. Wybrane problemy filozofii
 - liczba zadań: 5–7.
- b) zadania niepowiązane wspólnym tekstem:
- zadania te będą sprawdzać wiedzę i umiejętności z zakresu wybranych zagadnień wyszczególnionych w trzech głównych częściach podstawy programowej: 1. Kultura logiczna., 2. Elementy historii filozofii., 3. Wybrane problemy filozofii
 - zadań te oparte będą o materiał źródłowy, np. cytaty, reprodukcję, ilustrację, mogą się także pojawić zadania bez tekstu źródłowego
 - liczba zadań: 5–7.
- c) zadania odnoszące się do tekstu niefilozoficznego:
- wykorzystany tekst może mieć różną postać i charakter – w szczególności może być fragmentem tekstu literackiego, naukowego, popularnonaukowego czy publicystycznego
 - łączna liczba wyrazów wykorzystanego tekstu nie może przekraczać 400
 - zadania z tej grupy mają w szczególności na celu sprawdzenie umiejętności rozpoznawania związków między filozofią a innymi dziedzinami kultury (nauką, literaturą, sztuką, religią)
 - zadania z tej grupy zadań mogą dotyczyć problematyki wyszczególnionej w każdej z trzech części podstawy programowej: 1. Kultura logiczna. 2. Elementy historii filozofii. 3. Wybrane problemy filozofii
 - liczba zadań: 3–5.
- d) w każdym arkuszu znajdują się co najmniej 3 zadania z logiki.

II. Część 2. Wypracowanie

- 1) Za napisanie wypracowania zdający może uzyskać maksymalnie 25 punktów. Zadanie sprawdza umiejętność pisania dłuższego tekstu o charakterze argumentacyjnym, liczącego minimum 400 wyrazów, w którym zdający – posługując się stosowną wiedzą i umiejętnościami z zakresu edukacji filozoficznej – będzie rozważał wskazane w poleceniu zagadnienie (lub zagadnienia) i argumentował na rzecz wybranego przez siebie stanowiska (rozwiązania). Tematy wypracowań mogą mieć jedną z dwóch postaci:
- a) temat o charakterze **historyczno-filozoficznym**.
W poleceniu zostanie wymieniony określony filozof lub przywołany określony fragment tekstu filozoficznego. Zadaniem zdającego będzie napisanie wypracowania, w którym – zgodnie z treścią polecenia – przedstawi pogląd lub poglądy wskazanego filozofa oraz sformułuje własne stanowisko, odnoszące się do zaprezentowanej myśli filozofa wskazanego w poleceniu
- b) temat o charakterze **problemowym**.

W poleceniu zostanie wskazany określony problem filozoficzny lub określone stanowisko filozoficzne. Zadaniem zdającego będzie napisanie wypracowania, w którym wyjaśni on problem lub stanowisko wskazane w poleceniu oraz sformułuje własne stanowisko, odnoszące się do wskazanego w temacie wypracowania problemu lub stanowiska.

Tematy wypracowań będą poprzedzone szczegółowymi wytycznymi:

- wybierz **jeden** z poniższych tematów i napisz wypracowanie
- wyjaśnij temat wypracowania
- sformułuj tezę dotyczącą tematu wypracowania i przedstaw jej uzasadnienie
- w ramach własnego wywodu przywołaj argumenty (racje) na rzecz zajętego przez Ciebie stanowiska, przedstaw co najmniej jeden zarzut (kontrargument lub kontrargumenty) oraz sformułuj odpowiedź na przedstawiony przez Ciebie zarzut (lub zarzuty)
- w wypracowaniu zaprezentuj myśl filozoficzną dotyczącą tematu wypracowania przynajmniej jednego z filozofów wymienionych w podstawie programowej
- w wypracowaniu odwołaj się do kontekstu pozafilozoficznego, np. do wybranego tekstu kultury
- Twoja praca powinna liczyć co najmniej 400 wyrazów
- numer wybranego tematu wpisz w kratkę
- zapisz wypracowanie w wyznaczonym miejscu, nie pisz na marginesach.

Uwaga: Każde wypracowanie będzie oceniane według tych samych kryteriów omówionych na stronach: 10–20 *Informatora: Zasady oceniania*. Zadanie otwarte rozszerzonej odpowiedzi – wypracowanie.

ZASADY OCENIANIA

Zadania zamknięte i zadania otwarte z luką

Zadania zamknięte są oceniane – w zależności od maksymalnej liczby punktów, jaką można uzyskać za rozwiązanie danego zadania – zgodnie z poniższymi zasadami:

1 pkt – odpowiedź poprawna.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

ALBO

2 pkt – odpowiedź całkowicie poprawna.

1 pkt – odpowiedź częściowo poprawna lub odpowiedź niepełna.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub brak odpowiedzi.

Zadania otwarte krótkiej odpowiedzi

Za rozwiązanie zadania otwartego krótkiej odpowiedzi będzie można otrzymać od 0 do 4 punktów. Zasady oceniania będą opracowywane do każdego zadania odrębnie. Za każde poprawne rozwiązanie, inne niż opisane w zasadach oceniania, można przyznać maksymalną liczbę punktów, o ile rozwiązanie jest merytorycznie poprawne, zgodne z treścią polecenia i warunkami zadania.

Zadanie otwarte rozszerzonej odpowiedzi – wypracowanie

Za napisanie wypracowania zdający będzie mógł otrzymać maksymalnie 25 punktów. Oceniając pracę, egzaminatorzy będą przydzielali punkty według trzech **kryteriów głównych**:

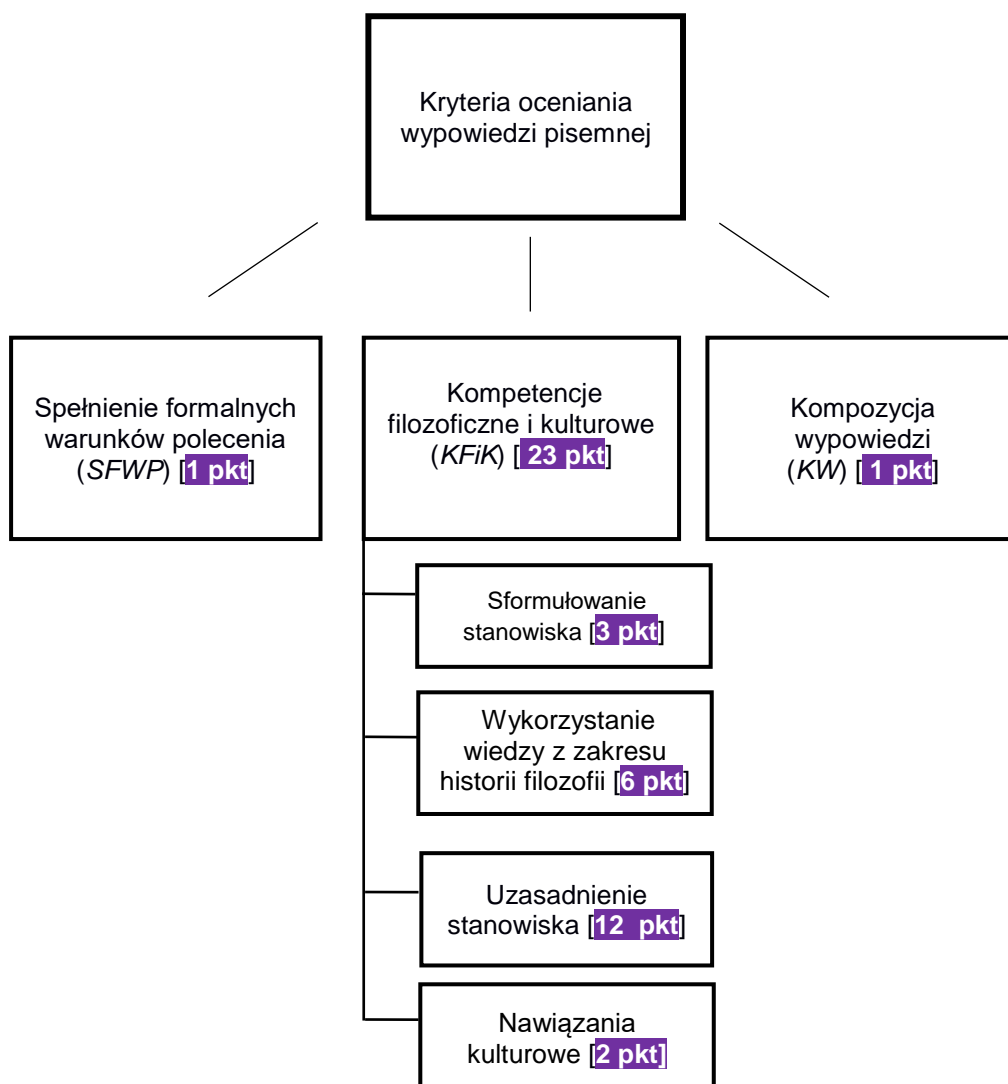
1. *Spełnienie formalnych warunków polecenia* (od 0 do 1 pkt).
2. *Kompetencje filozoficzne i kulturowe* (od 0 do 23 pkt).
3. *Kompozycja wypowiedzi* (od 0 do 1 pkt).

W ramach pierwszego kryterium głównego – *Spełnienie formalnych warunków polecenia* – egzaminatorzy będą rozstrzygali, czy wypracowanie spełnia wymienione warunki polecenia.

W ramach drugiego kryterium głównego – *Kompetencje filozoficzne i kulturowe* – egzaminatorzy będą przydzielali punkty w ramach czterech kryteriów szczegółowych:

- 2.1. Sformułowanie stanowiska.
- 2.2. Wykorzystanie wiedzy z zakresu historii filozofii.
- 2.3. Uzasadnienie stanowiska.
- 2.4. Nawiązania kulturowe.

W ramach trzeciego kryterium głównego – *Kompozycja wypowiedzi* – egzaminatorzy będą oceniali kompozycję wypracowania.

1. Spełnienie formalnych warunków polecenia (maksymalnie 1 punkt)

Sprawdzając wypracowanie zdającego w ramach tego kryterium, egzaminator będzie oceniał, czy:

- wypowiedź zawiera przynajmniej częściowe sformułowanie stanowiska zdającego dotyczącego tematu wypracowania
- zdający przywołał pogląd filozoficzny przynajmniej jednego filozofa wymienionego w podstawie programowej filozofii odniesiony do tematu wypracowania
- wypowiedź zawiera przynajmniej jeden argument na rzecz stanowiska zdającego.

<ul style="list-style-type: none"> • W wypracowaniu znajduje się co najmniej jeden z dwóch kluczowych elementów stanowiska zdającego: wyjaśnienie tematu wypracowania lub teza zdającego. ORAZ • W wypracowaniu przedstawiona jest myśl filozoficzna przynajmniej jednego filozofa wymienionego w podstawie programowej filozofii, która odnosi się do tematu wypracowania. ORAZ • Wypracowanie zawiera przynajmniej jeden argument na rzecz stanowiska zdającego. 	1 pkt
<ul style="list-style-type: none"> • Wypracowanie nie spełnia dowolnego z warunków wymaganych do otrzymania 1 punktu. ALBO • Wypracowanie jest napisane w formie planu albo w punktach. 	0 pkt

Uwaga: jeżeli w kryterium *Spełnienie formalnych warunków polecenia* przyznano 0 pkt, we wszystkich pozostałych kryteriach przyznaje się 0 pkt.

Wyjaśnienia (Kryterium 1. – *Spełnienie formalnych warunków polecenia*)

1. Na stanowisko zdającego składają się wyjaśnienie tematu wypracowania oraz teza zdającego powiązana z tematem pracy.
 - a) Wyjaśnienie tematu polega na rzetelnym objaśnieniu kluczowych terminów lub twierdzeń niezbędnych do zrozumienia tematu oraz rzetelnym objaśnieniu zagadnienia (lub zagadnień) filozoficznego wskazanego w poleceniu (problemu lub sporu filozoficznego, cytatu, stanowiska wymienionego filozofia)
 - b) Teza wypracowania, to zdanie (lub ciąg zdań) wyrażające określone przekonanie zdającego, które odnosi się do przynajmniej jednego zagadnienia mieszczącego się w tematyce wypracowania. Swoje stanowisko zdający może również wyrazić w postaci hipotezy.
 - c) Formułując swoje stanowisko zdający nie musi opowiadać się za określonym rozwiązaniem zagadnienia omawianego w wypracowaniu, jest jednak wówczas zobowiązany jednoznacznie ten fakt zakomunikować, wyjaśniając przyjętą przez siebie koncepcję wypracowania
 - d) Jeżeli zdający nie podejmie próby wyjaśnienia tematu wypracowania lub występujące w wypracowaniu sformułowania świadczą o niezrozumieniu tematu (o nieuprawnionej jego interpretacji), a zarazem wypracowanie nie zawiera tezy dotyczącej tematu wypracowania, to wówczas uznaje się, że zdający nie spełnił

formalnego warunku polecenia.

2. W wypracowaniu zdający powinien przedstawić myśl filozoficzną jednego z filozofów wymienionych w podstawie programowej – myśl ta musi dotyczyć tematu wypracowania.
3. W wypracowaniu zdający powinien przedstawić przynajmniej jeden argument na rzecz tezy dotyczącej tematu wypracowania. Przez argument rozumie się zdanie (lub ich układ) uprawniające do przyjęcia innego zdania (wniosku, tezy).
4. Teza zdającego lub przedstawiony przez niego pogląd filozoficzny (w tym pogląd określonego filozofa) dotyczy tematu wypracowania, gdy bezpośrednio odnosi się do jednego z zagadnień zawartych w poleceniu lub gdy mieści się w ramach przedstawionej przez zdającego, uprawnionej interpretacji tematu wypracowania.

2. Kompetencje filozoficzne i kulturowe (maksymalnie 23 punkty)

Sprawdzając wypracowanie zdającego w ramach tego kryterium, egzaminator będzie ocenił, czy w wypracowaniu zdający:

- przedstawił własne stanowisko w sposób jasny i rzetelny (wyjaśnił temat wypracowania i sformułował tezę dotyczącą tematu wypracowania)
- poprawnie uzasadnił własne stanowisko, wykazując się umiejętnością poprawnej i krytycznej argumentacji
- funkcjonalnie wykorzystał wiedzę z zakresu filozofii (pojęcia i poglądy filozoficzne, w tym poglądy określonych filozofów)
- funkcjonalnie wykorzystał pozafilozoficzny kontekst kulturowy
- poprawnie stosował terminologię filozoficzną
- nie popełnił błędów rzeczowych i logiczno-językowych.

Uwaga: Jeżeli ostateczna liczba punktów przyznana w ramach kryterium głównego *Kompetencje filozoficzne i kulturowe* wynosi 0 pkt, wówczas zdający nie uzyskuje punktu za kompozycję wypracowania (*Kompozycja wypowiedzi*).

2.1. Sformułowanie stanowiska

Zadowolające wyjaśnienie tematu wypracowania oraz jasno sformułowana teza.	3 pkt
Zadowolające wyjaśnienie tematu wypracowania, lecz nie w pełni jasno sformułowana teza. ALBO Jasno sformułowana teza, lecz nie w pełni zadowolające wyjaśnienie tematu wypracowania.	2 pkt

Nie w pełni zadowalające wyjaśnienie tematu wypracowania (przy braku tezy dotyczącej tematu pracy lub gdy teza jest niezrozumiała). ALBO Nie w pełni jasno sformułowana teza (przy braku wyjaśnienia lub gdy wyjaśnienie jest niepoprawne).	1 pkt
Brak wyjaśnienia tematu (lub wyjaśnienie niepoprawne) i brak tezy (lub gdy teza nie dotyczy tematu pracy, albo została sformułowana w sposób niezrozumiały).	0 pkt

Wyjaśnienia (Kryterium 2.1. – Sformułowanie stanowiska)

1. Przez sformułowanie stanowiska zdającego rozumie się wyjaśnienie tematu wypracowania (jego interpretację) oraz sformułowanie tezy dotyczącej tematu wypracowania.
2. Wyjaśnienie tematu:
 - a) wyjaśnienie tematu jest zadowalające, gdy zdający wyjaśnił rzetelnie kluczowe terminy lub twierdzenia niezbędne do zrozumienia tematu oraz rzetelnie wyjaśnił zagadnienie (lub zagadnienia) filozoficzne wskazane w poleceniu (problem lub spór filozoficzny, cytaty, stanowisko wymienionego filozofa)
 - b) wyjaśnienie jest nie w pełni zadowalające, gdy zdający nie objaśnił rzetelnie wszystkich istotnych dla zrozumienia tematu wyrażań występujących w poleceniu (terminów lub twierdzeń). Warunkiem uzyskania jednego punktu za wyjaśnienie tematu jest poprawne objaśnienie przynajmniej jednego wyrażenia (występującego w temacie) istotnego dla zrozumienia tematu oraz poprawne objaśnienie przynajmniej jednego zagadnienia wskazanego w poleceniu.
 - c) jeżeli zdający nie wyjaśnił tematu wypracowania lub gdy podejmując tę próbę uczynił to w sposób nierzetelny, wówczas nie uzyskuje punktu za ten aspekt stanowiska.
3. Sformułowanie tezy:
 - a) teza zdającego jest jasno sformułowana, gdy łącznie spełnia następujące warunki:
 - dotyczy tematu wypracowania
 - zdający wyjaśnił sposób jej rozumienia stosując poprawnie terminologię filozoficzną
 - nie uległa zmianie lub jej ewentualna zmiana jest uzasadniona tokiem wyводу zdającego, a fakt tej zmiany jest zakomunikowany przez zdającego.
 - b) teza zdającego nie jest w pełni jasno sformułowana, gdy jest zdaniem sensownym i dotyczy tematu pracy, lecz nie została przez zdającego wyjaśniona w sposób umożliwiający jej jednoznaczne rozumienie.
 - c) Jeżeli teza nie występuje lub gdy jest sformułowana w sposób niezrozumiały albo gdy w wypracowaniu występują różne i trudne do uzgodnienia wersje tezy zdającego, to wówczas zdający nie uzyskuje punktu za ten aspekt stanowiska.

2.2. Wykorzystanie wiedzy z zakresu historii filozofii

Funkcjonalne, rzetelne i pogłębione przywołanie myśli filozoficznej co najmniej dwóch filozofów; brak błędów rzeczowych.	6 pkt
Funkcjonalne i rzetelne przywołanie myśli filozoficznej co najmniej dwóch filozofów, w tym jedno przywołanie pogłębione; brak błędów rzeczowych.	5 pkt
Funkcjonalne i rzetelne przywołanie myśli filozoficznej co najmniej dwóch filozofów, w tym jedno przywołanie pogłębione; najwyżej jeden błąd rzeczowy. ALBO Funkcjonalne, rzetelne i pogłębione przywołanie myśli filozoficznej jednego filozofa; brak błędów rzeczowych. ALBO Funkcjonalne i rzetelne przywołanie myśli filozoficznej co najmniej dwóch filozofów; brak błędów rzeczowych.	4 pkt
Funkcjonalne, rzetelne i pogłębione przywołanie myśli filozoficznej jednego filozofa; najwyżej jeden błąd rzeczowy.	3 pkt
Funkcjonalne i rzetelne przywołanie myśli filozoficznej co najmniej dwóch filozofów; najwyżej dwa błędy rzeczowe.	2 pkt
Funkcjonalne i rzetelne przywołanie myśli filozoficznej co najmniej jednego filozofa; najwyżej trzy błędy rzeczowe.	1 pkt
Brak przywołania myśli filozoficznej przynajmniej jednego filozofa. ALBO Przywołanie myśli filozoficznej niespełniające warunku funkcjonalności lub rzetelności. ALBO Cztery (lub więcej) błędy rzeczowe.	0 pkt

Wyjaśnienia (Kryterium 2.2. – Wykorzystanie wiedzy z zakresu historii filozofii)

1. Przywołanie określonego poglądu filozoficznego ocenia się w aspekcie funkcjonalności i rzetelności. Przywołanie to może być pogłębione lub niepogłębione:
 - a) przywołanie poglądu filozoficznego jest funkcjonalne wówczas, gdy stanowi element wyводу zdającego i dotyczy tematu wypracowania
 - b) przywołanie poglądu filozoficznego jest rzetelne wówczas, gdy rozumienie tego poglądu jest zgodne z obecnym stanem wiedzy filozoficznej oraz nie zawiera błędu rzeczowego świadczącego o niewłaściwym rozumieniu zaprezentowanego poglądu
 - c) przywołanie poglądu filozoficznego jest pogłębione wówczas, gdy zdający przedstawia stosowną myśl w sposób funkcjonalny i rzetelny posługując się swobodnie poprawną terminologią filozoficzną. Wyznacznikami pogłębionej prezentacji myśli filozoficznej są, np.: wyjaśnianie kluczowych dla niej pojęć lub twierdzeń, krytyczna rekonstrukcja zawartej w niej argumentacji, funkcjonalne odwołanie się do tekstu filozoficznego, adekwatne przywołanie myśli innego

filozofia (w szczególności porównanie), efektem czego jest lepsze zrozumienie poglądu prezentowanego przez zdającego

- d) przez wywód zdającego rozumie się ciąg sformułowań, w ramach którego zdający formułuje stanowisko dotyczące tematu wypracowania oraz krytycznie je uzasadnienia.

2. Błąd rzeczowy – to błąd świadczący o:

- a) nieznajomości przywołanej myśli (co do jego treści lub autorstwa)
- b) nieznajomości przywołanego tekstu (filozoficznego lub pozafilozoficznego), do którego odwołuje się zdający
- c) nieuprawnionej interpretacji przywołanego tekstu (filozoficznego lub pozafilozoficznego)
- d) niepoprawnym rozumieniu lub niepoprawnym zastosowaniu terminów lub twierdzeń filozoficznych.

3. Jeżeli zdający przytacza pogląd filozofa w funkcji argumentu (np. jako tzw. argument z autorytetu), ale przywołanie to zawiera istotny błąd rzeczowy, wówczas wpływa to na ocenę jego wypracowania zarówno w ramach omawianego kryterium szczegółowego (2.2.), jak też w ramach oceny uzasadnienia (w ramach kryterium szczegółowego 2.3.).

4. Jeżeli zdający prezentuje w swoim wypracowaniu pogląd filozofa, którego tekst (tekst źródłowy stanowiący podstawę do zadań w części testowej arkusza maturalnego) zamieszczono w pierwszej części arkusza maturalnego a prezentacja tego poglądu nie wykracza poza treści zawarte w tekście źródłowym, to za tego typu przywołanie zdający nie otrzyma punktów.

5. Zdający, który przytacza pogląd określonego filozofa w funkcji argumentu (np. jako tzw. argument z autorytetu), może otrzymać za to przywołanie punkty zarówno za argumentację, jak też za znajomość poglądów filozoficznych (w ramach omawianego kryterium szczegółowego 2.2.). Jeżeli jednak zdający oprze swoją argumentację jedynie na przywołanych przez siebie poglądach dwóch filozofów i nie rozbuduje tej argumentacji w sposób, który uprawnia do uznania tej argumentacji za pogłębioną, to nie może uzyskać maksymalnej liczby punktów zarówno za argumentację, jak i za znajomość poglądów filozoficznych.

2.3. a) Uzasadnienie – argumentacja na rzecz stanowiska

W ramach uzasadnienia występują co najmniej dwa poprawne, funkcjonalne i pogłębione argumenty; brak błędów logicznych w argumentacji.	6 pkt
W ramach uzasadnienia występują co najmniej dwa poprawne i funkcjonalne argumenty, co najmniej jeden z nich jest pogłębiony; brak błędów logicznych w argumentacji.	5 pkt
W ramach uzasadnienia występują co najmniej dwa poprawne i funkcjonalne argumenty; brak błędów logicznych w argumentacji ALBO W ramach uzasadnienia występuje jeden poprawny, funkcjonalny i pogłębiony argument; brak błędów logicznych w argumentacji. ALBO W ramach uzasadnienia występują co najmniej dwa poprawne i funkcjonalne argumenty, w tym jeden pogłębiony; uzasadnienie zawiera najwyżej jeden błąd logiczny w argumentacji.	4 pkt
W ramach uzasadnienia występują co najmniej dwa poprawne i funkcjonalne argumenty; uzasadnienie zawiera najwyżej jeden błąd logiczny w argumentacji.	3 pkt
W ramach uzasadnienia występuje co najmniej jeden poprawny i funkcjonalny argument; uzasadnienie zawiera najwyżej dwa błędy logiczne w argumentacji.	2 pkt
W ramach uzasadnienia występuje co najmniej jeden poprawny i funkcjonalny argument; uzasadnienie zawiera najwyżej trzy błędy logiczne w argumentacji.	1 pkt
Brak uzasadnienia. ALBO W ramach uzasadnienia nie występuje żaden poprawny lub funkcjonalny argument. ALBO Uzasadnienie zawiera cztery (lub więcej) błędów logicznych w argumentacji.	0 pkt

2.3. b) Uzasadnienie – kontrargumentacja (zarzuty)

Dwa zarzuty funkcjonalne lub jeden zarzut funkcjonalny i pogłębiony, brak błędów logicznych w kontrargumentacji.	3 pkt
Dwa zarzuty funkcjonalne lub jeden zarzut funkcjonalny i pogłębiony, najwyżej jeden błąd logiczny w kontrargumentacji.	2 pkt
Jeden zarzut funkcjonalny; najwyżej jeden błąd logiczny w kontrargumentacji.	1 pkt
Brak kontrargumentacji (brak przynajmniej jednego zarzutu). ALBO Żaden kontrargument nie spełnia warunku funkcjonalności. ALBO Dwa (lub więcej) błędy logiczne w kontrargumentacji.	0 pkt

2.3. c) Uzasadnienie – odpowiedź na zarzuty

Funkcjonalna odpowiedź na dwa zarzuty albo funkcjonalna i pogłębiona odpowiedź na jeden zarzut; brak błędów logicznych w odpowiedzi na zarzut.	3 pkt
Funkcjonalna odpowiedź na dwa zarzuty albo funkcjonalna i pogłębiona odpowiedź na jeden zarzut; najwyżej jeden błąd logiczny w odpowiedzi na zarzut	2 pkt
Funkcjonalna odpowiedź na jeden zarzut, najwyżej jeden błąd logiczny w odpowiedzi na zarzut.	1 pkt
Brak odpowiedzi na zarzut (zarzuty). ALBO Żadna z odpowiedzi na zarzut (zarzuty) nie spełnia warunku funkcjonalności. ALBO Dwa (lub więcej) błędy logiczne w ramach odpowiedzi na zarzut (zarzuty).	0 pkt

Wyjaśnienia (Kryterium 2.3. – Uzasadnienie)

1. Uzasadnienie stanowiska zdającego to zabieg polegający na podaniu racji (w postaci zdań) na rzecz prezentowanej tezy. W kontekście charakterystyki wymagań maturalnych uzasadnienie tezy zdającego utożsamia się z argumentacją na rzecz tej tezy.
2. Argumentacja zdającego może mieć strukturę prostą lub złożoną. W ramach wywodu zdającego mogą występować argumenty i kontrargumenty (o różnej postaci). Argumentacja składająca się z więcej niż jednego wnioskowania prostego to argumentacja złożona (o strukturze złożonej). Tego typu argumentacja jest jedną z postaci argumentacji pogłębionej.
3. Formułowanie zarzutu (kontrargumentu) polega na:
 - argumentowaniu na rzecz tezy przeciwnej
 - wykazaniu wadliwości określonego argumentu (w aspekcie jego materialnej lub formalnej poprawności).
4. Ocena argumentacji (argumentów i kontrargumentów lub odpowiedzi na zarzuty) wymaga rozstrzygnięcia trzech kwestii:
 - a) czy argumentacja jest funkcjonalna
 - b) czy argumentacja jest pogłębiona
 - c) czy argumentacja jest poprawna logicznie (poprawność materialna i formalna).
5. Argumentacja jest:
 - a) funkcjonalna, gdy stanowi część wywodu zdającego
 - b) pogłębiona, gdy ma postać poprawnego wnioskowania powiązanego z analizą historyczno-filozoficzną, logiczną lub pojęciową przynajmniej jednego elementu tego wnioskowania.
 - c) poprawna logicznie, gdy nie występują w niej błędy logiczne, w szczególności tj.: błąd materialny, błąd formalny, błędne koło w rozumowaniu, ekwiwokacja.
5. Jeżeli argument zdającego oparty jest na myśli filozofa, którego tekst zamieszczono w pierwszej części arkusza maturalnego, a równocześnie argument ten nie zawiera istotnego elementu, wykraczającego poza treści zawarte w tekście źródłowym, to za tego typu argument zdający nie otrzyma punktów.
6. Brak funkcjonalnego i poprawnego argumentu w wypracowaniu skutkuje przyznaniem 0 punktów w pozostałych aspektach oceny uzasadnienia (kontrargumentacja i odpowiedź na zarzut).

2.4. Nawiązania kulturowe

Funkcjonalne, rzetelne oraz pogłębione przywołanie jednego kontekstu pozafilozoficznego. ALBO Funkcjonalne i rzetelne przywołanie co najmniej dwóch kontekstów pozafilozoficznych.	2 pkt
Funkcjonalne i rzetelne przywołanie jednego kontekstu pozafilozoficznego.	1 pkt
Brak przywołania kontekstu pozafilozoficznego. ALBO Przywołanie kontekstu pozafilozoficznego niespełniające warunku funkcjonalności lub rzetelności.	0 pkt

Wyjaśnienia (Kryterium 2.4. – Nawiązania kulturowe)

Przywołanie przez zdającego kontekstu pozafilozoficznego polega na odwołaniu się do wiedzy z innych dziedzin kultury (np. tekstu kultury, badań naukowych, wydarzeń historycznych):

- a) przywołanie jest funkcjonalne, gdy stanowi element wyводу zdającego
- b) przywołanie jest rzetelne, gdy nie zawiera błędów rzeczowych lub logiczno-językowych uniemożliwiających zrozumienie przedstawionej myśli
- c) przywołanie jest pogłębione, gdy stanowi część wyводу zdającego i jest powiązane z analizą historyczno-filozoficzną, logiczną lub pojęciową przynajmniej jednego elementu tego przywołania.

3. Kompozycja wypowiedzi (maksymalnie 1 punkt)

Sprawdzając wypracowanie zdającego w ramach tego kryterium, egzaminator będzie ocenił, czy kompozycja wypowiedzi jest poprawna.

Poprawna kompozycja wypracowania (właściwa struktura).	1 pkt
Niepoprawna kompozycja wypracowania (niewłaściwa struktura).	0 pkt

Wyjaśnienia (Kryterium 3. – Kompozycja wypowiedzi)

1. Wypracowanie jest poprawnie skomponowane, gdy zawiera wyraźnie wyodrębnione i poprawnie napisane części strukturalne: wstęp, rozwinięcie i zakończenie.
2. Poprawnie napisany wstęp zawiera przynajmniej jeden z dwóch istotnych elementów:
 1. wyjaśnienie tematu wypracowania
 2. sformułowanie tezy zdającego odnoszącej się do tematu wypracowania.
3. Rozwinięcie jest poprawnie napisane, gdy składa się z uporządkowanych części składowych (zdań, akapitów), tworzących sensowny i spójny wywód zdającego. Poprawnie napisane rozwinięcie zawiera przynajmniej dwa zasadnie wydzielone

akapity.

4. Poprawnie napisane zakończenie zawiera rzetelne podsumowanie wyводу przeprowadzonego przez zdającego. Podsumowanie wyvodu jest nierzetelne, jeżeli pojawiają się w nim twierdzenia sprzeczne z twierdzeniami zaprezentowanymi we wstępie lub rozwinięciu albo gdy pojawiają się w nim twierdzenia istotne dla wyvodu zdającego, które nie pojawiły się w rozwinięciu.
5. Wypracowanie jest niepoprawnie skomponowane, gdy:
 - a) nie zawiera wstępu lub wstęp został napisany niepoprawnie ALBO
 - b) nie zawiera rozwinięcia lub rozwinięcie zostało napisane niepoprawnie ALBO
 - c) nie zawiera zakończenia lub zakończenie zostało napisane niepoprawnie.

Uwagi

1. Jeżeli wypowiedź jest nieczytelna (w rozumieniu czytelności zapisu), egzaminator oceni ją na 0 pkt.
2. Jeżeli wypowiedź nie zawiera w ogóle rozwinięcia (np. zdający napisał tylko wstęp), egzaminator przyzna 0 pkt w każdym kryterium.
3. Jeżeli wypowiedź zawiera mniej niż 400 wyrazów, jest oceniana wyłącznie w kryteriach: *Spełnienie formalnych warunków polecenia* oraz *Kompetencje filozoficzne i kulturowe*. W pozostałych kryteriach egzaminator przyzna 0 punktów.
4. Jeżeli wypowiedź jest napisana niesamodzielnie, np. zawiera fragmenty odtworzone z podręcznika, zadania zawartego w arkuszu egzaminacyjnym lub innego źródła, w tym internetowego, lub jest przepisana od innego zdającego, wówczas egzamin z filozofii, w przypadku takiego zdającego, zostanie unieważniony.
5. Zabronione jest pisanie wypowiedzi obraźliwych, wulgarnych lub propagujących postępowanie niezgodne z prawem. W przypadku takich wypowiedzi zostanie podjęta indywidualna decyzja dotycząca danej pracy, np. nie zostaną przyznane punkty za język lub cała wypowiedź nie będzie podlegała ocenie.

2. Przykładowe zadania z rozwiązaniami

W *Informatorze* dla każdego zadania podano:

- liczbę punktów możliwych do uzyskania za jego rozwiązanie (po numerze zadania)
- najważniejsze wymagania ogólne i szczegółowe, które są sprawdzane w tym zadaniu
- zasady oceniania rozwiązań zadań
- poprawne rozwiązanie każdego zadania zamkniętego oraz przykładowe rozwiązania każdego zadania otwartego.

ZADANIA SFORMUŁOWANE NA PODSTAWIE JEDNEGO TEKSTU FILOZOFICZNEGO

Przeczytaj poniższy tekst i wykonaj zadania.

Arystoteles

Etyka nikomachejska

Z kolei rozważyć trzeba, czym jest dzielność etyczna. Otóż ponieważ trojaki są zjawiska w życiu psychicznym: namiętności, zdolności i trwałe dyspozycje, przeto dzielność etyczna musi należeć do jednego z tych trzech rodzajów. Namiętnościami nazywam: pożądanie, gniew, strach, odwagę, zawiść, radość, miłość, nienawiść, tęsknotę, zazdrość, litość – w ogóle wszystko, czemu towarzyszy przyjemność lub przykrość; zdolnościami zaś nazywam to, dzięki czemu możemy doznawać wymienionych wyżej namiętności, więc dzięki czemu zdolni jesteśmy [np.] gniewać się, smucić się lub litować; trwałymi wreszcie dyspozycjami nazywam to, dzięki czemu odnosimy się do namiętności w sposób właściwy lub niewłaściwy; tak np. do gniewu odnosimy się źle, jeśli czynimy to w sposób gwałtowny lub zbyt słaby, dobrze zaś – jeśli czynimy to z umiarem, i podobnie w odniesieniu do innych namiętności.

Do namiętności więc nie należą ani zalety, ani wady etyczne, ponieważ nie nazywają nas ani dobrymi, ani złymi z powodu namiętności, natomiast nazywają nas w ten sposób z powodu zalet lub wad etycznych; ponieważ dalej ze względu na namiętności nie otrzymujemy ani pochwał, ani nagany (nie chwali się bowiem kogoś dlatego, że się boi, ani dlatego, że się gniewa, lecz tylko za to, że czyni to w pewien sposób), otrzymujemy natomiast pochwały i nagany ze względu na cnoty i wady.

A dalej: w gniew lub strach popadamy niezależnie od postanowienia, cnoty zaś są poniekąd postanowieniami lub przynajmniej nie mogą się obejść bez postanowienia. Ponadto mówi się, że jesteśmy miotani namiętnościami, o zaletach natomiast i wadach etycznych mówi się, nie że miotają nami, lecz że nas w pewien sposób uosabiają.

Z tych samych przyczyn nie należą też one do zdolności; bo nie nazywa się nas dobrymi ani złymi, nie chwali i nie gani ze względu na samą tylko zdolność doznawania namiętności wziętą z znaczeniu bezwzględny. A dalej: zdolności posiadamy z natury, cnoty zaś i wady etyczne nie są nam wrodzone, o czym była mowa wyżej.

Jeśli tedy cnoty nie należą ani do namiętności, ani do zdolności, to nie pozostaje nic innego, jak tylko to, że należą do trwałych dyspozycji [...].

A więc dzielność etyczna jest trwałą dyspozycją do pewnego rodzaju postanowień, polegającą na zachowywaniu właściwej ze względu na nas średniej miary, którą określa rozum, i to w sposób, w jaki by ją określił człowiek rozsądny. Idzie tu o średnią miarę

między dwoma błędami, tj. między nadmiarem a niedostatkami; a dalej: o średnią miarę o tyle, iż owe błędy bądź nie dochodzą do tego, co jest właściwe w doznawaniu namiętności i w postępowaniu, bądź poza tę granicę wykraczają, gdy natomiast dzielność etyczna znajduje i obiera właściwy środek. Toteż ze względu na substancję i na definicję określającą jej istotę jest dzielność etyczna czymś w pośrodku leżącym, jeśli jednak chodzi o to, co jest najlepsze i co dobre, jest ona czymś skrajnym.

Nie każde jednak postępowanie i nie każda namiętność dopuszcza średnią miarę; z samych bowiem już nazw niektórych z nich wynika, że są czymś niegodziwym, tak np. radość z powodu niepowodzenia drugich, bezwstydnosć lub zawiść, a spośród sposobów postępowania: cudzołóstwo, kradzież i morderstwo; wszystkie te i tym podobne namiętności i sposoby postępowania są przedmiotem nagany, ponieważ one same są niegodziwe, nie zaś ich nadmiar lub niedostatek. Nie można tedy w ich obrębie nigdy postępować właściwie, lecz musi się zawsze błędzić; w odniesieniu do tego rodzaju rzeczy dobro i zło tkwi nie w tym [np.], z którą kobietą, kiedy lub w jaki sposób należy cudzołożyć, bo w ogóle czynić cokolwiek z tego jest rzeczą błędną. Podobnie ma się rzecz z poglądem, iż istnieje umiar, nadmiar i niedostatek w odniesieniu do niesprawiedliwości, tchórzostwa lub rozwiązłości; istniałby bowiem w takim razie umiar w nadmiarze i niedostatku, nadmiar nadmiaru i niedostatek niedostatku [...].

Trzeba to jednak nie tylko w sposób ogólny powiedzieć, lecz także uzgodnić z przypadkami jednostkowymi, w rozważaniach bowiem dotyczących postępowania twierdzenia ogólne uboższe są w treść, te zaś, które dotyczą jednostkowych przypadków, więcej zawierają prawdy; wszak postępowanie odnosi się do przypadków jednostkowych, z którymi tedy trzeba być w zgodzie. [...]

Istnieje też w odniesieniu do gniewu nadmiar, niedostatek i umiar, a jakkolwiek są one [w języku greckim] bezimienne, to jednak nazywając tego, kto zachowuje tu właściwą miarę łagodnym, nadajemy umiarowi miano łagodności; co się zaś tyczy skrajności, to niechaj kto grzeszy nadmiarem będzie „porywczy”, a błąd jego porywczoscią, kto zaś grzeszy niedostatkami – „niedostępny gniewowi”, a błąd jego „niezdolnością do gniewu”. [...]

Co się tyczy przyjemności tkwiącej w zabawie i żartach, ten, kto zachowuje tu umiar, jest człowiekiem gładkim i dowcipnym, a odnośna dyspozycja jest połączeniem gładkości i dowcipu; nadmiar jest kpiarstwem, a kto nim grzeszy, jest kpiarzem, który szuka za każdą cenę tego, co śmieszne; kto zaś grzeszy tu niedostatkami, jest pozbawionym humoru sensatem czy mrukiem, a odnośna dyspozycja jest brakiem zmysłu humoru [...]. Istnieje też umiar w uczuciach, i w tym, co z nimi jest w związku. Wstydlivosć bowiem nie jest wprawdzie cnotą, chwali się jednak i wstydlwego. Bo i tutaj mówi się o jednym, iż trzyma się środka, o innym, mianowicie o tym, kto wszystkiego się wstydzi, że jest przesadnie wstydlwy; o trzecim, który w ogóle całkiem jest bezwstydnym, że grzeszy niedostatkami; kto zaś trzyma się środka, ten jest wstydlwy. [...]

Trzy tedy są rodzaje dyspozycji, z których dwie są wadami (pierwsza z powodu nadmiaru, druga z powodu niedostatku), jedna zaś, a mianowicie zachowanie właściwej miary, jest zaletą; wszystkie te dyspozycje wzajemnie się sobie poniekąd przeciwstawiają, ile że obie skrajności przeciwne są zarówno środkowi, jak i nawzajem między sobą, środek zaś jest przeciwstawny obu skrajności [...].

Środkowi przeciwstawia się w pewnych wypadkach silniej niedostatek, w innych zaś nadmiar, tak np. [...] umiarkowaniu [...] – nie zupełna niewrażliwość, będąca brakiem, lecz rozwiązłość, która jest nadmiarem.

Zadanie 1. (0–1)

Dokończ zdanie. Zaznacz właściwą odpowiedź spośród podanych.

Problematyka poruszana przez Arystotelesa w przytoczonym fragmencie tekstu *Etyki nikomachejskiej* mieści się w obrębie rozważań z zakresu:

- A. etyki i epistemologii.
- B. estetyki lub metafizyki.
- C. ontologii i aksjologii.
- D. etyki lub filozofii polityki.

Wymagania ogólne

- IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.
- VIII. Stosowanie narzędzi logiki w analizie tekstu filozoficznego i zawartej w nim argumentacji, a także w obronie przed manipulacją.

Wymaganie szczegółowe

- III. Wybrane problemy filozofii.
 - 1. Dyscypliny filozofii. Zdający wymienia następujące dyscypliny filozofii oraz określa przedmioty ich badań:
 - 1) dyscypliny podstawowe (ogólniejsze) – teoria bytu (ontologia, metafizyka), teoria poznania (epistemologia), ogólna teoria wartości (aksjologia) wraz z teorią moralności (etyką).

Zasady oceniania

- 1 pkt – odpowiedź poprawna.
- 0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub brak odpowiedzi.

Rozwiązanie

D

Zadanie 2. (0–2)

Na podstawie tekstu Arystotelesa oceń prawdziwość poniższych zdań. Zaznacz P, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo F – jeśli jest fałszywe.

1.	Miłość jest cnotą etyczną.	P	F
2.	Nienawiść jest wadą etyczną.	P	F
3.	Wszystkie wady etyczne są nabyte.	P	F

Wymagania ogólne

- III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.
- IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.

Wymagania szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

1. Filozofia starożytna. Zdający opanowuje wszystkie treści nauczania – wymagania szczegółowe zawarte w podstawie programowej w zakresie przedmiotu filozofia w zakresie podstawowym.

Poziom podstawowy:

- VII. Filozofia Arystotelesa jako próba pogodzenia dotychczasowych opozycji filozoficznych.

Lektura obowiązkowa:

Arystoteles, *Etyka nikomachejska* (ks. II, 7–8, 1107 a).

Zasady oceniania

2 pkt – zaznaczenie trzech poprawnych odpowiedzi.

1 pkt – zaznaczenie dwóch poprawnych odpowiedzi.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Rozwiązanie

1. F

2. F

3. P

Zadanie 3. (0–1)

Wymień trzy konieczne warunki cnoty w jej Arystotelesowskim rozumieniu.

1)

2)

3)

Wymagania ogólne

III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.

IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.

Wymaganie szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

1. Filozofia starożytna. Zdający opanowuje wszystkie treści nauczania – wymagania szczegółowe zawarte w podstawie programowej w zakresie przedmiotu filozofia w zakresie podstawowym.

Poziom podstawowy:

VII. Filozofia Arystotelesa jako próba pogodzenia dotychczasowych opozycji filozoficznych. Zdający:

- 5) przedstawia koncepcję cnoty jako trwałej dyspozycji do zachowania właściwej miary i wyjaśnia jej rolę w arystotelesowskiej koncepcji przyjaźni.

Lektura obowiązkowa:

Arystoteles, *Etyka nikomachejska* (ks. II, 7–8, 1107 a).

Zasady oceniania

1 pkt – wymienienie trzech koniecznych warunków cnoty.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Przykładowe rozwiązanie

1) trwała dyspozycja

2) rozumność (rozumny charakter dyspozycji)

3) umiar (średnia lub właściwa miara)

Zadanie 4. (0–2)

Według Arystotelesa, cnota jest właściwą (średnią) miarą pomiędzy błędami, tj. między nadmiarem a niedostatkiem. Odwołując się do przytoczonego fragmentu tekstu oraz wiedzy własnej dotyczącej koncepcji cnoty Arystotelesa, uzupełnij tabelę. Wpisz nazwy wad, wskazujące na nadmiar i niedostatek odpowiadającej im cnoty we właściwe miejsce.

	Nazwa wady nadmiaru	Nazwa cnoty	Nazwa wady niedostatku
1.		umiarkowanie	niewrażliwość
2.	zuchwalstwo (brawura)	męstwo	
3.		uzasadniona duma	
4.		szczodrość	

Wymagania ogólne

III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.

IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.

Wymaganie szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

1. Filozofia starożytna. Zdający opanowuje wszystkie treści nauczania – wymagania szczegółowe zawarte w podstawie programowej w zakresie przedmiotu filozofia w zakresie podstawowym.

Poziom podstawowy:

VII. Filozofia Arystotelesa jako próba pogodzenia dotychczasowych opozycji filozoficznych. Zdający:

5) przedstawia koncepcję cnoty jako trwałej dyspozycji do zachowania właściwej miary i wyjaśnia jej rolę w arystotelesowskiej koncepcji przyjaźni.

Lektura obowiązkowa:

Arystoteles, *Etyka nikomachejska* (ks. II, 7–8, 1107 a).

Zasady oceniania

2 pkt – poprawne uzupełnienie czterech wierszy tabeli.

1 pkt – poprawne uzupełnienie trzech wierszy tabeli.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Rozwiązanie

	Nazwa wady nadmiaru	Nazwa cnoty	Nazwa wady niedostatku
1.	rozwiązłość	umiarkowanie	niewrażliwość
2.	zuchwalstwo (brawura)	męstwo	tchórzostwo
3.	zarozumiałstwo	uzasadniona duma	nadmierna lub przesadna skromność
4.	rozrzutność	szczodrość	chciwość

Zadanie 5. (0–2)

Podaj tezę konsekwencjalizmu, a następnie rozstrzygnij, czy w świetle twierdzeń przedstawionych we fragmencie tekstu należy uznać Arystotelesa za zwolennika tej tezy. Uzasadnij swoje rozstrzygnięcie, odwołując się do przytoczonego tekstu *Etyki nikomachejskiej*.

Teza konsekwencjalizmu:

.....

Rozstrzygnięcie:

.....

Uzasadnienie:

.....

.....

Wymagania ogólne

III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.

IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.

Wymagania szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

1. Filozofia starożytna. Zdający opanowuje wszystkie treści nauczania – wymagania szczegółowe zawarte w podstawie programowej w zakresie przedmiotu filozofia w zakresie podstawowym.

Poziom podstawowy:

- VII. Filozofia Arystotelesa jako próba pogodzenia dotychczasowych opozycji filozoficznych. Zdający:

- 5) przedstawia koncepcję cnoty jako trwałej dyspozycji do zachowania właściwej miary i wyjaśnia jej rolę w arystotelesowskiej koncepcji przyjaźni.

III. Wybrane problemy filozofii.

5. Wybrane spory etyczne. Zdający, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:
 - 2) o sposób formułowania i uzasadniania ocen moralnych (konsekwencjalizm, w szczególności utilitaryzm – nonkonsekwencjalizm, w szczególności deontologizm kantowski).

Lektura obowiązkowa:

Arystoteles, *Etyka nikomachejska* (ks. II, 7–8, 1107 a).

Zasady oceniania

- 2 pkt – podanie tezy konsekwencjalizmu oraz właściwe rozstrzygnięcie wraz z poprawnym uzasadnieniem, zawierającym trafne odwołanie do tekstu.
- 1 pkt – podanie tezy konsekwencjalizmu oraz właściwe rozstrzygnięcie LUB właściwe rozstrzygnięcie wraz z poprawnym uzasadnieniem, zawierającym trafne odwołanie do tekstu.
- 0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Rozwiązanie

Teza konsekwencjalizmu: Moralna wartość czynu wyznaczana jest na podstawie skutków ocenianego działania.

Rozstrzygnięcie: Arystoteles nie podziela tezy konsekwencjalizmu.

Uzasadnienie: O tym, że Arystotelesa nie można uznać za reprezentanta konsekwencjalizmu świadczy jego twierdzenie, iż istnieją działania, które są zawsze niegodziwe. W przywołanym tekście Arystoteles twierdzi, iż już nazwy niektórych działań wskazują na ich niegodziwość.

Podaje przykład morderstwa, kradzieży i cudzołóstwa. Wartość moralna tego typu działań zależy więc od ich natury (treści), a nie od ich skutków.

Zadanie 6. (0–3)

Odwołując się do tekstu *Etyki nikomachejskiej*, przedstaw Arystotelesowskie uzasadnienie twierdzenia występującego w przywołanym tekście i głoszącego, że wstydlivość nie jest cnotą. Następnie, odwołując się do zamieszczonego fragmentu tekstu i wiedzy własnej dotyczącej Arystotelesowskiego rozumienia cnoty, sformułuj dwa kontrargumenty podważające twierdzenie Arystotelesa.

Arystoteles nie uznaje wstydlivości za cnotę, ponieważ

.....

Kontrargument pierwszy:

.....

Kontrargument drugi:

.....

Wymagania ogólne

- III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.
- IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.
- VIII. Stosowanie narzędzi logiki w analizie tekstu filozoficznego i zawartej w nim argumentacji, a także w obronie przed manipulacją.

Wymagania szczegółowe

- I. Kultura logiczna.
 - 5. Uzasadnianie pośrednie: wnioskowanie (rozumowanie) niezawodne (oparte na wynikaniu logicznym) i zawodne, wybrane schematy (reguły) wnioskowań, Zdający:
 - 1) odróżnia w rozumowaniu przesłanki od wniosku oraz formułuje przesłanki pominięte w entymemacie;
 - 2) rozstrzyga, czy dane zdanie wynika logicznie z innego zdania lub zbioru zdań.
- II. Elementy historii filozofii.
 - 1. Filozofia starożytna. Zdający opanowuje wszystkie treści nauczania zawarte w podstawie programowej do filozofii zakresu podstawowego:
 - VII. filozofia Arystotelesa jako próba pogodzenia dotychczasowych opozycji filozoficznych. Zdający:
 - 5) przedstawia koncepcję cnoty jako trwałej dyspozycji do zachowania właściwej miary i wyjaśnia jej rolę w arystotelesowskiej koncepcji przyjaźni.

Zasady oceniania

- 3 pkt – poprawne uzasadnienie twierdzenia Arystotelesa oraz sformułowanie dwóch trafnych kontrargumentów.
- 2 pkt – poprawne uzasadnienie twierdzenia Arystotelesa oraz sformułowanie jednego trafnego kontrargumentu ALBO za sformułowanie dwóch trafnych kontrargumentów.
- 1 pkt – poprawne uzasadnienie tezy Arystotelesa ALBO za sformułowanie jednego trafnego kontrargumentu.
- 0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub brak odpowiedzi.

Przykładowe rozwiązanie

Według Arystotelesa wstydlivości nie jest cnotą, ponieważ cnota jest „trwałą dyspozycją do pewnego rodzaju postanowień”. Jeżeli wstydlivość pojmie się jako namiętność, która nie może przekształcić się w trwałą dyspozycję, to nie można jej uznać za cnotę.

Kontrargument pierwszy: Arystoteles pisząc o ludziach wstydliwych twierdzi, że się ich chwali. W innym miejscu zaś twierdzi, że chwalić można ludzi jedynie za trwałe dyspozycje. Skoro więc cnota jest trwałą dyspozycją, a chwalić można jedynie za trwałą dyspozycję, to wstydlivość należy uznać za cnotę.

Kontrargument drugi: Arystoteles pisząc o wstydlivości zauważa, że można mówić w jej kontekście o właściwym środku oraz o nadmiarze i niedostatku wstydlivości. Taka charakterystyka jest typowa dla cnoty etycznej. Zatem można uznać wstydlivość za cnotę.

Zadanie 7. (0–2)

Mając na uwadze Arystotelesowskie rozumienie cnoty jako „średniej miary” pomiędzy dwoma błędami: nadmiarem a niedostatkiem, podaj nazwy wad cnoty odwagi (męstwa). Następnie wskaż, czy w przypadku cnoty odwagi (męstwa) jej „środkowi” silniej przeciwstawia się nadmiar czy niedostatek. Uzasadnij swoją odpowiedź w zgodzie z Arystotelesowską wykładnią dzielności etycznej.

Nazwa wady będącej niedostatkiem odwagi (męstwa):

Nazwa wady będącej nadmiarem odwagi (męstwa):

W przypadku cnoty odwagi jej „środkowi” silniej przeciwstawia się:

.....

Uzasadnienie:

.....

.....

Wymagania ogólne

- III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.
- IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.

Wymaganie szczegółowe

- II. Elementy historii filozofii.
 - 1. Filozofia starożytna. Zdający opanowuje wszystkie treści nauczania – wymagania szczegółowe zawarte w podstawie programowej w zakresie przedmiotu filozofia w zakresie podstawowym.
 - Poziom podstawowy:
 - VII. filozofia Arystotelesa jako próba pogodzenia dotychczasowych opozycji filozoficznych.
 - 5) przedstawia koncepcję cnoty jako trwałej dyspozycji do zachowania właściwej miary i wyjaśnia jej rolę w arystotelesowskiej koncepcji przyjaźni.

Zasady oceniania

- 2 pkt – podanie właściwych nazw nadmiaru i niedostatku cnoty męstwa odwagi oraz właściwą odpowiedź na pytanie o to, czy w przypadku cnoty odwagi, silniej przeciwstawia się „jej środkowi” nadmiar czy niedostatek oraz poprawne uzasadnienie tej odpowiedzi.
- 1 pkt – podanie właściwych nazw nadmiaru i niedostatku cnoty odwagi oraz właściwą odpowiedź na pytanie o to, czy w przypadku cnoty odwagi, silniej przeciwstawia się „jej środkowi” nadmiar czy niedostatek ALBO właściwa odpowiedź na pytanie o to, czy w przypadku cnoty męstwa (odwagi), silniej przeciwstawia się „jej środkowi” nadmiar czy niedostatek oraz poprawne uzasadnienie tej odpowiedzi.
- 0 pkt – odpowiedź niepełna lub niepoprawna albo brak odpowiedzi.

Rozwiązanie

Nazwa wady będącej niedostatkiem odwagi: tchórzostwo.

Nazwa wady będącej nadmiarem odwagi: zuchwalstwo/brawura.

W przypadku cnoty odwagi jej „środkowi” silniej przeciwstawia się: tchórzostwo.

Przykładowe uzasadnienie: Ponieważ z samej natury męstwo wymaga przeciwstawieniu się złu i zarazem opanowania emocji – zwłaszcza strachu. To zaś bliższe jest brawurze (czy zuchwalstwu) niż tchórzostwu – właściwy środek, jako wyraz dzielności etycznej, jest środkiem względnym. W przypadku cnoty męstwa ów „środek” jest bliższy nadmiarowi niż niedostatkowi.

ZADANIA SFORMUŁOWANE NA PODSTAWIE DWÓCH TEKSTÓW FILOZOFICZNYCH

Przeczytaj poniższe teksty i wykonaj zadania.

Philonous: Ponadto nie tylko jest możliwe, lecz wręcz oczywiste, iż faktycznie istnieją stworzenia, których oczy natura obdarzyła zdolnością dostrzegania przedmiotów będących z racji swych znikomych rozmiarów nieuchwytnymi dla naszego wzroku. [...] A jeśli tak, to czyż nie jest oczywiste, że muszą one dostrzegać drobiny mniejsze od ich własnych ciał; czemu zawdzięczają obraz rzeczywistości znacznie bardziej odmienny od tego, który jawi się naszym zmysłom? Nawet nasze własne oczy nie zawsze w jednakowy sposób zaznajamiają nas

z przedmiotami. Każdy wie, że w czasie żółtaczk wszystkie rzeczy wydają się żółte. Czyż nie jest zatem wysoce prawdopodobne, że owe stworzenia, w których oku stwierdzamy strukturę wyraźnie odmienną od naszej i których ciała wypełnia inna limfa, nie dostrzegają w każdym przedmiocie takich samych barw co my? I czyż nie wydaje ci się, że z tego wszystkiego wynika wniosek, iż wszelkie barwy są w równym stopniu pozorne, żadna zaś z tych, które my postrzegamy, nie przysługuje tak naprawdę któremukolwiek z przedmiotów zewnętrznych?

Hylas: Racja.

Philonous: Kwestia ta będzie dla ciebie poza wszelką wątpliwością, jeśli uzmysłowisz sobie, że gdyby barwy były rzeczywistymi własnościami czy też cechami przysługującymi ciałom zewnętrznym, wówczas nie byłaby możliwa żadna zmiana barwy, bez zmiany w samym ciele. Czyż jednak w świetle tego, co powiedzieliśmy, nie jest oczywiste, że po użyciu mikroskopu, przy zmianach zachodzących w gałce ocznej lub przy zmianie odległości, choć sam przedmiot nie podlega najmniejszej przemianie, jego barwy albo się zmieniają albo zupełnie znikają? Co więcej, przy zachowaniu wszystkich innych okoliczności, wystarczy zmienić położenie pewnych przedmiotów, co w zupełności wystarczy, by oko oglądało je

w całkiem innych barwach. To samo dzieje się, gdy widzimy jakiś przedmiot przy różnych natężeniach światła. Cóż wreszcie jest bardziej oczywiste od tego faktu, że te same ciała w świetle świecy zdają się mieć barwę inną, niż w świetle dziennym? [...] A teraz powiedz mi, czy nadal jesteś zdania, że każde ciało posiada swą rzeczywistą barwę, która mu przysługuje; jeśli zaś uważasz, że tak jest, chętnie bym się od ciebie dowiedział, jakie ułożenie danej rzeczy, jaki dystans od niej, jaka struktura i geneza oka, jakież typ i natężenie światła – są konieczne, by móc określić barwę prawdziwą i odróżnić ją od tych pozornych.

George Berkeley, *Trzy dialogi między Hylasem a Philonousem. Przeciw sceptykom i ateistom*, Kraków 2006.

Tekst 2.

„[R]elatywizm bywa popierany nie tylko domniemanym wskazywaniem prawd względnych, lecz także dedukcyjnie wyprowadzany z poglądu znanego pod nazwą subiektywizmu epistemologicznego. Subiektywizm zaznacza fakt, że wszystkie sądy, które człowiek wydaje [...], są sądami człowieka. Jako takie sądy są zależne od właściwego człowiekowi sposobu pojmowania rzeczy. Sposób ten jest uwarunkowany psychofizyczną organizacją człowieka. Istocie o innej organizacji świat przedstawiałby się inaczej, ona też inaczej by go pojmowała i wskutek tego inne o nim wydawała sądy, uważając ludzkie o nim sądy za mylne. Nawet my sami zarzucilibyśmy nasze dotychczasowe sądy jako mylne, gdyby się nasza organizacja psychofizyczna zmieniła. Wskutek tego mówią subiektywiści a relatywiści im wtórują, sądy, które my, ludzie, wydajemy, mogą być prawdziwe tylko dla nas; sąd zaś, który jest tylko dla nas prawdziwy, może być a nawet prawdopodobnie jest mylny dla istot, zdolnych wydawać sądy, ale inaczej od nas zorganizowanych. [...]

Chcąc tedy [...] przeprowadzić w powyższej kwestii jakiegokolwiek rozumowanie, trzeba też przyjąć [następującą] alternatywę. Wedle pierwszej strony tej alternatywy twierdzenie, że pewien sąd jest prawdziwy tylko dla pewnej osoby, znaczy, iż jest przez osobę, która go wydaje, niesłusznie uważany za prawdziwy. Wypadki takie zachodzą przecież bardzo często. Za każdym bowiem razem, w którym ktoś wydaje sąd mylny, zachodzi fakt, iż osoba, wydająca mylny sąd, jest niesłusznie o jego prawdziwości przekonana; inaczej nie mogłaby sądu tego wydać. Fakt ten uznają nie tylko subiektywiści i relatywiści, lecz także wszyscy ich przeciwnicy [...]. Subiektywista mógłby jednak, zdaje się, stanąć na tem stanowisku, iż wszystkie sądy, wydawane przez człowieka, są tego rodzaju, iż nie można w ogóle rozstrzygnąć, czy są one uważane słusznie czy niesłusznie za prawdziwe. Na tem stanowisku można się jednak tylko tak długo utrzymać, jak długo nie widzi się tkwiącej w nim sprzeczności. Twierząc bowiem, że o żadnym sądzie nie można rozstrzygnąć, czy jest on słusznie czy niesłusznie uważany za prawdziwy, subiektywista uniemożliwia sobie zarówno zwalczanie swych przeciwników jak też obronę swych własnych przekonań. Nie może zwalczać przeciwników, gdyż wedle własnej tezy nie może twierdzić, że ich przekonania są nieprawdziwe; nie może obronić swych własnych twierdzeń, gdyż nie może wiedzieć, czy są one prawdziwe. [...]

Pozostaje zatem tylko druga strona alternatywy, wedle której zdanie, iż pewne sądy są prawdziwe jedynie dla pewnej osoby albo dla człowieka w ogóle, trzeba rozumieć w tym duchu, iż sądy te są przez wydające je osoby uważane słusznie za prawdziwe, ale też istotnie tylko przez osoby wydające te sądy. Żadna przeto inna osoba nie może sądów tych uważać słusznie za prawdziwe. Wedle tego zapatrywania sąd pewien, wydany przez osobę A, jest prawdziwy, a ten sam sąd, wydany przez osobę B, jest mylny. Takim zdaje się być istotnie zdanie relatywistów i subiektywistów. Do takich sądów mają należeć m.in. przykłady w rodzaju powiedzenia „woń tego kwiatu jest przyjemna”. Jeżeli bowiem, mówią

subiektywiści, wobec tego samego kwiatu znajdują się dwie osoby, z których jedna lubi jego woń, gdy tymczasem druga, czując jego woń, doznaje uczucia przykrego, wtedy pierwsza osoba powie prawdę, mówiąc, że woń tego kwiatu jest przyjemna; dla drugiej zaś osoby sąd ten nie będzie prawdziwy, bo powiedziała by nieprawdę, mówiąc „woń tego kwiatu jest przyjemna”. Któż jednak nie widzi, że zachodzi tutaj wypadek powiedzeń eliptycznych? Wszak chcąc w sposób wyczerpujący i dokładny wyrazić dotyczące sądy, trzeba powiedzieć, dla kogo woń tego kwiatu jest przyjemna. Skoro takie dokładne sformułowanie powiedzenia zostanie przeprowadzone, skoro pierwsza osoba powie: „woń tego kwiatu jest mi przyjemna”, a druga osoba rzeknie: „woń tego kwiatu nie jest mi przyjemna”, skoro dalej zważy się, że wyraz mi wypowiedziany przez dwie osoby ma w ustach każdej z nich inne znaczenie, gdyż oznacza raz jedną osobę, raz drugą osobę, wtedy okazuje się, że ten i każdy inny tego rodzaju przykład niczego nie dowodzi. [...]

Ale relatywiści, opierając się na subiektywizmie, nie zadowolają się twierdzeniem, że pewne sądy mogą być prawdziwe dla jednej, a mylne dla drugiej osoby; twierdzą, że wszystkie sądy, które człowiek wydaje, są prawdziwe tylko dla człowieka. Przypuszczają więc możliwość, że istoty inne mogą sądy, które człowiek uważa słusznie za prawdziwe, niemniej słusznie uważać za sądy mylne. Lecz łatwo zrozumieć, że taka teza nie da się pogodzić z zasadą sprzeczności. Jeżeli bowiem człowiek uważa pewne sądy słusznie za prawdziwe, sądy te są istotnie prawdziwe; jeżeli inne istoty uważają te same sądy słusznie za mylne, sądy te są mylne.

Kazimierz Twardowski, *O tak zwanych prawdach względnych*, Lwów 1934.

Zadanie 8. (0–1)

Dokończ zdanie. Zaznacz właściwą odpowiedź spośród podanych.

Zagadnienia przedstawione we fragmentach tekstów George’a Berkeley’a i Kazimierza Twardowskiego mieszczą się w obrębie takich dziedzin filozofii, jak:

- A. etyka i ontologia.
- B. aksjologia i metafizyka.
- C. epistemologia i estetyka.
- D. epistemologia lub antropologia filozoficzna.

Wymaganie ogólne

IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.

Wymaganie szczegółowe

III. Wybrane problemy filozofii.

1. Dyscypliny filozofii. Zdający wymienia następujące dyscypliny filozofii oraz określa przedmioty ich badań:
 - 1) dyscypliny podstawowe (ogólniejsze) – teoria bytu (ontologia, metafizyka), teoria poznania (epistemologia), ogólna teoria wartości (aksjologia) wraz z teorią moralności (etyką).

Zasady oceniania

- 1 pkt – odpowiedź poprawna.
- 0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub brak odpowiedzi.

Rozwiązanie

D

Zadanie 9. (0–1)

Podaj dwie racje, na podstawie których Philonous twierdzi, że barwa przedmiotu może się zmieniać bez równoczesnej zmiany w przedmiocie, który tę barwę posiada.

Racja pierwsza:

Racja druga:

Wymagania ogólne

- IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.
- VIII. Stosowanie narzędzi logiki w analizie tekstu filozoficznego i zawartej w nim argumentacji, a także w obronie przed manipulacją.

Wymagania szczegółowe

- II. Elementy historii filozofii.
 - 13. Filozofia analityczna. Zdający:
 - 3) analizuje fragment jednego z następujących tekstów: [...] *O tak zwanych prawdach względnych* Kazimierza Twardowskiego.

Zasady oceniania

- 1 pkt – poprawne podanie dwóch racji.
- 0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Przykładowe rozwiązanie

- zmiana odległości od przedmiotu
- zmiana położenia przedmiotu
- zmiana natężenia światła

Zadanie 10. (0–1)

Rozstrzygnij, czy argumenty Philonousa mogłyby znaleźć się na liście starożytnych tropów sceptycznych. Swoją odpowiedź uzasadnij.

Rozstrzygnięcie:

Uzasadnienie:

.....

.....

Wymagania ogólne

- III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.
- IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.

VIII. Stosowanie narzędzi logiki w analizie tekstu filozoficznego i zawartej w nim argumentacji, a także w obronie przed manipulacją.

Wymaganie szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

1. Filozofia starożytna. Zdający opanowuje wszystkie treści nauczania – wymagania szczegółowe zawarte w podstawie programowej w zakresie przedmiotu filozofia w zakresie podstawowym.

Poziom podstawowy:

IX. Tropy sceptyczne jako wyzwanie dla epistemologii.

Zasady oceniania

1 pkt – poprawne rozstrzygnięcie i uzasadnienie.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Rozwiązanie

Rozstrzygnięcie: Tak, argumenty Philonousa mogłyby znaleźć się na liście tropów sceptycznych.

Przykładowe uzasadnienie: Wiele tropów sceptycznych, czyli argumentów za sceptycyzmem sformułowanych przez sceptyków starożytnych, odwołuje się, tak jak argumenty Philonousa, do względności naszych postrzeżeń własności przedmiotów.

Zadanie 11. (0–2)

Oceń, czy poniższy argument jest formalnie poprawny oraz czy stanowi on właściwy zapis argumentu Philonousa za wnioskiem, że wszystkie postrzegane przez nas barwy są pozorne. Obydwe swoje odpowiedzi uzasadnij.

Argument:

Przesłanka 1. Jeśli barwy nie są pozorne, to nie istnieją istoty posiadające inną organizację psychofizyczną niż ludzie i prawdopodobnie postrzegające inne barwy niż ludzie.

Przesłanka 2. Istnieją istoty posiadające inną organizację psychofizyczną niż ludzie i prawdopodobnie postrzegające inne barwy niż ludzie.

Wniosek: Barwy są pozorne.

Ocena formalnej poprawności argumentu:

Uzasadnienie:

.....

.....

Ocena trafności zapisu argumentu Philoneusa:.....

Uzasadnienie:

.....

.....

Wymagania ogólne

- VII. Posługiwanie się podstawowymi kategoriami logiki i dbanie o kulturę logiczną wypowiedzi.
- VIII. Stosowanie narzędzi logiki w analizie tekstu filozoficznego i zawartej w nim argumentacji, a także w obronie przed manipulacją.

Wymagania szczegółowe

I. Kultura logiczna.

5. Uzasadnianie pośrednie: wnioskowanie (rozumowanie) niezawodne (oparte na wynikaniu logicznym) i zawodne, wybrane schematy (reguły) wnioskowań). Zdający:
- 1) odróżnia w rozumowaniu przesłanki od wniosku oraz formułuje przesłanki pominięte w entymemacie;
 - 2) rozstrzyga, czy dane zdanie wynika logicznie z innego zdania lub zbioru zdań;
 - 3) zna i stosuje przykładowe schematy wnioskowań (*modus ponendo ponens*, *modus tollendo tollens*, *modus tollendo ponens*, sylogizm hipotetyczny, dylemat konstrukcyjny prosty);
 - 4) odtwarza i zapisuje w języku klasycznego rachunku zdań schemat, na którym opiera się określone wnioskowanie.
6. Błędy w rozumowaniach: błąd materialny i formalny, błędne koło w rozumowaniu, ekwiwokacja. Zdający:
- 1) ocenia dane rozumowanie pod względem materialnym i formalnym, wskazując powody swojej oceny.

Zasady oceniania

- 2 pkt – poprawna ocena formalnej poprawności argumentu wraz z uzasadnieniem oraz poprawna ocena argumentu Philoneusa wraz z uzasadnieniem.
- 1 pkt – poprawna ocena formalnej poprawności argumentu wraz z uzasadnieniem LUB poprawna ocena argumentu Philoneusa wraz z uzasadnieniem.
- 0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub brak odpowiedzi.

Rozwiązanie

Ocena formalnej poprawności argumentu: Argument jest formalnie poprawny.

Uzasadnienie: Formalna poprawność tego argumentu wynika z tego, że stanowi on podstawienie schematu wnioskowania *modus tollendo tollens*:

Schemat wnioskowania:

$p \rightarrow q$

$\sim q$

$\sim p$

Można także zapisać: jeżeli p to q i nie q , zatem nie p

Albo w postaci prawa: $((p \rightarrow q) \wedge \sim q) \rightarrow \sim p$

Ocena trafności zapisu argumentu Philoneusa: Przedstawiony argument nie oddaje trafnie rozumowania Philonousa.

Uzasadnienie: Rozumowanie Philonousa ma następującą postać:

Przesłanka 1. Jeśli istnieją istoty posiadające inną organizację psychofizyczną niż ludzie i prawdopodobnie postrzegające inne barwy niż ludzie, to barwy są pozorne.

Przesłanka 2. Istnieją istoty posiadające inną organizację psychofizyczną niż ludzie i prawdopodobnie postrzegające inne barwy niż ludzie.

Wniosek: Barwy są pozorne.

Inaczej mówiąc, jest ono podstawieniem schematu wnioskowania *modus ponendo ponens*:

$p \rightarrow q$

p

q

Można także zapisać w postaci prawa: $((p \rightarrow q) \wedge p) \rightarrow q$.

Zadanie 12. (0–1)

Wskaż w tekście Kazimierza Twardowskiego akapit, w którym wprost odnosi się on do argumentu Philonousa opartego na różnicy w postrzeganiu barw między ludźmi a innymi istotami. Wyjaśnij odpowiedź Kazimierza Twardowskiego na ten argument.

Fragm. tekstu:

.....

.....

Wyjaśnienie:

.....

.....

Wymaganie ogólne

VIII. Stosowanie narzędzi logiki w analizie tekstu filozoficznego i zawartej w nim argumentacji, a także w obronie przed manipulacją.

Wymagania szczegółowe

I. Kultura logiczna.

5. Uzasadnianie pośrednie: wnioskowanie (rozumowanie) niezawodne (oparte na wynikaniu logicznym) i zawodne, wybrane schematy (reguły) wnioskowań). Zdający:

1) odróżnia w rozumowaniu przesłanki od wniosku oraz formułuje przesłanki pominięte w entymemacie;

2) rozstrzyga, czy dane zdanie wynika logicznie z innego zdania lub zbioru zdań.

II. Elementy historii filozofii.

13. Filozofia analityczna. Zdający:

3) analizuje fragment jednego z następujących tekstów: [...] *O tak zwanych prawdach względnych* Kazimierza Twardowskiego.

Zasady oceniania

1 pkt – poprawne wskazanie fragmentu i wyjaśnienie.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Rozwiązanie

Fragment tekstu: „Subiektywizm zaznacza fakt, że wszystkie sądy, które człowiek wydaje [...] są zależne od właściwego człowiekowi sposobu pojmowania rzeczy. Sposób ten jest uwarunkowany psychofizyczną organizacją człowieka. Istocie o innej organizacji świat przedstawiałby się inaczej, ona też inaczej by go pojmowała i wskutek tego inne o nim wydawała sądy, uważając ludzkie o nim sądy za mylne. Nawet my sami zarzucilibyśmy nasze dotychczasowe sądy jako mylne, gdyby się nasza organizacja psychofizyczna zmieniła”.

Wyjaśnienie: W podanym fragmencie Kazimierz Twardowski wspomina wprost o różnicy w postrzeganiu świata między ludźmi a istotami o odmiennej organizacji psychofizycznej. W odpowiedzi wyróżnia on dwa możliwe rozumienia tezy relatywisty i argumentuje, że przy każdej z tych interpretacji teza relatywisty jest fałszywa. W ostatnim akapicie zwraca dodatkowo uwagę, że teza relatywisty prowadzi do sprzeczności.

Zadanie 13. (0–2)

Na podstawie przesłanki, że barwa ciała może się zmieniać bez równoczesnej zmiany w przedmiocie, który tę barwę posiada, Philonous dowodzi, że barwy nie istnieją obiektywnie.

Jak, w świetle przytoczonego tekstu, Kazimierz Twardowski ustosunkowałby się do poprawności rozumowania Philonousa? Zaznacz P – jeśli stwierdzenie zgodne jest z poglądami Kazimierza Twardowskiego, albo F – jeśli nie jest zgodne.

1.	Kazimierz Twardowski akceptuje przesłankę, że barwa ciała może się zmieniać bez równoczesnej zmiany w przedmiocie, który tę barwę posiada.	P	F
2.	Kazimierz Twardowski uznaje wniosek, że barwy nie istnieją obiektywnie.	P	F
3.	Kazimierz Twardowski akceptuje przesłankę, że barwa ciała może się zmieniać bez równoczesnej zmiany w przedmiocie, który tę barwę posiada, ale nie uznaje wniosku, że barwy nie istnieją obiektywnie.	P	F

Wymagania ogólne

- VII. Posługiwanie się podstawowymi kategoriami logiki i dbanie o kulturę logiczną wypowiedzi.
- VIII. Stosowanie narzędzi logiki w analizie tekstu filozoficznego i zawartej w nim argumentacji, a także w obronie przed manipulacją.

Wymagania szczegółowe

- I. Kultura logiczna.
5. Uzasadnianie pośrednie: wnioskowanie (rozumowanie) niezawodne (oparte na wynikaniu logicznym) i zawodne, wybrane schematy (reguły) wnioskowań). Zdający:
- 1) odróżnia w rozumowaniu przesłanki od wniosku oraz formułuje przesłanki pominięte w entymemacie;
 - 2) rozstrzyga, czy dane zdanie wynika logicznie z innego zdania lub zbioru zdań.

II. Elementy historii filozofii.

13. Filozofia analityczna. Zdający:

3) analizuje fragment jednego z następujących tekstów: [...] *O tak zwanych prawdach względnych* Kazimierza Twardowskiego.

Zasady oceniania

2 pkt – zaznaczenie trzech poprawnych odpowiedzi.

1 pkt – zaznaczenie dwóch poprawnych odpowiedzi.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Rozwiązanie

1. P

2. F

3. P

Zadanie 14. (0–2)

Argumentując przeciwko subiektywizmowi, Kazimierz Twardowski wyróżnia dwie możliwe interpretacje tego stanowiska (dwie „strony alternatywy”). Podaj te interpretacje oraz wyjaśnij relację logiczną między nimi.

Pierwsza interpretacja:

Druga interpretacja:

.....

Wyjaśnienie:

.....

.....

Wymagania ogólne

VII. Posługiwanie się podstawowymi kategoriami logiki i dbanie o kulturę logiczną wypowiedzi.

VIII. Stosowanie narzędzi logiki w analizie tekstu filozoficznego i zawartej w nim argumentacji, a także w obronie przed manipulacją.

Wymagania szczegółowe

I. Kultura logiczna.

5. Uzasadnianie pośrednie: wnioskowanie (rozumowanie) niezawodne (oparte na wynikaniu logicznym) i zawodne, wybrane schematy (reguły) wnioskowań). Zdający:

1) odróżnia w rozumowaniu przesłanki od wniosku oraz formułuje przesłanki pominięte w entymemacie;

2) rozstrzyga, czy dane zdanie wynika logicznie z innego zdania lub zbioru zdań.

II. Elementy historii filozofii.

13. Filozofia analityczna. Zdający:

3) analizuje fragment jednego z następujących tekstów: [...] *O tak zwanych*

prawdach względnych Kazimierza Twardowskiego.

III. Wybrane problemy filozofii.

5. Wybrane spory etyczne. Zdający, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:

1) o naturę wartości lub powinności moralnych (relatywizm – absolutyzm lub uniwersalizm, subiektywizm – obiektywizm).

Zasady oceniania

2 pkt – poprawne podanie obu interpretacji i trafne wyjaśnienie różnicy między nimi.

1 pkt – poprawne podanie obu interpretacji.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Rozwiązanie

Pierwsza interpretacja: Subiektywizm jest równoznaczny z tezą, że prawdziwość żadnego sądu nie jest rozstrzygalna.

Druga interpretacja: Subiektywizm jest równoznaczny z tezą, że każdy wydany sąd jest prawdziwy tylko dla osoby go wydającej.

Wyjaśnienie: Te dwie interpretacje wzajemnie się wykluczają. Jeśli prawdziwa jest pierwsza interpretacja, to druga interpretacja jest fałszywa – i odwrotnie. Jeśli prawdziwość żadnego sądu nie jest rozstrzygalna, to żaden sąd nie może być dla nikogo prawdziwy. Jeśli natomiast wszystkie sądy są prawdziwe dla wydających je osób, to są one również rozstrzygalne dla tych osób.

ZADANIA Z ZAKRESU KULTURY LOGICZNEJ

Zadanie 15. (0–2)

Przeczytaj poniższy fragment tekstu.

Wkrótce oko jej spoczęło na leżącym pod stołem niewielkim, szklanym pudełku: otworzyła je i znalazła wewnątrz maleńkie ciasteczko, na którym słowa: „ZJEDZ MNIE” zostały pięknie wypisane porzeczkami. – No, to je zjem – powiedziała Alicja – a jeżeli sprawi ono, że urosnę, będę mogła wziąć ten klucz; a jeżeli sprawi, że zmaleję, to przeczołgam się pod drzwiami: tak czy inaczej, wejdę do ogrodu i nie dbam o to, co się stanie!

Lewis Carroll, *Alicja w Krainie Czarów*, Warszawa 2019.

Uzupełnij brakujące przesłanki rozumowania tak, aby było ono formalnie poprawne i miało postać dylematu konstrukcyjnego prostego. Następnie sformułuj zarzut wobec przesłanki 1.

Rozumowanie:

Przesłanka 1: Ciasteczko albo sprawi, że Alicja urosnie, albo sprawi, że Alicja zmaleje.

Przesłanka 2:

Przesłanka 3:

Wniosek: Alicja wejdzie do ogrodu.

Zarzut wobec przesłanki 1.:

Wymagania ogólne

- II. Rozpoznawanie związków między filozofią a innymi działami kultury europejskiej, zwłaszcza między filozofią a sztuką (w tym literaturą piękną), religią i nauką.
- VII. Posługiwanie się podstawowymi kategoriami logiki i dbanie o kulturę logiczną wypowiedzi.

Wymagania szczegółowe

- I. Kultura logiczna.
 - 5. Uzasadnianie pośrednie: wnioskowanie (rozumowanie) niezawodne (oparte na wynikaniu logicznym) i zawodne, wybrane schematy (reguły) wnioskowań). Zdający:
 - 1) odróżnia w rozumowaniu przesłanki od wniosku oraz formułuje przesłanki pominięte w entymemacie;
 - 2) rozstrzyga, czy dane zdanie wynika logicznie z innego zdania lub zbioru zdań;
 - 3) zna i stosuje przykładowe schematy wnioskowań (*modus ponendo ponens*, *modus tollendo tollens*, *modus tollendo ponens*, sylogizm hipotetyczny, dylemat konstrukcyjny prosty);
 - 4) odtwarza i zapisuje w języku klasycznego rachunku zdań schemat, na którym opiera się określone wnioskowanie;
 - 5) z podanej listy wnioskowań wyodrębnia wnioskowania zawodne (niededukcyjne)

i niezawodne (dedukcyjne) i wskazuje powody przypisania im odpowiednio zawodności lub niezawodności.

Zasady oceniania

2 pkt – poprawne podanie dwóch przesłanek oraz poprawne sformułowanie zarzutu.

1 pkt – poprawne podanie dwóch przesłanek LUB poprawne sformułowanie zarzutu.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Rozwiązanie

Przesłanka 2: Jeśli ciasteczko sprawi, że Alicja urośnie, to Alicja będzie mogła wejść do ogrodu.

Przesłanka 3: Jeśli ciasteczko sprawi, że Alicja zmaleje, to Alicja będzie mogła wejść do ogrodu.

Zarzut wobec przesłanki 1.: Przesłanka 1 pomija możliwość, że po zjedzeniu ciasteczka rozmiar Alicji się nie zmieni.

Zadanie 16. (0–2)

Niektórzy ludzie podają następującą definicję kłamstwa: „kłamstwo to mówienie nieprawdy”.

Wskaż w tej definicji jej *definiens*, łącznik i *definiendum*, a następnie rozstrzygnij, czy przywołana definicja kłamstwa jest definicją poprawną w aspekcie adekwatności. Uzasadnij swoje rozstrzygnięcie, wyjaśniając, kiedy definicja spełnia wymóg adekwatności.

Definiens:

Łącznik:

Definiendum:

Rozstrzygnięcie dotyczące poprawności podanej definicji kłamstwa:

.....

.....

Uzasadnienie:

.....

Wymagania ogólne

VII. Posługiwanie się podstawowymi kategoriami logiki i dbanie o kulturę logiczną wypowiedzi.

VIII. Stosowanie narzędzi logiki w analizie tekstu filozoficznego i zawartej w nim argumentacji, a także w obronie przed manipulacją.

Wymagania szczegółowe

I. Kultura logiczna.

3. Definicje jako środek uściślenia myśli i mowy: typy definicji, kryteria poprawności definicji, definicji. Zdający:
 - 2) tworzy dla ustalonego wyrażenia definicję klasyczną i wyodrębnia w niej *definiendum*, łącznik i *definiens*;
 - 3) określa, które z warunków poprawności łamie określona definicja, i usuwa znalezione wady (nieadekwatność, *ignotum per ignotum*, błędne koło).

Zasady oceniania

- 2 pkt – poprawne wskazanie *definiendum*, *definiensa* i łącznika oraz właściwa odpowiedź dotycząca poprawności przywołanej definicji wraz z poprawnym jej uzasadnieniem.
- 1 pkt – poprawne wskazanie *definiendum*, *definiensa* i łącznika oraz właściwa odpowiedź dotycząca poprawności tej definicji.
- 0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Rozwiązanie

Definiens: mówienie nieprawdy

Łącznik: to

Definiendum: kłamstwo

Rozstrzygnięcie dotyczące poprawności podanej definicji kłamstwa: Podana definicja nie jest poprawna w aspekcie adekwatności.

Przykładowe uzasadnienie: Definicja jest adekwatna, gdy *definiendum* pokrywa się zakresowo z *definiensem*. W przypadku podanej definicji wymóg adekwatności nie jest spełniony, ta definicja jest za szeroka: nie w każdym przypadku wypowiedzenie fałszywego zdania jest równoznaczne z kłamstwem – zakresy terminów „kłamstwo” i „fałsz” nie pokrywają się.

ZADANIA Z ZAKRESU HISTORII FILOZOFII

Zadanie 17. (0–3)

Poniżej znajduje się fragment słynnego malowidła ściennego Rafaela z początku XVI w. *Szkoła ateńska*. W centrum malowidła artysta umieścił dwóch najsłynniejszych filozofów starożytności: Platona i Arystotelesa.

Rafaël Santi, *Szkoła ateńska* (fragment), 1509 – 1511, Stanze della Segnatura, Watykan

Zakładając, że przedstawieni filozofowie dyskutują na temat określonego zagadnienia metafizycznego, wyjaśnij – odwołując się do wiedzy o filozofii Platona i Arystotelesa – dlaczego na malowidle Rafaela Platon ma palec uniesiony ku górze, a Arystoteles zdaje się wskazywać ręką na ziemię. W ramach swojej odpowiedzi:

- podaj nazwy reprezentowanych przez Platona i Arystotelesa stanowisk metafizycznych, które odpowiadają sposobowi przedstawienia postaci filozofów przez artystę
- wykorzystując stosowne pojęcia i twierdzenia z zakresu metafizyki, przypisz wymienionym filozofom tezy zidentyfikowanych przez Ciebie stanowisk metafizycznych i wyjaśnij ich związek ze sposobem przedstawienia postaci filozofów przez artystę.

Platon

Nazwa stanowiska:

Teza:

Arystoteles

Nazwa stanowiska:

Teza:

Wyjaśnienie sposobu przedstawienia postaci Platona i Arystotelesa – interpretacja malowidła odwołująca się do pojęć i twierdzeń z zakresu metafizyki obu filozofów:

– teza metafizyczna podzielana przez Platona, a sposób przedstawienia jego postaci przez

artystę:

.....

.....

.....

– teza metafizyczna podzielana przez Arystotelesa, a sposób przedstawienia jego postaci

przez artystę:

.....

.....

.....

Wymagania ogólne

- II. Rozpoznawanie związków między filozofią a innymi działami kultury europejskiej, zwłaszcza między filozofią a sztuką (w tym literaturą piękną), religią i nauką.
- III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.
- IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.

Wymagania szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

1. Filozofia starożytna. Zdający opanowuje wszystkie treści nauczania – wymagania szczegółowe zawarte w podstawie programowej w zakresie przedmiotu filozofia w zakresie podstawowym.

Poziom podstawowy:

VI. Filozofia Platona jako paradygmat antynaturalizmu. Zdający:

- 1) wyjaśnia platońską teorię idei jako niematerialnych, niezmiennych i wiecznych wzorców dla zmiennych i czasowych rzeczy fizycznych.

VII. Filozofia Arystotelesa jako próba pogodzenia dotychczasowych opozycji filozoficznych. Zdający:

- 1) objaśnia teorię możliwości i aktu jako próbę pogodzenia wariabilizmu i statyzmu;
- 2) przedstawia teorię materii i formy (*hylomorfizm*) jako próbę pogodzenia materializmu (naturalizmu) i platonizmu (antynaturalizmu).

III. Wybrane problemy filozofii.

2. Wybrane spory metafizyczne (ontologiczne). Zdający, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:

- 1) o stosunek rzeczy do umysłu (realizm – idealizm);
- 2) o różnorodność bytów (monizm – pluralizm).

Zasady oceniania

3 pkt – podanie nazw stanowisk metafizycznych i ich tez oraz poprawna interpretacja sposobu przedstawienia obu postaci filozofów: Platona i Arystotelesa.

2 pkt – podanie nazw stanowisk metafizycznych i ich tez oraz poprawną interpretację sposobu przedstawienia jednej postaci filozofa: Platona LUB Arystotelesa.

1 pkt – podanie nazwy i tezy stanowiska metafizycznego Platona LUB Arystotelesa.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Przykładowe rozwiązanie

Platon: Idealizm platoński albo dualizm metafizyczny

Teza: Idealizm platoński to teza, że idee są prawdziwymi, samoistnymi, inteligibilnymi bytami – idee istnieją niezależnie od umysłu.

Arystoteles: Realizm metafizyczny albo pluralizm kategorialny

Teza: Realizm metafizyczny Arystotelesa to teza, że konkretne, złożone z materii i formy byty istnieją niezależnie od umysłu.

Przykładowe wyjaśnienie sposobu przedstawienia postaci Platona i Arystotelesa – interpretacja malowidła odwołująca się do pojęć i twierdzeń z zakresu metafizyki obu filozofów:

– przedstawienie postaci Platona:

Platon wskazujący palcem ku górze zdaje się w ten sposób wyrażać swoje kluczowe przekonanie metafizyczne (ontologiczne), że prawdziwy byt nie może być utożsamiony z rzeczywistością zjawiskową (ze światem materialnym), lecz że ma naturę ponadzjawiskową. Według Platona rzeczywistość ma naturę dualną – istnieją byty nazywane przez niego ideami lub formami, które są inteligibilne, transcendentne, wieczne, niematerialne i ogólne, oraz niedoskonałe rzeczy materialne (świat empiryczny, zjawiskowy). Uniesiony palec Platona zdaje się wskazywać na idee jako byty transcendujące rzeczy świata zjawiskowego, w których to ideach rzeczy te partycypują. Idee jawią się jako prawdziwe przyczyny rzeczy,

– przedstawienie postaci Arystotelesa:

Arystoteles wskazujący prawą ręką na ziemię zdaje się w ten sposób wyrażać swojej przekonanie „realistyczne”, zgodnie z którym bytem jest każdy konkretny przedmiot istniejący w empirycznie dostępnej człowiekowi rzeczywistości. Arystoteles jest realistą metafizycznym i pluralistą – według niego istnieje mnogość bytów-konkretów, istniejących niezależnie od jakiegokolwiek umysłu. Konkretny byt jako substancja (wraz ze swoimi przypadłościami) jest złożony z materii i formy, a jego dynamizm jest wyjaśniany poprzez kategorie aktu i możliwości.

Zadanie 18. (0–2)

Czy starożytni sceptycy zgodziliby się ze stwierdzeniem, że sprawiedliwość jest obiektywną wartością? Uzasadnij swoją odpowiedź, podając na jej rzecz dwa argumenty zgodne z założeniami pirronizmu.

Odpowiedź:

Argument pierwszy:

.....

.....

Argument drugi:

.....

.....

Wymagania ogólne

- III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.
- IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.

Wymaganie szczegółowe

- II. Elementy historii filozofii.
 - 1. Filozofia starożytna. Zdający opanowuje wszystkie treści nauczania zawarte w podstawie programowej do filozofii zakresu podstawowego:
 - IX. Tropu sceptyczne jako wyzwanie dla epistemologii.

Zasady oceniania

- 2 pkt – odpowiedź poprawna oraz podanie dwóch trafnych argumentów zgodnych z założeniami pirronizmu.
- 1 pkt – odpowiedź poprawna oraz podanie jednego trafnego argumentu zgodnego z założeniami pirronizmu.
- 0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Rozwiązanie

Odpowiedź: Starożytni sceptycy nie zgodziliby się ze stwierdzeniem, że sprawiedliwość jest obiektywną wartością.

Argument pierwszy: Należy powstrzymać się od wydawania jakichkolwiek sądów, zatem nie można niczego twierdzić na temat tego, czy sprawiedliwość jest obiektywną wartością.

Argument drugi: istnieją różne poglądy na temat tego, czy sprawiedliwość jest wartością obiektywną, zatem nie można twierdzić jednoznacznie, że sprawiedliwość jest obiektywną wartością.

Zadanie 19. (0–2)

Przeczytaj poniższy fragment tekstu.

Istniejemy zawsze w sytuacjach. Sytuacje się zmieniają, pojawiają się różne okazje. [...] Ale są sytuacje niezmienną swą istotą, nawet gdy zmieniają się ich chwilowe przejawy, a ich przemożną siłą spowijają różne zasłony [...]. Te podstawowe sytuacje naszego istnienia nazywam *sytuacjami granicznymi*. To znaczy: nie możemy wyjść poza te sytuacje, nie możemy ich zmienić. [...] W istnieniu potocznym często staramy się od nich uchylać, przemykamy oczy i żyjemy tak, jakby ich nie było. [...] Mamy wówczas do czynienia wyłącznie z konkretnymi sytuacjami, które usiłujemy rozstrzygać na naszą korzyść, na które reagujemy planowym działaniem w świecie, pobudzani przez nasze życiowe interesy. Natomiast nasza reakcja na sytuacje graniczne sprowadza się bądź do ich maskowania, bądź też, jeśli pojęliśmy je naprawdę, do rozpaczki i odrodzenia: stajemy się sobą dzięki przemianie naszej świadomości bytu.

Podaj autora dzieła, z którego pochodzi powyższy cytat, a następnie wyjaśnij występujące w nim pojęcie sytuacji granicznej na odpowiednio dobranym przez siebie przykładzie.

Autor dzieła:

Pojęcie sytuacji granicznej:

.....

.....

Wymagania ogólne

- III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.
- IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.

Wymagania szczegółowe

- II. Elementy historii filozofii.
 12. Egzystencjalizm. Zdający:
 - 2) objaśnia Karla Jaspersa pojęcie sytuacji granicznych;
 - 4) analizuje fragmenty następujących tekstów: *Wprowadzenie do filozofii* Karla Jaspersa (rozdz. 2. *Źródła filozofii*).

Zasady oceniania

2 pkt – podanie autora tekstu oraz wyjaśnienie pojęcia sytuacji granicznej wraz z podaniem stosownego przykładu.

1 pkt – podanie autora tekstu lub wyjaśnienie pojęcia sytuacji granicznej wraz z podaniem stosownego przykładu.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Rozwiązanie

Autor dzieła: Karl Jaspers

Pojęcie sytuacji granicznej: Sytuacja graniczna to doświadczenie, które jest nieuniknione, i właściwe wszystkim ludziom. Przykładami takich doświadczeń są m.in. wina, walka, cierpienie czy śmierć. Jak pisze Jaspers: „muszę umrzeć, muszę cierpieć, muszę walczyć, podlegam władzy przypadku, nieuchronnie wklepiam się w winę”.

ZADANIA Z ZAKRESU WYBRANYCH PROBLEMÓW FILOZOFICZNYCH**Zadanie 20. (0–1)**

Dokończ zdanie. Wybierz odpowiedź A, B lub C i jej uzasadnienie 1., 2., lub 3.

Kazimierz Ajdukiewicz twierdził, że „myśl *m* jest prawdziwa – to znaczy: myśl *m* stwierdza, że jest tak a tak, i rzeczywiście jest tak a tak”. Twierdzenie to jest wyrazem:

A.	pragmatycznej koncepcji prawdy,	czyli poglądu epistemologicznego reprezentowanego przez	1.	René Descartes'a i Kazimierza Ajdukiewicza.
B.	korespondencyjnej koncepcji prawdy,		2.	William Jamesa i Kazimierza Ajdukiewicza.
C.	koherencyjnej koncepcji prawdy,		3.	św. Tomasza z Akwinu i Kazimierza Ajdukiewicza.

Wymagania ogólne

III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.

IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.

Wymagania szczegółowe

III. Wybrane problemy filozofii.

1. Dyscypliny filozofii. Zdający wymienia następujące dyscypliny filozofii oraz określa przedmioty ich badań:
 - 1) dyscypliny podstawowe (ogólniejsze) – teoria bytu (ontologia, metafizyka), teoria poznania (epistemologia), ogólna teoria wartości (aksjologia) wraz z teorią moralności (etyką);
 - 2) dyscypliny szczegółowe – filozofia człowieka (antropologia filozoficzna), filozofia przyrody, filozofia nauki, filozofia kultury, filozofia religii (wraz z teologią filozoficzną), filozofia piękna i sztuki (estetyka filozoficzna), filozofia polityki.
3. Wybrane spory epistemologiczne. Zdający, definiując odpowiednie terminy

i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:

- 4) o naturę i kryterium prawdy (klasyczna lub korespondencyjna koncepcja prawdy – koncepcje nieklasyczne, zwłaszcza koherencyjna i pragmatyczna).

Zasady oceniania

1 pkt – odpowiedź poprawna.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Rozwiązanie

B3

Zadanie 21. (0–1)

Wyjaśnij istotę sporu etycznego między deontologizmem a konsekwencjalizmem.

.....

.....

.....

.....

.....

Wymagania ogólne

- III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.
- IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.
- V. Umiejętność stawiania pytań światopoglądowych (w tym moralnych) i poszukiwania odpowiedzi na nie z wykorzystaniem wiedzy filozoficznej.

Wymaganie szczegółowe

III. Wybrane problemy filozofii.

5. Wybrane spory etyczne. Zdający, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:
- 2) o sposób formułowania i uzasadniania ocen moralnych (konsekwencjalizm, w szczególności utilitaryzm – nonkonsekwencjalizm, w szczególności deontologizm kantowski).

Zasady oceniania

1 pkt – odpowiedź poprawna.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Przykładowe rozwiązanie

Istota sporu między konsekwencjalizmem a deontologizmem dotyczy sposobu wyznaczania moralnej wartości czynu (oceny moralnej działania lub postaw). Według konsekwencjalistów ocenę moralną czynów lub postaw, wyznacza się na podstawie przewidywanych ich następstw. Według deontologów etycznych ocena moralna czynów nie jest z istoty związana

z przewidywanymi ich następstwami. Według deontologów o słuszności moralnej czynów przesądza zgodność ocenianych czynów lub postaw z odpowiednimi regułami moralnymi (np. normami moralnymi, obowiązkami).

ZADANIA SFORMUŁOWANE NA PODSTAWIE TEKSTU NIEFILOZOFICZNEGO

Przeczytaj poniższy tekst i wykonaj zadania.

Co się zaś tyczy mojego podziału ludzi na zwykłych i niezwykłych, zgadzam się, że jest on trochę dowolny, ale ja przecież nie obstaję przy ścisłych liczbach. Wierzę tylko w swoją myśl zasadniczą. Polega ona na tym, że ludzie podług prawa przyrody dzielą się o g ó l n i e na dwie klasy: na klasę ludzi niższych, będących, że tak powiem, materiałem, który służy wyłącznie do wydawania na świat sobie podobnych, oraz na ludzi właściwych, to znaczy posiadających dar czy talent, który im pozwala wygłosić w swoim środowisku n o w e s ł o w o. Oczywiście, podklas jest tu bez liku, ale znamiona wyróżniające obu klas są dość ostre: klasa pierwsza, czyli materiał, to ogólnie biorąc ludzie z przyrodzenia zachowawczy, przykładni, ulegli i swą uległość miłujący [...]. Ludzie należący do drugiej klasy – wszyscy przekraczają prawo, są burzycielami albo są do tego skłonni, zależnie od uzdolnień. Przeszłości tych ludzi, naturalnie, są względne i wielorakie; najczęściej domagają się oni w najróżnorodniejszych wystąpieniach zniszczenia istniejącego stanu w imię lepszego. Lecz jeśli takiemu człowiekowi dla ziszczenia jego idei wypadnie stąpać chociażby po trupach, przez krew, to sądzę, że może on wewnątrznie, w zgodzie z sumieniem, zezwolić sobie nawet na pochód przez krew – co zresztą zależy od tej idei i jej rozmiarów, proszę to sobie zakonotować. Tylko w tym znaczeniu mówię w swym artykule o ich prawach do zbrodni. [...] Pierwsza klasa jest zawsze władczynią teraźniejszości, druga klasa – władczynią przyszłości. Pierwsi zachowują świat i pomnażają go liczebnie; drudzy pchają świat naprzód i kierują go ku oznaczonym celom. Jedni i drudzy mają zupełnie równe prawo istnieć.

Fiodor Dostojewski, *Zbrodnia i kara*, Warszawa 1966.

Zadanie 22. (0–2)

Z przytoczonego tekstu *Zbrodni i kary* wybierz i zapisz dwa fragmenty, z których jeden nawiązuje do nietzscheańskiej idei woli mocy, a drugi okazuje się niezgodny z tą ideą. Swoje wybory uzasadnij, odwołując się do pojęcia woli mocy.

Fragment nawiązujący do idei woli mocy:

.....

Uzasadnienie:

.....

.....

Fragment niezgodny z ideą woli mocy:

.....

Uzasadnienie:

.....

.....

Wymagania ogólne

- II. Rozpoznawanie związków między filozofią a innymi działami kultury europejskiej, zwłaszcza między filozofią a sztuką (w tym literaturą piękną), religią i nauką.
- III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.
- IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.

Wymagania szczegółowe

- II. Elementy historii filozofii.
 - 9. Friedrich Nietzsche. Zdający:
 - 1) przedstawia motywy nietzscheańskiej krytyki moralności tradycyjnej i chrześcijaństwa;
 - 2) wyjaśnia pojęcia woli mocy i nadczłowieka.

Zasady oceniania

- 2 pkt – poprawne wybranie dwóch fragmentów tekstu oraz dwa poprawne uzasadnienia.
- 1 pkt – poprawny wybór jednego fragmentu tekstu wraz ze poprawnym uzasadnieniem.
- 0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Przykładowe rozwiązanie

Fragment nawiązujący do nietzscheańskiej idei woli mocy:

„Ludzie należący do drugiej klasy – wszyscy przekraczają prawo, są burzycielami albo są do tego skłonni, zależnie od uzdolnień. Przeszłości tych ludzi, naturalnie, są względne i wielorakie”.

Uzasadnienie: Istotą Nitzscheańskiej idei woli mocy jest nieograniczona moc świata i człowieka; wola mocy jest wyrazem walki i panowania. Przytoczony fragment tekstu nawiązuje do tej idei, ponieważ mowa jest w nim o ludziach, którzy przekraczają prawo i mogą niszczyć zastany porządek – ich przestępstwa zaś uznane są za względne. Postawa tak scharakteryzowanych ludzi może wyrażać ideę woli mocy, która manifestuje się niszczeniem zastanego porządku świata i zdolnością do tworzenia nowej hierarchii wartości. Fragment niezgodny z ideą woli mocy:

„Lecz jeśli takiemu człowiekowi dla ziszczenia jego idei wypadnie stąpać chociażby po trupach, przez krew, to sądzę, że może on wewnętrznie, w zgodzie z sumieniem, zezwolić sobie nawet na pochód przez krew – co zresztą zależy od tej idei i jej rozmiarów, proszę to sobie zakonotować. Tylko w tym znaczeniu mówię w swym artykule o ich prawach do zbrodni”.

Uzasadnienie: Wola mocy jest wyrazem niczym nieograniczonej mocy bycia. Nie można z tak rozumianą ideą pogodzić jakichkolwiek ograniczeń, o których mowa jest w przytoczonym fragmencie tekstu.

Zadanie 23. (0–2)

Przywołaj pojęcie lub twierdzenie filozoficzne Fryderyka Nietzschego – inne niż pojęcie woli mocy – i je wyjaśnij, a następnie zinterpretuj w jego świetle wybrany przez siebie fragment z przywołanego tekstu *Zbrodni i kary*.

Pojęcie lub twierdzenie Fryderyka Nietzschego:

.....

Wyjaśnienie pojęcia lub twierdzenia:

.....

.....

.....

Interpretacja tekstu w świetle wybranego pojęcia lub twierdzenia:

.....

.....

Wymagania ogólne

- II. Rozpoznawanie związków między filozofią a innymi działami kultury europejskiej, zwłaszcza między filozofią a sztuką (w tym literaturą piękną), religią i nauką.
- III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.
- IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.

Wymagania szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

9. Friedrich Nietzsche. Zdający:

- 1) przedstawia motywy nietzscheańskiej krytyki moralności tradycyjnej i chrześcijaństwa;
- 2) wyjaśnia pojęcia woli mocy i nadczłowieka;
- 3) odróżnia i charakteryzuje postawę apollińską i dionizyjską.

Zasady oceniania

2 pkt – poprawne przywołanie twierdzenia Fryderyka Nietzschego wraz z wyjaśnieniem oraz poprawna interpretacja tekstu w odniesieniu do tego twierdzenia.

1 pkt – poprawne przywołanie twierdzenia Fryderyka Nietzschego wraz z wyjaśnieniem.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Przykładowe rozwiązanie

Pojęcie lub twierdzenie Fryderyka Nietzschego: idea nadczłowieka

Wyjaśnienie pojęcia lub twierdzenia: Nadczłowiekiem jest ktoś obdarzony wolą mocy.

Nadczłowiek poprzez tę wolę odrzuca zastane idee i ustalone oraz aprobowane cele i wartości, czego wyrazem jest między innymi pogarda dla słabości i tradycyjnej moralności.

Interpretacja tekstu w świetle wybranego pojęcia lub twierdzenia: W przywołanym tekście

Zbrodni i kary mowa jest o dwóch kategoriach ludzi, których autor powieści nazywa

„zwykłymi” i „niezwykłymi”. Pierwszych utożsamia z „władcami teraźniejszości”, a drugich

uważa za „władców przyszłości”. Ci drudzy – w imię swoich celów – mogą burzyć zastany

ład, dokonywać przestępstw a nawet zabijać. To przyzwolenie na destrukcję może być

uznane za wyraz nietzscheańskiej idei nadczłowieka, w świetle której niezwykli ludzie nie

liczą się z zastanym porządkiem prawnym i moralnym: unieważniają te porządki,

przekształcając świat zgodnie z własną jego wizją i wyrażając tym samym siebie – swą wolę mocy.

Zadanie 24. (0–1)

Czy w świetle autonomicznej etyki Immanuela Kanta można usprawiedliwić wyrażoną w przytoczonym fragmencie tekstu myśl: *Lecz jeśli takiemu człowiekowi dla ziszczenia jego idei wypadnie stąpać chociażby po trupach, przez krew, to sądzę, że może on wewnątrznie, w zgodzie z sumieniem, zezwolić sobie nawet na pochód przez krew.* Uzasadnij swoją opinię, wykorzystując pojęcia i twierdzenia etyki Immanuela Kanta.

W świetle autonomicznej etyki Immanuela Kanta

.....

Uzasadnienie:

.....

.....

.....

.....

Wymagania ogólne

- II. Rozpoznawanie związków między filozofią a innymi działami kultury europejskiej, zwłaszcza między filozofią a sztuką (w tym literaturą piękną), religią i nauką.
- III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.
- IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.
- V. Umiejętność stawiania pytań światopoglądowych (w tym moralnych) i poszukiwania odpowiedzi na nie z wykorzystaniem wiedzy filozoficznej.

Wymagania szczegółowe

- II. Elementy historii filozofii.
 - 6. Immanuel Kant. Zdający:
 - 2) przedstawia kantowską koncepcję etyki;
 - 3) prezentuje i objaśnia treść imperatywu kategorycznego (formuła powszechnego prawa oraz formuła człowieczeństwa jako celu) oraz stosuje jego formuły do analizy i oceny przykładowych problemów moralnych.
- III. Wybrane problemy filozofii.
 - 5. Wybrane spory etyczne. Zdający, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:
 - 3) o źródło moralnych zobowiązań (autonomizm – heteronomizm).

Zasady oceniania

1 pkt – poprawna odpowiedź wraz z uzasadnieniem.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Przykładowe rozwiązanie

W świetle autonomicznej etyki Immanuela Kanta nie można usprawiedliwić przywołanej myśli.

Uzasadnienie: Etyka autonomiczna Immanuela Kanta jest równocześnie etyką deontologiczną, czego wyrazem jest kantowski imperatyw praktyczny, wedle którego nie można traktować człowieczeństwa jedynie jako środka do celu. Ta zasada ma charakter powszechny i kategoryczny; nie jest więc możliwe w świetle tej zasady usprawiedliwienie zabijania ludzi dla realizacji jakiejś idei, gdyż byłoby to wyrazem braku poszanowania człowieczeństwa.

Zadanie 25. (0–3)

Wyjaśnij, czego dotyczy spór między autonomizmem a heteronomizmem etycznym. Następnie spośród wymienionych poniżej filozofów wskaż tego, którego teoria etyczna jest teorią heteronomiczną. Swoją odpowiedź uzasadnij, przywołując stosowne pojęcia lub twierdzenia z zakresu etyki wybranego przez siebie filozofa.

Filozofowie: św. Tomasz z Akwinu, John Stuart Mill, Fryderyk Nietzsche, Max Scheler, Jean-Paul Sartre

Wyjaśnienie sporu:

.....

Przedstawiciel etyki heteronomicznej:

Uzasadnienie:

.....

Wymagania ogólne

- III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.
- IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.

Wymaganie szczegółowe

- II. Elementy historii filozofii.
 - 11. Fenomenologia. Zdający:
 - 2) charakteryzuje główne idee fenomenologii wartości Maxa Schelera (przedstawia i wyjaśnia schelerowską hierarchię wartości);
- III. Wybrane problemy filozofii
 - 5. Wybrane spory etyczne. Zdający, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:
 - 3) o źródło moralnych zobowiązań (autonomizm – heteronomizm).

Zasady oceniania

- 3 pkt – poprawne wyjaśnienie istoty sporu między heteronomizmem a autonomizmem w etyce oraz trafne wskazanie reprezentanta etyki heteronomicznej wraz z uzasadnieniem.
- 2 pkt – poprawne wyjaśnienie istoty sporu między heteronomizmem a autonomizmem w etyce oraz trafne wskazanie reprezentanta etyki heteronomicznej ALBO trafne wskazanie reprezentanta etyki heteronomicznej wraz z uzasadnieniem.
- 1 pkt – poprawne wyjaśnienie istoty sporu między heteronomizmem a autonomizmem w etyce ALBO poprawne wskazanie reprezentanta etyki heteronomicznej.
- 0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Przykładowe rozwiązanie

Wyjaśnienie sporu: Spór między tymi stanowiskami dotyczy tego, gdzie tkwi źródło moralnych powinności. Heteronomiści uważają, że to źródło znajduje się poza podmiotem, a autonomiści doszukują się tego źródła w podmiocie moralnym.

Przedstawiciel etyki heteronomicznej: Max Scheler

Uzasadnienie: Według Maxa Schelera istnieje obiektywna hierarchia wartości. Dobro moralne jest następstwem dokonywanego przez działający podmiot wyboru wartości obiektywnie wyższej. Ostatecznie więc to obiektywna hierarchia wartości stanowi źródło moralnych zobowiązań – to źródło znajduje się poza podmiotem i z tego powodu etykę Maxa Schelera można uznać za etykę heteronomiczną.

Przeczytaj poniższy tekst i wykonaj zadania.

Zjawisko fotoelektryczne w sposób rozstrzygający pokazało, że światło wykazuje własności korpuskularne. Nie można ich zrozumieć na gruncie obrazu falowego. Z drugiej strony, zjawisko interferencji bezdyskusyjnie dowodzi, że światło ma naturę falową. Nie można pogodzić interferencji z obrazem korpuskularnym. Ta sprzeczność była (i jest) nie do rozwiązania na gruncie fizyki klasycznej. Z punktu widzenia fizyki światło ma oba rodzaje własności jednocześnie. Czasami zachowuje się jak fala, czasami jak cząstka, zależnie od rodzaju doświadczenia. [...] Pojedynczy foton ma cechy zarówno fali, jak i cząstki. Która z tych cech się uwidoczni, zależy od okoliczności. [...] Dualizm korpuskularno-falowy nie ogranicza się tylko do fotonów i elektronów. [...] Neutrony, protony, całe atomy, a nawet (choć niezauważalnie) bardzo szybkie kule karabinowe – wszystkie te ciała wykazują dualizm, zachowując się czasami jak cząstki, czasami jak fale.

Paul G. Hewitt, *Fizyka wokół nas*, Warszawa 2008.

Zadanie 26. (0–2)

Przytoczony tekst mówi o dualizmie korpuskularno-falowym. Wyjaśnij, na czym on polega, a następnie podaj ogólną definicję terminu *dualizm*, która wyjaśnia jego wspólne znaczenie zarówno dla fizyki, jak i dla filozofii oraz innych dziedzin.

Dualizm korpuskularno-falowy stwierdza, że

.....

.....

Dualizm (w znaczeniu wspólnym dla fizyki i dla filozofii oraz innych dziedzin) to stanowisko (teza), które stwierdza, że

.....

Wymagania ogólne

- II. Rozpoznawanie związków między filozofią a innymi działami kultury europejskiej, zwłaszcza między filozofią a sztuką (w tym literaturą piękną), religią i nauką.
- III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.
- IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.
- VII. Posługiwanie się podstawowymi kategoriami logiki i dbanie o kulturę logiczną wypowiedzi.

Wymagania szczegółowe

- I. Kultura logiczna.
 - 3. Definicje jako środek uściślenia myśli i mowy: typy definicji, kryteria poprawności definicji. Zdający :
 - 1) wymienia wybrane odmiany definicji (definicja klasyczna, definicje nieklasyczne: definicja ostensywna, definicja enumeratywna, definicja kontekstowa) i podaje ich przykłady;
 - 2) tworzy dla ustalonego wyrażenia definicję klasyczną [...].
- III. Wybrane problemy filozofii.
 - 2. Wybrane spory metafizyczne (ontologiczne). Zdający, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:
 - 2) o różnorodność bytów (monizm – pluralizm).
 - 4. Wybrane spory antropologiczne. Zdający, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:
 - 2) o relację umysł – ciało (dualizm – monizm materialistyczny lub naturalistyczny).

Zasady oceniania

- 2 pkt – sformułowanie poprawnej definicji dualizmu korpuskularno-falowego oraz sformułowanie definicji dualizmu w znaczeniu wspólnym dla innych dziedzin.
- 1 pkt – sformułowanie poprawnej definicji dualizmu korpuskularno-falowego ALBO sformułowanie definicji dualizmu w znaczeniu wspólnym dla innych dziedzin.
- 0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Rozwiązanie

Dualizm korpuskularno-falowy stwierdza, że światło (fotony), elektrony i niektóre inne odmiany materii zachowują się – w zależności od rodzaju doświadczenia – raz jako cząstki, a raz jako fale.

Dualizm (w znaczeniu wspólnym dla fizyki i filozofii oraz innych dziedzin) to stanowisko (teza), które stwierdza, że w pewnej całości występują dwa (najczęściej przeciwstawne) elementy lub że jakaś rzecz odznacza się dwoma (najczęściej przeciwstawnymi) cechami.

Zadanie 27. (0–3)

Podaj przykład stanowiska filozoficznego wprost nazywanego *dualizmem*: wymień jego pełną nazwę oraz przedstawiciela, sformułuj tezę tego stanowiska oraz określ spór, w ramach którego występuje.

Pełna nazwa oraz przedstawiciel:

Teza:

.....

Spór:.....

Wymagania ogólne

- III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.
- IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.

Wymagania szczegółowe

- II. Elementy historii filozofii.
 - 3. René Descartes. Zdający:
 - 1) wyjaśnia, na czym polega kartezjański racjonalizm, sceptycyzm metodyczny i dualizm psychofizyczny [...].
- III. Wybrane problemy filozofii.
 - 2. Wybrane spory metafizyczne (ontologiczne). Zdający, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:
 - 2) o różnorodność bytów (monizm – pluralizm).
 - 4. Wybrane spory antropologiczne. Zdający, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:
 - 2) o relację umysł – ciało (dualizm – monizm materialistyczny lub naturalistyczny).

Zasady oceniania

- 3 pkt – trzy poprawne odpowiedzi.
- 2 pkt – dwie poprawne odpowiedzi.
- 1 pkt – jedna poprawna odpowiedź.
- 0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub brak odpowiedzi.

Rozwiązanie

Pełna nazwa oraz przedstawiciel: Dualizm psychofizyczny (antropologiczny, kartezjański) – Kartezjusz.

Teza: Człowiek składa się z dwóch odrębnych i niezależnych substancji: duszy (umysłu) i ciała ALBO (dopuszczalne sformułowanie alternatywne) człowiek odznacza się dwoma rodzajami własności: własnościami umysłowymi (duchowymi, psychicznymi lub mentalnymi) oraz własnościami fizycznymi.

Spór: O relację umysł – ciało (problem psychofizyczny).

Uwaga: Powyższy dualizm jest wprost zawarty w podstawie programowej – Zdający jednak może wybrać inny przykład dualizmu w filozofii.

Zadanie 28. (0–2)

Porównaj dowolnie wybrany przez Ciebie przykład dualizmu w filozofii z dualizmem korpuskularno-falowym. Wskaż jedno podobieństwo i jedną różnicę.

Wybrany dualizm filozoficzny:

Podobieństwo:

.....

.....

Różnica:

.....

.....

Wymagania ogólne

- II. Rozpoznawanie związków między filozofią a innymi działami kultury europejskiej, zwłaszcza między filozofią a sztuką (w tym literaturą piękną), religią i nauką.
- IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.

Wymagania szczegółowe

- II. Elementy historii filozofii.
 - 3. René Descartes. Zdający:
 - 1) wyjaśnia, na czym polega Kartezjański racjonalizm, sceptycyzm metodyczny i dualizm psychofizyczny [...].
- III. Wybrane problemy filozofii.
 - 4. Wybrane spory antropologiczne. Zdający, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:
 - 2) o relację umysł – ciało (dualizm – monizm materialistyczny lub naturalistyczny).

Zasady oceniania

2 pkt – poprawne określenie podobieństwa i różnicy.

1 pkt – poprawne określenie podobieństwa LUB różnicy.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Przykładowa odpowiedź

Wybrany dualizm filozoficzny: dualizm psychofizyczny.

Podobieństwo: Oba dualizmy stwierdzają, że pewien byt – w zależności od rodzaju doświadczenia – ujawnia swe przeciwstawne cechy: elektron – jako fala bądź jako cząstka, a człowiek – jako istota duchowa (w doświadczeniu wewnętrznym) bądź istota cielesna (w doświadczeniu zewnętrznym).

Różnica: Dualizm psychofizyczny traktuje człowieka jako składającego się z dwóch przeciwstawnych części: umysłu i ciała, natomiast dualizm korpuskularno-falowy uważa, że np. elektron nie składa się z dwóch części, lecz że – w zależności od rodzaju doświadczenia lub okoliczności – ujawnia przeciwstawne własności.

Zadanie 29. (0–2)

Które z poniższych stanowisk jest odmianą dualizmu (w szerokim sensie). Zaznacz właściwą odpowiedź spośród podanych. Następnie wyjaśnij, dlaczego to stanowisko jest zaliczane do dualizmu.

- A. materializm
- B. spirytualizm
- C. platonizm (w sporze o uniwersalia)
- D. sceptycyzm
- E. empiryzm

To stanowisko jest odmianą dualizmu, ponieważ

.....

.....

Wymagania ogólne

- III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.
- IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.

Wymagania szczegółowe

- II. Elementy historii filozofii.
 - 1. Filozofia starożytna. Zdający opanowuje wszystkie treści nauczania – wymagania szczegółowe zawarte w podstawie programowej w zakresie przedmiotu filozofia w zakresie podstawowym.
 - Poziom podstawowy:
 - VI. Filozofia Platona jako paradygmat antynaturalizmu. Zdający:
 - 2) objaśnia platońską koncepcję człowieka i rekonstruuje argument na rzecz nieśmiertelności duszy z jej podobieństwa do wiecznych idei (*Fedon*, 78 d – 80 b).
 - III. Wybrane problemy filozofii.
 - 2. Wybrane spory metafizyczne (ontologiczne). Zdający, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:
 - 1) o stosunek rzeczy do umysłu (realizm – idealizm);

- 2) o różnorodność bytów (monizm – pluralizm);
- 3) o podłoże rzeczywistości (materializm – hylemorfizm – spirytualizm);
- 5) o uniwersalia lub powszechniki (nominalizm – platonizm).

Zasady oceniania

- 2 pkt – prawidłowe wskazanie stanowiska wraz z wyjaśnieniem.
- 1 pkt – prawidłowe wskazanie stanowiska.
- 0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

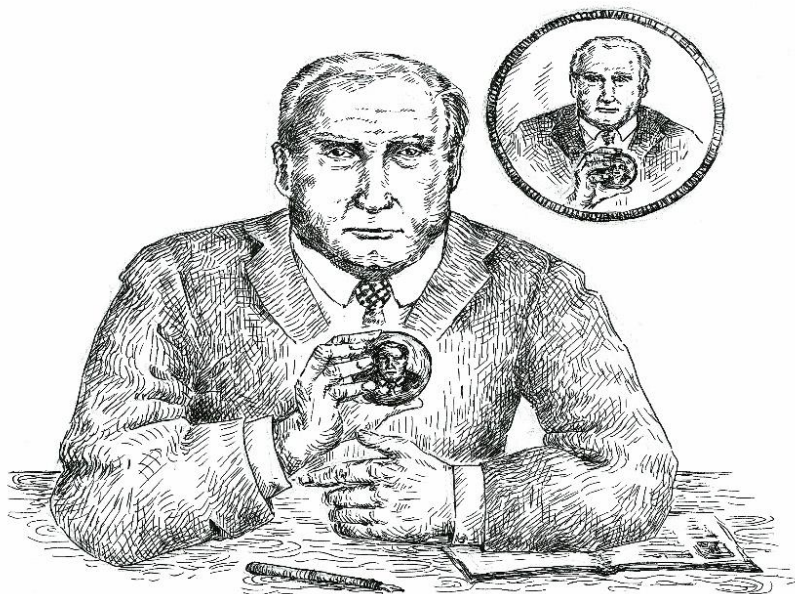
Rozwiązanie

C

To stanowisko jest odmianą dualizmu, ponieważ przyjmuje, że rzeczywistość składa się z dwóch wykluczających się odmian bytu: niematerialnych idei i fizycznych konkretów.

Ilustracja i tekst do zadań 30.–32.

Przyjrzyj się poniższej ilustracji oraz przeczytaj towarzyszący jej komentarz.

Hanna Urbankowska, *Roman Ingarden*, „Filozofuj!” nr 3/2020.

Komentarz:

Powyższa ilustracja przedstawia polskiego filozofa – Romana Ingardena i nawiązuje do kilku elementów jego filozofii. Nawiązania te polegają na powiązaniu każdej z trzech postaci Ingardena na rysunku (główna postać Ingardena, wzorcowa postać na portrecie wiszącym na ścianie oraz postać na małym medalionie) z odpowiednią kategorią z Ingardenowskiej hierarchii bytowej, na którą składają się: pozaczasowe idee (w sensie zbliżonym do Platona), czasowe byty realne, przedmioty intencjonalne („quasi-rzeczywistość”).

Zadanie 30. (0–1)

Uzupełnij tabelę. Przyporządkuj kategoriom bytowym wymienionym w komentarzu, postaci Ingardena ukazane na rysunku.

Ingardenowska hierarchia bytowa	Postać z rysunku
Idea	
Byt realny	
Byt intencjonalny („quasi-rzeczywisty”)	

Wymagania ogólne

- II. Rozpoznawanie związków między filozofią a innymi działami kultury europejskiej, zwłaszcza między filozofią a sztuką (w tym literaturą piękną), religią i nauką.
- III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.
- IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.

Wymagania szczegółowe

- II. Elementy historii filozofii.
 - 11. Fenomenologia. Zdający:
 - 3) przedstawia Romana Ingardena koncepcję i dzieła sztuki;
- III. Wybrane problemy filozofii.
 - 2. Wybrane spory metafizyczne (ontologiczne). Zdający, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory: [...]
 - 5) o uniwersalia lub powszechniki (nominalizm – platonizm).

Zasady oceniania

1 pkt – prawidłowe uzupełnienie trzech wersów tabeli.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Rozwiązanie

Ingardenowska hierarchia bytowa	Postać z rysunku
Idea	wzorcową postać Ingardena na portrecie wiszącym na ścianie
Byt realny	właściwa (główna) postać Ingardena
Byt intencjonalny („quasi-rzeczywisty”)	postać na małym medalionie

Zadanie 31. (0–2)

Na ilustracji Roman Ingarden trzyma lewą rękę na otwartym zeszycie. Wyobraź sobie, że w tym zeszycie znajduje się tylko zdanie: „Roman Ingarden nosi garnitur” oraz że ta notatka nie służy żadnym celom praktycznym.

Nazwij koncepcję prawdy, która najlepiej wyjaśnia prawdziwość tego zdania.

Odpowiedź uzasadnij, porównując zastosowanie (do podanego przypadku) nazwanej przez Ciebie koncepcji z zastosowaniem dowolnej innej koncepcji prawdy.

W uzasadnieniu należy wykazać, że ta inna koncepcja prawdy nie pasuje do podanego przypadku.

Koncepcja prawdy:

Uzasadnienie:

.....

.....

Wymagania ogólne

III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.

IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.

Wymagania szczegółowe

III. Wybrane problemy filozofii.

3. Wybrane spory epistemologiczne. Zdający, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:

4) o naturę i kryterium prawdy (klasyczna lub korespondencyjna koncepcja prawdy – koncepcje nieklasyczne, zwłaszcza koherencyjna i pragmatyczna).

Zasady oceniania

2 pkt – wskazanie właściwej koncepcji prawdy i uzasadnienia.

1 pkt – wskazanie właściwej koncepcji prawdy ALBO uzasadnienia.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Rozwiązanie

Koncepcja prawdy: Klasyczna (korespondencyjna) koncepcja prawdy.

Przykładowe uzasadnienie: Klasyczna koncepcja prawdy głosi, że prawda polega na zgodności zdania (sądu, myśli) z rzeczywistością (ze stanem rzeczy, o którym mówi). W tym przypadku treść przytoczonego zdania zgadza się z rzeczywistością lub stanem rzeczy (gdyż Ingarden rzeczywiście nosi garnitur).

Natomiast nie sposób zastosować tu:

- koherencyjnej koncepcji prawdy, gdyż mamy do czynienia tylko z jednym zdaniem i nie można rozstrzygnąć, czy jest ono spójne z innymi zdaniami (pierwsza możliwa poprawna odpowiedź);
- pragmatycznej koncepcji prawdy, gdyż nie wiemy, czy podane zdanie ma jakiegokolwiek korzyści praktyczne (druga możliwa poprawna odpowiedź).

Uwaga: Zdający ma prawo w uzasadnieniu odwołać się koncepcji prawdy spoza podstawy programowej.

Zadanie 32. (0–3)

Roman Ingarden pisał: *Wyobraźmy sobie [...], żeby z tego świata nagle znikły wszystkie dzieła sztuki, wszystkie teorie naukowe i filozoficzne [...] itd. [...] Czy to, co by pozostało, byłoby dla nas istotnie tym światem, w którym faktycznie żyjemy? Czy nie byłoby czymś niesłychanie uboższym [...]*?

Wyobraź sobie zatem, że w świecie (częściowo) przedstawionym na rysunku znajdują się tylko główna postać Ingardena oraz ewentualne inne byty naturalne (czyli te, które nie zostały wytworzone przez człowieka). Wyjaśnij, na czym według Ingardena polega „ubóstwo” tego zredukowanego świata w stosunku do świata wyjściowego. Nazwij stanowisko ontologiczne i stanowisko antropologiczne, które (przynajmniej w swych radykalnych wersjach) głoszą koncepcję „ubogiego” świata i człowieka.

Wyjaśnienie:

.....

Stanowisko ontologiczne:

Stanowisko antropologiczne:

Wymagania ogólne

- III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.
- IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.

Wymagania szczegółowe

- III. Wybrane problemy filozofii.
 - 2. Wybrane spory metafizyczne (ontologiczne). Zdający, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:
 - 3) o podłoże rzeczywistości (materializm – hylemorfizm – spirytualizm).
 - 4. Wybrane spory antropologiczne. Zdający, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:
 - 1) o istotę człowieka (naturalizm lub redukcjonizm biologiczny lub społeczny – antynaturalizm lub antyredukcjonizm, np. personalizm);
 - 2) o relację umysł – ciało (dualizm – monizm materialistyczny lub naturalistyczny).

Zasady oceniania

- 2 pkt – podanie właściwego wyjaśnienia oraz trafne wskazanie stanowiska ontologicznego i antropologicznego.
- 1 pkt – podanie właściwego wyjaśnienia ALBO za trafne wskazanie stanowiska ontologicznego i antropologicznego.
- 0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Przykładowe rozwiązanie

Wyjaśnienie: w zredukowanym świecie nie ma przede wszystkim bytów intencjonalnych, których tworzenie i poznawanie odróżnia człowieka od zwierząt. W związku z tym w świecie nie ma możliwości realizacji wartości wyższych: prawdy, dobra i piękna, a życie ludzkie sprowadza się do wymiaru zwierzęcego.

Stanowisko ontologiczne: materializm.

Stanowisko antropologiczne: naturalizm (redukcjonizm).

Uwaga: Podano tu nazwy stanowisk za podstawą programową; zdający może podać nazwy inne – pod warunkiem, że powszechnie występują one w filozofii.

Przeczytaj poniższy tekst i wykonaj zadania.

Przeczytaj uważnie poniższy dialog między osobą A. a osobą B. na temat nielegalnego kopiowania filmów, a następnie wykonaj polecenia.

- A.: Skopiowałem świetny film! Możesz teraz skopiować go ode mnie.
 B.: To raczej nie jest legalne.
 A.: Co Cię to obchodzi? Nieważne. Jeśli jakiś czyn przynosi dobre skutki, to jest dobry. A mój czyn przynosi dobre skutki. Zaraz się o tym przekonasz, kiedy obejrzysz film. Mój czyn więc jest dobry! Włączamy.
 B.: Zaczekaj. Jeśli jakiś czyn jest dobry, to nie może przynieść żadnych złych skutków. A Twój czyn może je przynieść, więc nie jest dobry.
 A.: Jakie złe skutki może przynieść mój czyn?
 B.: Brak należnej zapłaty twórcom filmu i aktorom.
 A.: Zawsze jesteś po stronie bogatych! I masz w rodzinie aktorów, więc bronisz ich i swoich interesów.
 B.: Nieprawda. A poza tym przeciw kopiowaniu filmów wypowiedzieli się członkowie Twojego ulubionego zespołu muzycznego i główni aktorzy z filmu, który chcesz teraz oglądać.

Zadanie 33. (0–2)

W dialogu występują dwa formalnie poprawne wnioskowania. Jedno z nich przebiega według schematu *modus ponendo ponens*, a drugie – według schematu *modus tollendo tollens*.

Zrekonstruuje jedno z tych wnioskowań, zapisz jego schemat i podaj jego nazwę.

Rekonstrukcja wnioskowania

Przesłanka pierwsza:

Przesłanka druga:

Wniosek:

Schemat wnioskowania:

.....

Nazwa wnioskowania (dokończ): *modus*

Wymagania ogólne

- VII. Posługiwanie się podstawowymi kategoriami logiki i dbanie o kulturę logiczną wypowiedzi.
- VIII. Stosowanie narzędzi logiki w analizie tekstu filozoficznego i zawartej w nim argumentacji, a także w obronie przed manipulacją.

Wymagania szczegółowe

I. Kultura logiczna.

5. Uzasadnianie pośrednie: wnioskowanie (rozumowanie) niezawodne (oparte na wynikaniu logicznym) i zawodne, wybrane schematy (reguły) wnioskowań. Zdający:
- 1) odróżnia w rozumowaniu przesłanki od wniosku oraz formułuje przesłanki pominięte w entymemacie;
 - 3) zna i stosuje przykładowe schematy wnioskowań (*modus ponendo ponens*, *modus tollendo tollens*, *modus tollendo ponens*, sylogizm hipotetyczny, dylemat konstrukcyjny prosty);
 - 4) odtwarza i zapisuje w języku klasycznego rachunku zdań schemat, na którym opiera się określone wnioskowanie.

Zasady oceniania

- 2 pkt – poprawna rekonstrukcja wnioskowania oraz poprawny zapis jego schematu logicznego i podanie właściwej nazwy.
- 1 pkt – poprawna rekonstrukcja wnioskowania LUB poprawny zapis schematu logicznego i podanie jego właściwej nazwy.
- 0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Przykładowe rozwiązania

Pierwsza możliwość:

Rekonstrukcja:

Przesłanka pierwsza: Jeśli jakiś (mój) czyn przynosi dobre skutki, to czyn ten jest dobry.

Przesłanka druga: Mój czyn przynosi dobre skutki.

Wniosek: Mój czyn jest dobry.

Schemat wnioskowania:

$p \rightarrow q$

p

q

Można zapisać też w postaci prawa:

$((p \rightarrow q) \wedge p) \rightarrow q$

Nazwa wnioskowania: *modus ponendo ponens*

Druga możliwość:

Rekonstrukcja:

Przesłanka pierwsza: Jeśli jakiś (twój) czyn jest dobry, to czyn ten nie może przynieść żadnych złych skutków.

Przesłanka druga: Twój czyn może przynieść złe skutki.

Wniosek: Twój czyn nie jest dobry.

Schemat wnioskowania:

$p \rightarrow q$

$\sim q$

$\sim p$

Można zapisać też w postaci prawa:

$((p \rightarrow q) \wedge \sim q) \rightarrow \sim p$

Lub:

$((p \rightarrow \sim q) \wedge \sim \sim q) \rightarrow \sim p$

Lub:

$((p \rightarrow \sim q) \wedge q) \rightarrow \sim p$

Nazwa wnioskowania: *modus tollendo tollens*.

Zadanie 34. (0–2)

W dialogu występują dwa chywy erystyczne: *argumentum ad personam* i *argumentum ad verecundiam*. Podaj cytaty zawierające te chywy oraz wyjaśnij, na czym polega ich nieuczciwość.

Chwyty erystyczny osoby A: *argumentum ad personam*

Cytat:

.....

Wyjaśnienie:

.....

Chwyty erystyczny osoby B: *argumentum ad verecundiam*

Cytat:

.....

Wyjaśnienie:

.....

Wymagania ogólne

- VII. Posługiwanie się podstawowymi kategoriami logiki i dbanie o kulturę logiczną wypowiedzi.
- VIII. Stosowanie narzędzi logiki w analizie tekstu filozoficznego i zawartej w nim argumentacji, a także w obronie przed manipulacją.

Wymaganie szczegółowe

I. Kultura logiczna.

7. Argumentacja: dyskusja a wymiana poglądów, parlamentarne i logiczne kryteria rzetelnej dyskusji, nieuczciwe chwyt w dyskusji. Zdający:

2) wskazuje przykładowe chwyt erystyczne (*ad vanitatem*, *ad verecundiam*, *ad ignorantiam*, *ad personam*, *ad populum*) stosowane w nieuczciwej dyskusji i opisuje, na czym polega ich nieuczciwość.

Zasady oceniania

2 pkt – poprawne podanie cytatów i wyjaśnienie dwóch chwytów erystycznych.

1 pkt – poprawne podanie cytatu i wyjaśnienie jednego chwytu erystycznego.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Przykładowe rozwiązanie

Chwyt erystyczny osoby A: *argumentum ad personam*

Cytat: „masz w rodzinie aktorów, więc bronisz ich i swoich interesów”.

Wyjaśnienie: Ten chwyt jest nieuczciwy, ponieważ nie podaje merytorycznych racji przeciw tezie dyskutanta, lecz odnosi się do jego osoby (*ad personam*): powiązań rodzinnych oraz domniemych nieczystych intencji. Tematem dialogu jest to, czy kopiowanie filmów jest moralnie dopuszczalne, a nie to, czy zakaz kopiowania opłaca się osobie A.

Chwyt erystyczny osoby B: *argumentum ad verecundiam*

Cytat: „przeciw kopiowaniu filmów wypowiedzieli się członkowie Twojego ulubionego zespołu muzycznego i główni aktorzy z filmu, który chcesz teraz oglądać”.

Wyjaśnienie: Ten chwyt jest nieuczciwy, ponieważ nie podaje merytorycznych racji za bronioną tezę, lecz odwołuje się do nieśmiałości (*ad verecundiam*) dyskutanta wobec osób, które ją głoszą. Tematem dialogu jest to, czy kopiowanie filmów jest moralnie dopuszczalne, a nie to, które znane gwiazdy muzyki lub filmu jak uważają.

Zadanie 35. (0–2)

Jaką argumentację mogą wysunąć zwolennicy tezy, że zakaz nielegalnego kopiowania filmów jest zakazem bezwzględny, a jaką – zwolennicy tezy, że jest on tylko zakazem względnym? Omawiając obie argumentacje, wyjaśnij stanowisko uniwersalizmu (absolutyzmu) i relatywizmu etycznego.

Argumentacja na rzecz tezy o bezwzględności zakazu:

.....

Argumentacja na rzecz tezy o względności zakazu:

.....

Wymagania ogólne

- III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.
- IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.
- V. Umiejętność stawiania pytań światopoglądowych (w tym moralnych) i poszukiwania odpowiedzi na nie z wykorzystaniem wiedzy filozoficznej.

Wymagania szczegółowe

- III. Wybrane problemy filozofii.
 - 5. Wybrane spory etyczne. Zdający, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:
 - 1) o naturę wartości lub powinności moralnych (relatywizm – absolutyzm lub uniwersalizm, subiektywizm – obiektywizm);
 - 2) o sposób formułowania i uzasadniania ocen moralnych (konsekwencjalizm, w szczególności utilitaryzm – nonkonsekwencjalizm, w szczególności deontologizm kantowski).

Zasady oceniania

- 2 pkt – poprawne sformułowanie dwóch argumentacji, wraz z wyjaśnieniem typowych dla nich stanowisk etycznych.
- 1 pkt – poprawne sformułowanie jednej argumentacji wraz z wyjaśnieniem typowego dla niej stanowiska etycznego LUB poprawne sformułowanie obu argumentacji, bez wyjaśnienia stanowisk etycznych.
- 0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Przykładowe rozwiązanie

Argumentacja na rzecz tezy o bezwzględności zakazu:

Absolutyzm etyczny głosi, że normy moralne są bezwzględne, czyli obowiązują niezależnie od czasu, miejsca i innych okoliczności. Skoro kradzież jest zawsze, wszędzie i wobec (lub dla) każdej osoby zła, to nielegalne kopiowanie filmów – które jest formą kradzieży – też jest złe zawsze, wszędzie i wobec (lub dla) każdej osoby.

Argumentacja na rzecz tezy o względności zakazu (przykładowa odpowiedź):

Relatywizm etyczny głosi, że normy moralne są względne, czyli obowiązują lub nie w zależności od czasu, miejsca i innych okoliczności. Nielegalne kopiowanie filmów jest złe, ale na przykład tylko wtedy, gdy kopiuje osoba bogata, którą stać na zakup filmu. Norma zakazująca kopiowania nie dotyczy jednak na przykład ludzi biednych.

WYPRACOWANIA

Temat 1.

Pozostaje nam obecnie do omówienia przyjaźń; jest ona pewną cnotą lub czymś z cnotą związanym, a ponadto czymś dla życia najkonieczniejszym, bo bez przyjaciół nikt nie mógłby pragnąć żyć, chociażby posiadał wszystkie inne dobra.

Arystoteles, *Etyka nikomachejska*, Warszawa 2012.

Wykorzystując Arystotelesowskie rozumienie cnoty, szczęścia (eudajmonii) i przyjaźni, wyjaśnij sens wyrażonego w przywołanym cytacie twierdzenia, iż *przyjaźń jest dla życia czymś najkonieczniejszym*, a następnie zajmij wobec tego twierdzenia własne stanowisko i je uzasadnij, odwołując się do poglądów wybranych filozofów.

Wymagania ogólne

- III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.
- IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.
- VI. Podejmowanie rzetelnej dyskusji filozoficznej oraz formułowanie w niej jasnego i uzasadnionego stanowiska.
- IX. Umiejętność pisania tekstu (eseju) filozoficznego, w którym – korzystając ze zdobytej wiedzy z zakresu logiki i historii filozofii – identyfikuje się i rozpatruje określone poglądy filozoficzne.

Wymaganie szczegółowe

- II. Elementy historii filozofii.
 - 1. Filozofia starożytna. Zdający opanowuje wszystkie treści nauczania – wymagania szczegółowe zawarte w podstawie programowej w zakresie przedmiotu filozofia w zakresie podstawowym.
Poziom podstawowy:
 - VII. Filozofia Arystotelesa jako próba pogodzenia dotychczasowych opozycji filozoficznych. Zdający:
 - 4) omawia koncepcję szczęścia (*eudajmonii*) jako celu ludzkiego życia;
 - 5) przedstawia koncepcję cnoty jako trwałej dyspozycji do zachowania właściwej miary i wyjaśnia jej rolę w arystotelesowskiej koncepcji przyjaźni.

Zasady oceniania

Opis zasad oceniania zadań otwartych rozszerzonej odpowiedzi (wypracowań) znajduje się na stronach 10–20 *Informatora*.

Przykładowe ocenione rozwiązania

Przykład 1.

Wielu ludzi uznaje przyjaźń za wielką wartość. Wśród filozofów tego typu pogląd głosił Arystoteles, który w *Etyce nikomachejskiej* twierdził nawet, iż jest ona „dla życia czymś najkonieczniejszym”. W pełni podzielam to przekonanie. Podobnie jak Arystoteles uważam,

że przyjaźń jest warunkiem samospelnienia i w tym znaczeniu jest ona „dla życia czymś najkonieczniejszym”. Inaczej mówiąc, sądzę, że szczęśliwe życie wymaga praktykowania prawdziwej przyjaźni.

Żeby możliwie najlepiej przedstawić swoje stanowisko, na początku swojej pracy przedstawię arystotelesowską koncepcję przyjaźni w jej powiązaniu z takimi pojęciami jak szczęście i cnota, a następnie dookreślę i uzasadnię własne stanowisko.

W VIII i IX księdze „Etyki nikomachejskiej” Arystoteles przedstawił swoją koncepcję przyjaźni. Według niego przyjaźń jest relacją zachodzącą między ludźmi, którzy wzajemnie dobrze sobie życzą i są tego faktu świadomi. Stagiryta wyróżnił trzy typy przyjaźni. Pierwszy jej rodzaj jest oparty na wzajemnym wyświadczeniu sobie przez przyjaciół korzyści, podstawą drugiego jest przyjemność, a trzeciego – dzielność etyczna. Arystoteles uważał, że jedynie ostatni rodzaj przyjaźni zasługuje na miano przyjaźni doskonałej czy prawdziwej, ponieważ tego typu relacja jest relacją trwałą. Arystoteles mógł tak twierdzić, gdyż uważał, że dzielność etyczna jest czymś trwałym. Skoro więc w ramach przyjaźni doskonałej przyjaciele byłiby dzielnymi etycznie ludźmi, to ich relacja nie mogłaby się rozpaść – byłaby trwała. Przy takim rozumieniu przywołanych pojęć wypada się zgodzić z Arystotelesem, iż doskonała przyjaźń jest „dla życia czymś najkonieczniejszym”.

Według Arystotelesa szczęście człowieka jest najwyższym dobrem i ostatecznym celem człowieka. W *Etyce nikomachejskiej* jej autor zauważa, iż aby być szczęśliwym, trzeba „dobrze żyć i dobrze się mieć”. Formuła ta wskazuje, że szczęście nie jest jedynie doznawaniem, ale ma swój obiektywny wymiar, na który wskazuje wyrażenie „dobrze żyć”. Dobre życie zaś to życie rozumne, którego wyrazem jest praktykowanie cnót. Skoro zaś - jak pisze Arystoteles – „przyjaźń jest cnotą lub czymś z cnotą związanym”, to jasne jest, że właśnie przyjaźń doskonałą należy uznać za konieczny warunek szczęścia; inaczej mówiąc, nie można być szczęśliwym, nie praktykując przyjaźni, ponieważ zgodnie z arystotelesowską koncepcją jedności cnót, człowiek dzielny etycznie musi posiadać wszystkie cnoty moralne. Poza tym, iż przyjaciele, dzięki doskonałej przyjaźni, są moralnie spełnionymi ludźmi, to ponadto doświadczają obopólnej radości ze wspólnego przebywania i wyświadczenia sobie dobrodziejstw. Można więc powiedzieć, że przyjaźń jest dla nich czymś najkonieczniejszym. Warto też zwrócić uwagę i na to, że tak pojęta, doskonała przyjaźń nie tylko czyni szczęśliwymi tych, którzy się przyjaźnią, lecz jest także korzystna dla innych członków wspólnoty. Sam Arystoteles twierdził, że w państwie bardziej należy zabiegać o przyjaźń niż o sprawiedliwość. To na pozór dziwne przekonanie jest do utrzymania przy założeniu, że przyjaźnią się ludzie dzielni etycznie – ci zaś muszą być też sprawiedliwi na mocy Arystotelesowskiej koncepcji cnoty. Mając więc na uwadze również tę wspólnotową perspektywę, należy uznać zasadniczą trafność tezy Stagiryty, iż przyjaźń jest czymś najkonieczniejszym, gdyż praktykowanie przyjaźni nie tylko umożliwia człowiekowi spełnienie się w swoim człowieczeństwie, lecz także pozytywnie wpływa na wspólnotę. Przyjaciele są wzorem dobrego życia, a praktykowane przez nich cnoty przysparzają dóbr – bezpośrednio lub pośrednio – całej wspólnotie.

Jak już napisałem, zasadniczo podzielam tezę Arystotelesa. Sądzę, że jego stanowisko dobrze wpisuje się w psychologiczną koncepcję tzw. piramidy potrzeb Masłowa, w świetle której praktykowanie doskonałej przyjaźni można byłoby uznać za sposób efektywnego zaspokajanie takich potrzeb jak: bezpieczeństwo, przynależność, szacunek czy samorealizacja. Dobrze to pokazuje oparty na faktach film Martina Bresta „Nietykalni”. Ukazana w filmie relacja między głównymi bohaterami: sparaliżowanym milionerem z wyższych sfer i jego młodym opiekunem, pochodzącym z „przedmieść”, pokazuje przekonująco, że przyjaźń pozwala nie tylko zaspokoić te wymienione potrzeby, lecz także

pozwała odstąpić nowe wymiary życia, dzięki czemu nadaje mu nowy smak, a czasem – zagubiony sens.

Wydaje się jednak, że przynajmniej z dwóch powodów można podważyć tezę, iż przyjaźń jest koniecznym warunkiem szczęścia. Po pierwsze sam Arystoteles twierdził, że człowiek się spełnia – i tym samym jest szczęśliwy – jeżeli oddaje się teoretycznej kontemplacji. Do tak rozumianego szczęścia nie tylko przyjaciel jest niepotrzebny, ale nawet mógłby być przeszkodą! Po drugie, istnieją przecież ludzie samotni, których można uznać za dobrych i szczęśliwych. Zdają się to potwierdzać liczne przykłady „świętych mężów”: pustelników, joginów itp., których można w wielu przypadkach uznać za ludzi spełnionych i szczęśliwych, mimo ich samotności.

Taka argumentacja nie wydaje się jednak przekonująca. Już sam Arystoteles twierdził, że najlepszym przyjacielem może być każdy cnotliwy człowiek sam dla siebie! Akceptując tę tezę, utrzymujemy zasadnicze przekonanie o tym, że przyjaźń jest dla człowieka czymś uszczęśliwiającym. Wspomniane przeze mnie przykłady „świętych mężów” mogą być więc wyjaśnione w ramach podzielanego przeze mnie stanowiska Arystotelesa. Można też tego typu koncepcję życia wyjaśnić inaczej – te osoby mogą upatrywać istoty szczęścia w relacji z Bogiem, którą to relację niektórzy filozofowie uznawali za relację przyjacielską. Do takich myślicieli należeli filozofowie chrześcijańscy w osobach: św. Tomasza z Akwinu i Karola Wojtyły. Św. Tomasz z Akwinu był przeświadczony o nieśmiertelności duszy ludzkiej i możliwości stanięcia twarzą w twarz ze Stwórcą, co można uznać za dopełnienie Arystotelesowskiej koncepcji szczęścia jako stanu doskonałości, spełnienia. Podobnie jak Stagiryta św. Tomasz uważał, że doskonała przyjaźń wymaga moralnej doskonałości, której przejawem również było praktykowanie cnót, ale nade wszystko miłości, którą uważał za konieczny warunek dobrego życia. Jako zaś że pełnią miłości był według Akwinaty Bóg, toteż przyjacielska relacja z Bogiem stanowiłaby „wczesną” i „ziemską” postać szczęścia ufundowanego na tak specyficznej postaci doskonałej przyjaźni.

W swojej pracy przedstawiłem Arystotelesowskie rozumienie przyjaźni i ukazując związek przyjaźni z jego rozumieniem cnoty i szczęścia, wyjaśniłem przytoczoną tezę, zgodnie z którą przyjaźń stanowi niezbędny składnik szczęścia. W pełni zgadzam się z tą tezą, precyzując jednak, że chodzi tutaj o przyjaźń prawdziwą czy doskonałą, a więc o taką, jaka zachodzi między ludźmi cnotliwymi.

Punktacja	25/25
1. Spełnienie formalnych warunków polecenia	1/1
2. Kompetencje filozoficzne i kulturowe	
2.1. Sformułowanie stanowiska	3/3
2.2. Wykorzystanie wiedzy z zakresu historii filozofii	6/6
2.3. Uzasadnienie stanowiska	
2.3 a) argumentacja na rzecz stanowiska	6/6
2.3 b) kontrargumentacja	3/3
2.3 c) odpowiedź na zarzut	3/3
2.4. Nawiązania kulturowe	2/2
3. Kompozycja wypowiedzi	1/1

1. Spełnienie formalnych warunków polecenia: 1 pkt

Wypracowanie spełnia formalne warunki polecenia:

- znajdują się w nim obydwa kluczowe elementy stanowiska zdającego: zadowolające wyjaśnienie tematu wypracowania oraz teza dotycząca tematu pracy (zgodnie z którą przyjaźń jest koniecznym składnikiem szczęścia)
- w wypracowaniu znajduje się funkcjonalne odwołanie do poglądów filozofów, w tym takich, którzy są wymienieni w podstawie programowej filozofii (Arystoteles, św. Tomasz z Akwinu,)
- w wypracowaniu znajduje się co najmniej jeden argument na rzecz tezy dotyczącej tematu pracy.

2. Kompetencje filozoficzne i kulturowe: 23 pkt

Zdający w pełni zadowolająco wyjaśnił temat wypracowania oraz jasno sformułował swoją tezę, zgodnie z którą przyjaźń doskonała stanowi konieczny warunek szczęścia i tym samym jest „czymś dla życia najkonieczniejszym”.

Zaprezentowaną tezę zdający uzasadnił przywołując na jej rzecz trzy poprawne i funkcjonalne argumenty, w tym dwa pogłębione. Pierwszy ma postać poprawnego rozumowania o postaci: przesłanka 1. – celem życia człowieka jest szczęście; przesłanka 2. – przyjaźń jest cnotą lub czymś z cnotą związanym; przesłanka 3. – koniecznym warunkiem szczęścia jest praktykowanie cnot. Wniosek: Przyjaźń doskonała (relacja między ludźmi cnotliwymi) jest koniecznym warunkiem szczęścia. Przedstawione rozumowanie w powiązaniu z analizą pojęciową szczęścia i cnoty wystarczająco uprawdopodobniła przyjęty wniosek. Drugi argument zasadza się na rozbudowanej przesłance, iż doskonała przyjaźń jest korzystna dla innych członków wspólnoty, można zatem uznać jej praktykowanie za najkonieczniejszy warunek dobrego życia całej wspólnoty. Zdający przedstawił także dwa poprawne i funkcjonalne zarzuty i zadowolająco je oddalił. W pracy nie występują błędy logiczno-językowe.

W wypracowaniu zdający przywołał w sposób funkcjonalny, rzetelny i pogłębiony poglądy dwóch filozofów (Arystotelesa, św. Tomasza z Akwinu). W funkcjonalny sposób przywołał także dwa konteksty pozafilozoficzne (odwołanie do piramidy potrzeb A. Masłowa oraz nawiązanie do filmu *Nietykalni*).

3. Kompozycja wypowiedzi: 1 pkt

Wypracowanie zawiera poprawnie napisany wstęp, rozwinięcie i zakończenie.

Przykład 2.

Na ogół ludzie uznają przyjaźń za coś bardzo wartościowego, a niektórzy z nich mogliby nawet zgodzić się z Arystotelesem, iż jest ona „dla życia czymś najkonieczniejszym”. Sam zaliczam się do tej drugiej grupy. W pełni podzielam twierdzenie Stagiryty, rozumiejąc przez nie, iż nie można być w pełni szczęśliwym, bez posiadania przyjaciół. Przyjaźń uznaję za konieczny warunek szczęścia.

W VIII i IX księdze *Etyki nikomachejskiej* Arystoteles przedstawił swoją koncepcję przyjaźni. Według niego przyjaźń jest relacją zachodzącą między ludźmi, którzy wzajemnie dobrze sobie życzą i są tego faktu świadomi. Autor *Etyki nikomachejskiej* wyróżnił w niej trzy typy przyjaźni. Pierwszy jej rodzaj jest oparty na wzajemnym wyświadczeniu sobie przez przyjaciół korzyści, podstawą drugiego jest przyjemność, a trzeciego dzielność etyczna. Arystoteles uważał, że jedynie ostatni rodzaj przyjaźni zasługuje na miano przyjaźni

doskonałej, bo tego typu relacja – w przeciwieństwie do dwóch innych typów przyjaźni – jest relacją trwałą. O trwałości przyjaźni doskonałej przesądza dzielność etyczna przyjaciół – ponieważ zgodnie z Arystotelesowską koncepcją dzielności etycznej, cnotliwy człowiek posiada wszelkie cnoty i w zasadzie nie może ich utracić. Skoro więc w ramach przyjaźni doskonałej przyjaciele byłoby ludźmi dzielnymi etycznie, to ich relacja nie mogłaby się rozpaść – byłaby trwała. Uważam, że jedynie w tym ostatnim rozumieniu przyjaźni, jest ona czymś dla życia najkonieczniejszym.

Według Arystotelesa szczęście człowieka jest najwyższym dobrem i ostatecznym celem człowieka. Autor *Etyki nikomachejskiej* nie pojmuje szczęścia czysto subiektywnie – dla niego szczęście nie jest doznaniem, przeżyciem zadowolenia, lecz specyficznym ludzkim, rozumnym działaniem. Żeby być szczęśliwym, trzeba – według Stagiryty – dobrze żyć i dobrze się mieć. Jako że dobre życie to nic innego jak życie cnotliwe, a cnota jest czymś rozumnym i obiektywnie wartościowym, to szczęście jako rozumna aktywność człowieka jest czymś obiektywnie dobrym i jako takie jest z konieczności związane z dzielnością etyczną. Potwierdza to wprost Arystoteles pisząc, iż „przyjaźń jest cnotą lub czymś z cnotą związanym”. Skoro zaś dokonała forma przyjaźni jest relacją ludzi dzielnych etycznie, to jasne jest, że właśnie przyjaźń można uznać za konieczny warunek szczęścia. Ten koniecznościowy rys szczęścia Arystoteles dopełnia przekonaniem, że doskonaleni przyjaciel czerpią z tej relacji rozmaite korzyści oraz doświadczają przyjemności. Skoro zatem doskonała przyjaźń nie wyklucza przyjemności i korzyści, to tym bardziej należy uznać ją „za coś najkonieczniejszego”.

Jak już napisałem, zasadniczo podzielam tezę Arystotelesa i jego argumentację eksponującą obiektywny wymiar szczęścia i sprzęgniętej z nim przyjaźni. Wydaje się, że na swój sposób dobrze ilustruje tę koncepcję film Martina Bresta „Nietykalni”. Ukazana w filmie relacja między głównymi bohaterami: sparaliżowanym milionerem z wyższych sfer i jego młodym, bezkompromisowym opiekunem pochodzącym z „przedmieść”, przekonująco pokazuje, że prawdziwa przyjaźń wymaga od obydwóch stron roztropności, szlachetności, uważności, odwagi i cierpliwości, czyli cnót moralnych, które wraz z wzajemnie odczuwaną sympatią, składają się na fenomen przyjaźni prawdziwej. Twórcom filmu udało się pokazać, że prawdziwa przyjaźń może zmienić ludzi z zagubionych i zgorzkniałych, w ludzi pogodnych, i szczęśliwych. Można uznać, że ukazane w filmie szczęście obu bohaterów nie da się sprowadzić do jedynie odczuwanego przez nich zadowolenia, ale właśnie do pewnego wartościowego stanu rzeczy ściśle sprzęgniętego z istotą człowieczeństwa, którą to ideę zdaje się znakomicie wyrażać starożytna koncepcja eudajmonii.

Na nowy wymiar przyjaźni wskazuje wielki chrześcijański kontynuator myśli Stagiryty: św. Tomasz z Akwinu, dla którego przyjaźń jest jedną z postaci miłości, której szczególnym przejawem jest przyjaźń człowieka z Bogiem. Według Akwinaty szczęście również należy uznać za obiektywny stan rzeczy, którego pełnym wyrazem jest zbawcza relacja między Bogiem a człowiekiem. Ten aspekt szczęścia jest wyraźnie obecny w religii chrześcijańskiej, w której Jezus Chrystus jako osobowy Bóg-Człowiek wchodzi w przyjacielską relację z tymi, którzy są zdolni do wiary w jego ludzką i boską postać. Wierząc, że tak pojęty Bóg może obdarzać swoją doskonałą osobą i miłością każdego kto otworzy się na tego typu relację, ludzie religijni mogą z dużym przekonaniem podzielać wyrażone tutaj stanowisko, w myśl którego przyjaźń jest koniecznym warunkiem szczęścia.

W swojej pracy przedstawiłem Arystotelesowskie rozumienie przyjaźni i ukazując związek przyjaźni z jego rozumieniem cnoty i szczęścia, wyjaśniłem przytoczoną tezę, zgodnie z którą przyjaźń jest dla życia czymś najkonieczniejszym. W pełni zgadzam się z tą

tezą, precyzując jednak, że chodzi tutaj o przyjaźń prawdziwą czy doskonałą, a więc taką, która zachodzi między ludźmi dobrymi.

Punktacja	18/25
1. Spełnienie formalnych warunków polecenia:	1/1
2. Kompetencje filozoficzne i kulturowe	
2.1. Sformułowanie stanowiska	3/3
2.2. Wykorzystanie wiedzy z zakresu historii filozofii	5/6
2.3. Uzasadnienie stanowiska	
2.3 a) argumentacja na rzecz stanowiska	6/6
2.3 b) kontrargumentacja	0/3
2.3 c) odpowiedź na zarzut	0/3
2.4. Nawiązania kulturowe	2/2
3. Kompozycja wypowiedzi	1/1

1. Spełnienie formalnych warunków polecenia: 1 pkt

Wypracowanie w całości spełnia formalne warunki polecenia:

- znajdują się w nim obydwa kluczowe elementy stanowiska zdającego: wyjaśnienie tematu wypracowania oraz teza, która dotyczy tematu pracy (zgodnie z którą przyjaźń jest koniecznym składnikiem szczęścia)
- w wypracowaniu znajduje się funkcjonalne odwołanie do poglądów filozofów, w tym takich, którzy są wymienieni w podstawie programowej filozofii (Arystoteles, św. Tomasz z Akwinu,)
- w wypracowaniu znajduje się co najmniej jeden argument na rzecz tezy dotyczącej tematu pracy.

2. Kompetencje filozoficzne i kulturowe: 16 pkt

Zdający w pełni zadowolająco wyjaśnił temat wypracowania oraz jasno sformułował swoją tezę, zgodnie z którą przyjaźń doskonała stanowi konieczny warunek szczęścia i tym samym jest „czymś dla życia najkonieczniejszym”.

Zaprezentowaną tezę zdający uzasadnił przywołując na jej rzecz trzy poprawne i funkcjonalne argumenty, wśród których dwa można uznać za pogłębione. Pierwszy ma postać poprawnego rozumowania o postaci: przesłanka 1. – celem życia człowieka jest szczęście. Przesłanka 2. – przyjaźń jest cnotą lub czymś z cnotą związanym. Przesłanka 3. – koniecznym warunkiem szczęścia jest praktykowanie cnot. Przesłanka 4. – przyjaźń jest czymś korzystnym dla przyjaciół, sprawia im także przyjemność. Wniosek: Przyjaźń doskonała (relacja między ludźmi cnotliwymi) jest koniecznym warunkiem szczęścia.

Przedstawione rozumowanie w powiązaniu z analizą pojęciową szczęścia i cnoty wystarczająco uprawdopodobniła przyjęty wniosek. Drugi pogłębiony argument bazuje na opisie relacji przyjacielskiej bohaterów filmu fabularnego. Zdający zakłada, że ujawniające się w trakcie rozwoju wydarzeń postawy bohaterów filmowych odpowiadają Arystotelesowskiemu cnotom, a towarzyszące im stany wewnętrzne tj. radość, sympatia, lojalność mogą być uznane za dopełnienie moralnej szlachetności postaci zaprezentowanych w filmie. Tak zarysowaną szlachetność autor wypracowania wiąże ze starożytną koncepcją eudajmonii i w ten sposób wykazuje, że zawiązująca się między bohaterami filmowymi przyjaźń zasługuje na miano doskonałej i jako taka jawi się jako to, co nadaje życiu sens i uszczęśliwia.

Zdający nie przedstawił w swojej pracy żadnych kontrargumentów, co uniemożliwiło mu

uzyskanie dodatkowych punktów w ramach tego kryterium, jak też za ewentualne odparcie zarzutów. W pracy nie występują błędy logiczno-językowe.

W swojej pracy zdający przywołał w sposób funkcjonalny i rzetelny poglądy dwóch filozofów (Arystotelesa, św. Tomasza z Akwinu), w tym myśl Arystotelesa przedstawił w sposób pogłębiony. Zdający objaśnił kluczowe pojęcia Arystotelesowskiej filozofii praktycznej i odwołał się w sposób funkcjonalny do tekstu *Etyki nikomachejskiej*. Jako że przedstawione rzetelnie i funkcjonalnie myśli filozoficzne Tomasza z Akwinu nie można uznać za pogłębioną, to zdający uzyskał 5 punktów (na 6 możliwych) za znajomość poglądów filozoficznych. Zdający w funkcjonalny sposób przywołał także dwa konteksty pozafilozoficzne (nawiązanie do wątków z filmu *Nietykalni* oraz do ważnych idei chrześcijańskich).

3. Kompozycja wypowiedzi: 1 pkt

Wypracowanie zawiera poprawnie napisany wstęp, rozwinięcie i zakończenie.

Temat 2.

Według Johna Locke'a *umysł jest, jak się to mówi, czystą kartą, nie zapisaną żadnymi znakami*. Wyjaśnij wyrażone w powyższym cytacie stanowisko epistemologiczne Locke'a i porównaj je z przeciwstawnym poglądem wybranego przez Ciebie filozofa nowożytnego. Zajmij własne stanowisko w omawianym sporze i je uzasadnij odwołując się do poglądów wybranych filozofów.

Wymagania ogólne

- III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.
- IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.
- VI. Podejmowanie rzetelnej dyskusji filozoficznej oraz formułowanie w niej jasnego i uzasadnionego stanowiska.
- IX. Umiejętność pisania tekstu (eseju) filozoficznego, w którym – korzystając ze zdobytej wiedzy z zakresu logiki i historii filozofii – identyfikuje się i rozpatruje określone poglądy filozoficzne.

Wymaganie szczegółowe

- II. Elementy historii filozofii.
 - 5. Empiryzm brytyjski. Zdający:
 - 1) przedstawia poglądy Johna Locke'a z zakresu epistemologii i filozofii polityki.
- III. Wybrane problemy filozofii.
 - 3. Wybrane spory epistemologiczne. Zdający, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:
 - 1) o źródła poznania (empiryzm lub aposterioryzm – aprioryzm).

Zasady oceniania

Opis zasad oceniania zadań otwartych rozszerzonej odpowiedzi (wypracowań) znajduje się na stronach 10–20 *Informatora*.

Przykładowe ocenione rozwiązania

Przykład 1.

John Locke był przedstawicielem brytyjskiego empiryzmu, czyli grupy nowożytnych filozofów brytyjskich, którzy podkreślali, że w naszym poznaniu pierwszeństwo należy do doświadczenia zmysłowego. Swoje poglądy na ten temat wyraził w dziele z zakresu epistemologii zatytułowanym *Rozważania dotyczące rozumu ludzkiego*. W tym dziele Locke stwierdził, że „umysł jest, jak się to mówi, czystą kartą, nie zapisaną żadnymi znakami”. W niniejszym wypracowaniu spróbuję wyjaśnić ten cytat oraz porównać go z poglądem przeciwnym, który głosił Kartezjusz. Następnie postaram się wykazać, że w sporze między tymi dwoma słynnymi filozofami rację miał Locke.

W podanym cytacie Locke porównuje umysł człowieka, który się dopiero narodził, do czystej karty lub niezapisanej tablicy. Znaczy to, że rodzimy się bez żadnych idei. Aby nabyć idee, które są podstawą naszej wiedzy, potrzebne jest doświadczenie. Z kolei doświadczenie jest możliwe, ponieważ rzeczy w świecie w różny sposób oddziałują na nasze zmysły. To oddziaływanie przypomina pisanie kredą na tablicy lub długopisem na kartce papieru. Tak jak bez pisania kredą lub długopisem nie byłoby żadnych liter na tablicy lub na kartce, tak bez doświadczenia zmysłowego nie byłoby w naszym umyśle żadnych idei. Przykładowo, mam ideę gorąca dzięki temu, że dotknąłem się kiedyś gorącej rzeczy, a więc jej doświadczyłem przez zmysł dotyku. Bez tego dotknięcia nigdy nie mógłbym wiedzieć, czym jest gorąco i nigdy bym nie mógł odróżnić gorąca od zimna.

Pogląd Locke'a, że w chwili narodzenia nasz umysł jest jak pusta karta, nie był jego oryginalnym pomysłem. Został on wprowadzony do filozofii znacznie wcześniej, jeszcze w starożytności. Porównania umysłu do czystej tablicy (*tabula rasa*) po raz pierwszy użył Arystoteles. Porównanie to stanowi obrazowe wyjaśnienie stanowiska zwanego empiryzmem genetycznym, według którego geneza naszego poznania tkwi wyłącznie w doświadczeniu zmysłowym, a więc nie istnieją w naszym umyśle żadne idee, z którymi się rodzimy. Pogląd przeciwny nazywamy natywizmem. Natywiści głoszą, że istnieją idee lub pojęcia wrodzone. Pierwszym natywistą w dziejach filozofii był Platon. Mówił on, że w naszej duszy znajduje się wiedza, którą zdobyliśmy jeszcze przed urodzeniem (wejściem duszy w ciało), a teraz potrzebujemy ją tylko sobie przypomnieć. Ten pogląd nazywany anamnezą zakładał oczywiście, że dusza istniała przed połączeniem z ciałem, a bytując pomiędzy ideami uzyskiwała bezpośrednio wiedzę o prawdziwej rzeczywistości. Jako zaś, że rzeczywistość empiryczna jest odzwierciedleniem świata idei, to pogląd Platona jest w pełni zrozumiały.

W nowożytności koncepcję podobną do Platona głosił Kartezjusz. Różnica między Kartezjuszem a Platonem polegała jednak głównie na tym, że ten pierwszy twierdził, że posiadamy wiedzę wrodzoną nie dlatego, że osiągnęliśmy ją przed narodzeniem (przed wcieleniem duszy), lecz dlatego że z chwilą naszych narodzin wszczepił ją w nasze dusze Bóg. Według Kartezjusza umysł nowo narodzonego człowieka nie jest czystą tablicą, lecz tablicą, na której są zapisane pewne idee. Wśród tych idei najważniejszą jest idea Boga, ale ważne są także idee matematyczne, zwłaszcza idee geometrii – idee te stanowią podstawę wiedzy o świecie. Można powiedzieć, że poprzez te wrodzone lub wlane nam idee Bóg zadbał o to, by prawda o Nim i o świecie znajdowała się w nas. Dzięki temu nie jesteśmy w naszym poznaniu świata zdani na niejasne idee pochodzące z doświadczenia zmysłowego, które nie może zagwarantować nam pewności. A pewność mogą nam dać tylko idee jasne i wyraźne. Takimi są właśnie idee wrodzone.

Główny argument przeciwko Kartezjańskiej koncepcji idei wrodzonych sformułował już sam Locke we wspomnianym dziele. Zaproponował on, by przyjrzeć się małym dzieciom. Gdyby natywiści mieli rację, to obserwując małe dzieci, widzielibyśmy, że mają one pewne idee, zanim otworzą oczy czy uruchomią inne zmysły lub zanim zaczną się uczyć. Tak jednak nie jest. W takim razie – stosując regułę *modus tollens* – możemy powiedzieć, że natywiści nie mają racji.

Ktoś mógłby powiedzieć, że uświadomienie sobie idei wrodzonych wymaga więcej czasu i nie dostrzegamy ich u małych dzieci dlatego, że nie osiągnęły one jeszcze odpowiedniej dojrzałości. Taka obrona natywizmu jest jednak tylko wykrętem. Znaną są bowiem udokumentowane opowieści o tzw. dzikich dzieciach. Są to dzieci, które przez nieszczęśliwy zbieg okoliczności lub z powodu okrucieństwa opiekunów znalazły się we wczesnym dzieciństwie na dłużej w izolacji od świata (np. w ciemnym zamkniętym pokoju) lub od ludzi (np. w lesie wśród zwierząt). Te dzieci miały bardzo mało doświadczeń, ale za to dużo czasu, by przypomnieć lub uświadomić sobie wiedzę wrodzoną. Gdyby więc natywiści mieli rację, dzieci te znałyby – jak chciałby Kartezjusz – przynajmniej geometrię. Okazało się jednak, że gdy odnaleziono te dzieci, przypominały one raczej osoby niepełnosprawne umysłowo, a zasób pojęć, którym dysponowały, był prawie zerowy.

Należy zaznaczyć, że nie wszystkie opowieści o dzikich dzieciach przedstawiają je w taki sposób. Słynna legenda o Romulusie i Remusie podkreśla, że ci bracia-herosi zostali znalezieni w koszyku i wykarmieni przez wilczycę, znaną później ze sztuki jako *Wilczyca kapitołińska*. Pamiętajmy jednak, że mamy tu do czynienia tylko z legendą, której celem było wzbudzenie respektu wobec siły założycieli Rzymu. Zresztą z legendy można wywnioskować, że ich wiedza nie była wrodzona, lecz pochodziła z osobistego doświadczenia i od ludzi, którzy później się nimi zaopiekowali. Jak widać, nie sposób obalić tezy Johna Locke'a, że rodzimy się jako „czyste tablice”. Co więcej, przytoczone wyżej argumenty potwierdzają, że empiryzm genetyczny jest prawdziwy.

Punktacja	25/25
1. Spełnienie formalnych warunków polecenia	1/1
2. Kompetencje filozoficzne i kulturowe	
2.1. Sformułowanie stanowiska	3/3
2.2. Wykorzystanie wiedzy z zakresu historii filozofii	6/6
2.3. Uzasadnienie stanowiska	
2.3 a) argumentacja na rzecz stanowiska	6/6
2.3 b) kontrargumentacja	3/3
2.3 c) odpowiedź na zarzut	3/3
2.4. Nawiązania kulturowe	2/2
3. Kompozycja wypowiedzi	1/1

1. Spełnienie formalnych warunków polecenia: 1 pkt

Wypracowanie spełnia formalne warunki polecenia:

- znajdują się w nim obydwa kluczowe elementy stanowiska zdającego: wyjaśnienie tematu wypracowania oraz teza, która dotyczy tematu pracy (na rzecz empiryzmu)
- w wypracowaniu znajduje się funkcjonalne odwołanie do poglądów filozofów, w tym takich, którzy są wymienieni w podstawie programowej filozofii (Platon, Arystoteles, Kartezjusz, Locke)
- w wypracowaniu znajduje się co najmniej jeden argument na rzecz tezy dotyczącej tematu pracy.

2. Kompetencje filozoficzne i kulturowe: 23 pkt

Zdający wyjaśnił w pełni zadowalająco temat wypracowania oraz jasno sformułował swoją tezę, zgodnie z którą empiryzm genetyczny jest stanowiskiem prawdziwym. Zdający w sposób funkcjonalny i pogłębiony wykorzystał swą wiedzę z zakresu historii filozofii (dwóch epok: nowożytności i starożytności). Najpierw bardzo dokładnie zreferował pogląd Locke'a, wyjaśniając metaforę czystej tablicy. Potem pokazał genezę tej metafory u Arystotelesa. Następnie omówił poglądy przeciwne do empiryzmu Locke'a: natywizm Platona i Kartezjusza. Znamienne, że zdający potrafił wykorzystać wiedzę o poglądach Locke'a do obrony swego stanowiska przeciw koncepcjom natywiistów.

Zdający umiejętnie wprowadził do wypracowania pozafilozoficzny kontekst kulturowy (przekazy o dzikich dzieciach, legenda o powstaniu Rzymu). Co warto podkreślić, wykorzystał ten kontekst do odparcia domniemanego zarzutu natywiistów przeciw bronionej w wypracowaniu tezie.

Broniąc swej tezy, zdający poprawnie i świadomie zastosował regułę *modus tollens*. Co więcej, wykorzystał swą wiedzę empiryczną z psychologii i historii kultury. Można powiedzieć, że jego argumentacja ma zarówno charakter negatywny (podanie kontrprzykładu dla natywizmu) oraz pozytywny (podanie danych potwierdzających empiryzm). W tok argumentacji wpleciony jest kontrargument, który zostaje obalony. Autor poprawnie, jasno i wyczerpująco zdefiniował filozoficzne terminy, które występują w jego wypracowaniu („natywizm”, „empiryzm genetyczny”, „tabula rasa”). Te terminy są istotne dla tematu.

W wypracowaniu nie ma błędów merytorycznych, ani logicznych. Dodatkowo zdający jest świadomy reguł logicznych, którymi się posługuje. Obszerna prezentacja poglądów Locke'a może być uznana za postać argumentu z autorytetu, zaś rekonstrukcja jego argumentu na rzecz zasadności empiryzmu, za oddzielny argument na rzecz stanowiska zdającego. Obydwa tak wyodrębnione argumenty należy uznać za pogłębione.

3. Kompozycja wypowiedzi: 1 pkt

Wypracowanie zawiera poprawnie napisany wstęp, rozwinięcie i zakończenie.

Przykład 2.

Brytyjski filozof-empirysta John Locke twierdził w swoich *Rozważaniach dotyczących rozumu ludzkiego*, że cała nasza wiedza o świecie pochodzi z doświadczenia. W punkcie wyjścia umysł człowieka jest „czystą kartą”, na której stopniowo zapisują się pochodzące

z doświadczenia znaki-idee. Tę idee łączą się ze sobą w sądy, w wyniku czego tworzą wiedzę. Taki pogląd na pochodzenie wiedzy przeciwstawia się innemu pogładowi, nazywanemu natywizmem, zgodnie z którym umysł już od chwili narodzin człowieka jest pełen wrodzonych mu idei. Wrodzone idee istnieją w umyśle niejako „uśpione” i dopiero pod wpływem doświadczenia stają się – jak mówią filozofowie – aktualne. Chociaż zarówno empirysta, jak natywista przypisują doświadczeniu ważną rolę w poznaniu, różnią się w sprawie pochodzenia idei. Które z tych stanowisk jest prawdziwe? Według mnie jest to problem nie do rozwiązania.

Zacznijmy od tego, że spór empiryzmu z natywizmem jest jednym z klasycznych sporów filozoficznych, tocącym się od czasów starożytnych. Już Platon twierdził, że dusza ludzka istniała przed narodzinami w innym świecie, gdzie kontemplowała niematerialne Idee. Po połączeniu z ciałem przypomina sobie owe idee w procesie anamnezy. Platon twierdzi więc, że człowiek ma w swoim umyśle informacje, które są jakby „zakodowane” i wymagają jedynie przypomnienia czy uaktywnienia przez doświadczenie. Jest to forma natywizmu. Stanowisko Platona skrytykował inny wielki filozof, Arystoteles, który – podobnie jak Locke – bronił empiryzmu. Ten spór Platona z Arystotelesem przedstawił na obrazie *Szkoła ateńska* Rafael. Widzimy na nim Platona z ręką wzniesioną do góry i wskazującą na świat Idei (który w domyśle znajduje się ponad naszym światem, chociaż należy to traktować jako metaforę, ponieważ Idee nie znajdują się ani w czasie, ani w przestrzeni). Wielkie spory filozoficzne mają zaś to do siebie, że są na ogół trudne do rozstrzygnięcia – każda ze stron ma wśród swoich obrońców wielkie autorytety intelektualne, broni spójnego stanowiska i wysuwa argumenty, które są poprawne zawierają na pozór prawdziwe przesłanki. Żadna nauka ani filozofia nie wykazała w pełni przekonująco do dziś, czy rację ma Platon, czy – Arystoteles.

Można by wprawdzie odpowiedzieć, że stanowisko Platona jest w istocie pewną wersją empiryzmu, ponieważ platońskie dusze również poznają idee za pośrednictwem doświadczenia – jest to po prostu doświadczenie nietypowe, nabywane nie w naszym świecie, lecz w świecie Idei. (To tak, jakbyśmy poznali po raz pierwszy, czym jest życie, na Marsie, a nie na Ziemi – nie dowodziłoby to z pewnością natywizmu). Takie rozumienia doświadczenia byłoby jednak nieuprawnione, ponieważ platońskie dusze nie mają narządów zmysłowych, a ich poznanie ma zapewne charakter intelektualny, z kolei przez empiryzm rozumiemy pogląd, że źródłem doświadczenia jest poznanie zmysłowe. Niezależnie zresztą od tego, jak ma się sprawa z Platonem, podobna odpowiedź nie ma zastosowania do natywizmu kontynuatorów Platona, takich jak współczesny Locke'owi Leibniz, który odrzucał istnienie przed narodzinami i anamnezę.

Mój drugi argument za nierozstrzygalnością sporu empiryzmu z natywizmem dotyczy nieweryfikowalności tezy będącej przedmiotem tego sporu. W jaki sposób mielibyśmy ustalić, czy w umyśle znajdują się jakieś wrodzone idee? Nie da się tego ustalić bezpośrednio, ponieważ nie mamy bezpośredniego dostępu do umysłów innych osób (możemy badać tylko ich mózgi). Wprawdzie mamy taki dostęp do własnego umysłu (choć i to jest sporne, jak pokazali Freud i jego uczniowie), ale w chwili narodzin nie jesteśmy jeszcze w stanie dokonywać weryfikacji tak skomplikowanych tez filozoficznych – dotyczy to chyba nawet takich genialnych umysłów, jak Locke i Leibniz. Również poznanie pośrednie nie umożliwia nam rozstrzygnięcia tego sporu, ponieważ wydaje się, że całe nasze doświadczenie jest równie zgodne z tezą, że w umyśle nie istnieją idee wrodzone, jak z tezą, że wprawdzie istnieją one w umyśle, ale tylko potencjalnie. Być może ten spór ten udałoby się rozstrzygnąć na podstawie Objawienia, ale, - o ile wiem – święte księgi wielkich religii świata milczą na jego temat. Wydaje się zresztą, że empirysta nie mógłby przyjąć za dobrą monetę takiego źródła poznania, jakim jest Objawienie. Trudno również wyobrazić sobie jakiś eksperyment

naukowy lub myślowy, który przechyliłby szalę na korzyść jednego ze stanowisk. Psychologowie prowadzą wprawdzie badania na bliźniakach rozdzielonych w chwili urodzenia, próbując ustalić rolę, jaką grają w życiu czynniki wrodzone, ale wyniki tych badań nie wykluczają postulowanej przez Leibniza możliwości, że idee stają się aktualne pod wpływem doświadczenia, ale od samego początku są w umyśle „uśpione”. (Ciekawe pytanie, którego nie mogę tu omówić, dotyczy tego, czy natywiści musi twierdzić, że każdy umysł zawiera takie same wrodzone idee).

W odpowiedzi można mi zarzucić, że zakładam fałszywą zasadę weryfikacjonistyczną, którą wprowadził do filozofii już Arystoteles. Wiemy dziś, że ta zasada jest fałszywa lub bezsensowna, ponieważ nie da się jej zweryfikować za pomocą doświadczenia, nie spełnia więc sama kryterium, które ustanawia. Mój argument opiera się jednak nie na zasadzie weryfikacji, ale na twierdzeniu, że nie mamy żadnych danych, które pozwoliłyby nam zakończyć omawianych spór – ani zdroworozsądkowych, ani naukowych, ani filozoficznych, ani nawet metodologicznych. Empiryzm jest wprawdzie poglądem prostszym, ponieważ postuluje mniej bytów (nie postuluje wielkiej liczby idei wrodzonych), ale natywizm pozwala nam wyjaśnić więcej zjawisk (pozwala np. wyjaśnić konieczny związek przyczynowy, który empiryści – jak pokazał Hume – muszą odrzucić).

W podsumowaniu zaznaczam, że podałam dwa argumenty za niemożliwością odpowiedzi na pytanie, czy umysł jest „czystą kartą”, argument z niezgodnych opinii wybitnych filozofów oraz argument z nieweryfikowalnością odpowiedzi Locke’a na to pytanie. Jak wszystkie argumenty filozoficzne, również moje argumenty spotkają się zapewne z zarzutami. Na niektóre z nich starałam się odpowiedzieć, z pewnością jednak są jeszcze inne warte omówienia.

Punktacja	23/25
1. Spełnienie formalnych warunków polecenia	1/1
2. Kompetencje filozoficzne i kulturowe	
2.1. Sformułowanie stanowiska:	3/3
2.2. Wykorzystanie wiedzy z zakresu historii filozofii	4/6
2.3. Uzasadnienie stanowiska	
2.3 a) argumentacja na rzecz stanowiska	6/6
2.3 b) kontrargumentacja	3/3
2.3 c) odpowiedź na zarzut	3/3
2.4. Nawiązania kulturowe	2/2
3. Kompozycja wypowiedzi	1/1

1. Spełnienie formalnych warunków polecenia: 1 pkt

Wypracowanie spełnia formalne warunki polecenia:

- znajdują się w nim obydwa kluczowe elementy stanowiska zdającego: wyjaśnienie tematu wypracowania oraz teza, która dotyczy tematu pracy (na rzecz empiryzmu)
- w wypracowaniu znajduje się funkcjonalne odwołanie do poglądów filozofów, w tym takich, którzy są wymienieni w podstawie programowej filozofii (Platon, Arystoteles, Leibniz, Locke)
- w wypracowaniu znajduje się co najmniej jeden argument na rzecz tezy dotyczącej tematu pracy.

2. Kompetencje filozoficzne i kulturowe: 21 pkt

Zdająca w pełni zadowolająco wyjaśniła temat wypracowania i sformułowała w pełni jasną tezę, zgodnie z którą spór empiryzmu z natywizmem jest nierozstrzygalny.

Zaprezentowana teza została poprawnie uzasadniona. Zdająca zaprezentowała dwa poprawne, funkcjonalne i pogłębione argumenty (z niezgodności poglądów pomiędzy filozofami oraz z nieweryfikowalności tez zaprezentowanych w tym sporze). Zdająca przedstawiła także dwa zarzuty i zadowolająco odpowiedziała na nie. W wypracowaniu nie występują błędy logiczno-językowe.

W swojej pracy zdająca przywołała w sposób funkcjonalny i rzetelny poglądy pięciu filozofów (Platon, Arystoteles, Leibniz, Locke, Hume,), prezentując myśl Platona oraz Locke'a w sposób pogłębiony. Zdająca dopuściła się jednak jednego błędu rzeczowego, wskazując na Arystotelesa jako autora zasady weryfikacji, czego skutkiem jest przyznanie 4 punktów (na sześć możliwych) w ramach kryterium 2.2. Zdająca przywołała w sposób funkcjonalny dwa konteksty pozafilozoficzne (Freud i psychoanaliza, *Szkoła Ateńska* Rafaela).

3. Kompozycja wypowiedzi: 1 pkt

Wypracowanie zawiera poprawnie napisany wstęp, rozwinięcie i zakończenie.

Temat 3.

Czy cel uświęca środki? Przedstaw i uzasadnij swoją odpowiedź na to pytanie w kontekście sporu między konsekwencjalizmem a deontologizmem, odwołując się do wybranych poglądów filozoficznych.

Wymagania ogólne

- III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.
- IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.
- VI. Podejmowanie rzetelnej dyskusji filozoficznej oraz formułowanie w niej jasnego i uzasadnionego stanowiska.
- IX. Umiejętność pisania tekstu (eseju) filozoficznego, w którym – korzystając ze zdobytej wiedzy z zakresu logiki i historii filozofii – identyfikuje się i rozpatruje określone poglądy filozoficzne.

Wymaganie szczegółowe

- III. Wybrane problemy filozofii.
 - 5. Wybrane spory etyczne. Zdający, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:
 - 3) o sposób formułowania i uzasadniania ocen moralnych (konsekwencjalizm, w szczególności utylitaryzm – nonkonsekwencjalizm, w szczególności deontologizm kantowski).

Zasady oceniania

Opis zasad oceniania zadań otwartych rozszerzonej odpowiedzi (wypracowań) znajduje się na stronach 10–20 *Informatora*.

Przykładowe ocenione rozwiązania

Przykład 1.

Odpowiedź na pytanie „czy cel uświęca środki?” zależy między innymi od wyboru jednego z dwóch stanowisk etycznych wymienionych w temacie wypracowania. Pierwsze z nich to konsekwencjalizm, który głosi, że w uzasadnianiu ocen moralnych ludzkich czynów należy się odwoływać do konsekwencji lub skutków tych czynów. Czyn jest moralnie dobry wtedy, gdy jego skutki są dobre, a zły – gdy jego skutki są złe. Przeciwnicy konsekwencjalizmu – zwolennicy deontologizmu etycznego, stoją na stanowisku, że przewidywalne skutki czynów nie mają istotnego znaczenia w jego ocenie moralnej, dobro albo zło czynu wiążąc nie z jego skutkami, lecz z jego istotą, a dokładniej z tym, czy czyn ten jest nakazany lub zakazany. Skoro zabójstwo jest zakazane – powie deontologista – to jest ono złe samo z siebie; jest moralnie złe nawet wtedy, gdy prowadzi do dobrych skutków.

Z powyższych definicji wynika, że konsekwencjalista powinien odpowiedzieć twierdząco na postawione pytanie, a deontologista – przecząco. Opowiadam się za deontologizmem, a więc uważam, że cel nie uświęca środków. Aby uzasadnić moje stanowisko, odwołam się do przykładów z historii, obrazowanych tekstami kultury.

Konsekwencjalistami w praktyce byli słynni rewolucjoniści – tacy jak Maximilian Robespierre – którzy stawiali sobie szlachetne cele, takie jak sprawiedliwość społeczna. W imię tych celów gotowi byli jednak mordować wszystkich ludzi, których podejrzewali o to, że sprzeciwiają się rewolucji. Film Andrzeja Wajdy „Danton” pokazuje, jak dla realizacji wzniesionych ideałów rewolucjoniści tworzyli wielką maszynę zła i śmierci. Być może prawdą jest, że dzięki rewolucji Francja stała się w końcu krajem, w którym panuje wolność, równość i braterstwo. Dokonało się to jednak kosztem życia wielu ludzi. Czyżby oni byli gorsi od innych i nie zasługiwali na powszechne braterstwo?

Diametralnie inną postawę reprezentował Mahatma Gandhi. Pokazuje ją film „Gandhi”. Gandhi dążył do szlachetnych celów. Chciał, by Hindusi nie byli wykorzystywani przez Anglików oraz by Indie osiągnęły niepodległość. Wbrew konsekwencjalistom, Gandhi walczył o te cele bez użycia przemocy, nie czyniąc nawet najmniejszej krzywdy wrogom. Co więcej, jego walka okazała się skuteczna. Jak widać, można zwyciężać, nie zabijając przeciwnika, ani nie robiąc mu nic złego.

Pierwszy z powyższych przykładów pokazał, że zasada „cel uświęca środki” jest niebezpieczna, gdyż może prowadzić do śmierci niewinnych ludzi. Co więcej, jest ona niesprawiedliwa, gdyż ci ludzie są w jej świetle traktowani jako gorsi i nie mogą cieszyć się celem, w imię którego ich zabito. Z kolei drugi przykład pokazuje, że zasada „cel nie uświęca środków” nie jest zasadą tylko dla marzycieli. Jej stosowanie nie wyklucza sukcesu.

Ktoś powie, że przypadek Gandhiego jest odosobniony. Historia bowiem zna wiele sytuacji, w których osiągnięto dobry cel tylko dzięki temu, że zastosowano złe środki. W czasie drugiej wojny światowej jeden z największych morderców w dziejach został pokonany właśnie dzięki zabijaniu. Gdyby ludzie walczący z Hitlerem stosowali metodę biernego oporu, jego zbrodnicze państwo chyba nigdy by nie upadło. Jak widać, wbrew bronionej tezie, często bywa tak, że stosowanie zasady „cel nie uświęca środków” nie tylko jest nieskuteczne, lecz także przyczynia się do triumfu zła.

Sądzę, że przypadek Hitlera nie stanowi dobrego kontrprzykładu dla mojej argumentacji. Wojna przeciw Hitlerowi była bowiem typową wojną sprawiedliwą. Pojęcie takiej wojny wprowadzili do filozofii Arystoteles i Cynceron, a rozwinęli św. Augustyn i św. Tomasz z Akwinu. Ten ostatni podał nawet warunki, jakie musi spełniać wojna sprawiedliwa.

Wśród nich jest sprawiedliwy powód, dla którego prawowita władza ją podejmuje. Moim zdaniem, tym sprawiedliwym powodem jest zawsze obrona życia obywateli. Każdy człowiek ma bowiem prawo bronić życia swojego i innych. Czasami jedynym możliwym środkiem obrony jest użycie broni. Gdy tak jest rzeczywiście, powinniśmy jej użyć. Wtedy nie naruszamy zasady „cel nie uświęca środków”. Celem przecież nie jest tu dobro niższe od dobra poświęcanego (jak w przypadku Robespierre’a, który poświęcał życie ludzi dla ideałów rewolucji), lecz dobro co najmniej równe dobru poświęcanemu. Tym dobrem jest życie niewinnych ludzi.

Wyżej uzasadniłem twierdzenie, że nieprawdą jest, iż cel uświęca środki. Zazaczyłem też, że twierdzenie przeciwne wynika z tezy konsekwencjalizmu. W takim razie materialnie i formalnie poprawne jest następujące rozumowanie oparte na regule *modus tollendo tollens*: jeżeli konsekwencjalizm jest prawdziwy, to cel uświęca środki; jednak nieprawdą jest, iż cel uświęca środki – zatem konsekwencjalizm jest fałszywy. W takim razie moja opcja na rzecz deontologizmu (lub szerzej: nonkonsekwencjalizmu) jest jak najbardziej uzasadniona.

Na koniec warto zwrócić uwagę na to, że zasada „cel nie uświęca środków” przypomina najsłynniejszą zasadę deontologizmu – imperatyw kategoryczny Immanuela Kanta zapisany w jego „Uzasadnieniu metafizyki moralności”. Ta jego formuła, którą sam nazywa imperatywem praktycznym nakazuje nam, byśmy człowieczeństwo zawsze traktowali jako cel, a nigdy tylko jako środek. W świetle etyki Kanta każdy człowiek jest autorem prawa moralnego, które utożsamia się z takimi zasadami, które przeszły tzw. test uniwersalizacji (zgodnie z pierwszą formułą imperatywu kategorycznego), zaś swoistym materialnym dopełnieniem tej formuły jest wspomniany imperatyw praktyczny. Można go interpretować tak, iż zakazuje nam czynić to, co nam się podoba, nakazując zarazem, aby nasze czyny, jako swoiste środki realizacji naszych celów, zawsze respektowały dobro innych ludzi – ze względu na ich człowieczeństwo jak cel sam w sobie, jako wyraz godności człowieka. Skoro więc człowieczeństwo powinno być celem, to nigdy nie wolno posługiwać się człowiekiem poniżej jego godności.

Jak widać, można zasadnie krytykować zasadę „cel uświęca środki”, i przez to obalić konsekwencjalizm. Okazuje się, że istnieją mocne, pozytywne racje na rzecz zasady przeciwnej. Wśród nich znajduje się przede wszystkim racja, która mówi, że zasada „cel nie uświęca środków” wpisuje się w naszą intuicję godności ludzkiej.

Punktacja	25/25
1. Spełnienie formalnych warunków polecenia	1/1
2. Kompetencje filozoficzne i kulturowe	
2.1. Sformułowanie stanowiska	3/3
2.2. Wykorzystanie wiedzy z zakresu historii filozofii	6/6
2.3. Uzasadnienie stanowiska	
2.3 a) argumentacja na rzecz stanowiska	6/6
2.3 b) kontrargumentacja	3/3
2.3 c) odpowiedź na zarzut	3/3
2.4. Nawiązania kulturowe	2/2
3. Kompozycja wypowiedzi	1/1

1. Spełnienie formalnych warunków polecenia: 1 pkt

Wypracowanie spełnia formalne warunki polecenia:

- znajdują się w nim obydwa kluczowe elementy stanowiska zdającego: wyjaśnienie tematu wypracowania oraz teza, która dotyczy tematu pracy (cel nie uświęca środków)
- w wypracowaniu znajduje się funkcjonalne odwołanie do poglądów kilku filozofów, w tym takich, którzy są wymienieni w podstawie programowej filozofii (Arystoteles, św. Augustyn, św. Tomasz z Akwinu, Immanuel Kant)
- w wypracowaniu znajduje się co najmniej jeden argument na rzecz tezy dotyczącej tematu pracy.

2. Kompetencje filozoficzne i kulturowe: 23 pkt

Zdający w pełni zadowalająco wyjaśnił temat wypracowania, objaśniając poprawnie stanowiska w sporze o sposób uzasadnienia przekonań moralnych i wyjaśniając sposób rozumienia pytania, czy cel uświęca środki, w kontekście sporu między konsekwencjalistami a deontologami. Tak solidne wyjaśnienie tematu wypracowania pozwoliło zdającemu w pełni jasno sformułować swoją tezę, zgodnie z którą cel nie uświęca środków.

Zdający w sposób funkcjonalny i pogłębiony wykorzystał swą wiedzę z zakresu historii filozofii. Przywołał starożytną i średniowieczną koncepcję wojny sprawiedliwej w ujęciu św. Augustyna i św. Tomasza z Akwinu, a także myśl etyczną Immanuela Kanta. Przywołane poglądy filozoficzne umiejętnie wplótł w ciąg argumentacji wydobywając z nich to, co dla niej istotne.

Zdający interesująco wprowadził do wypracowania pozafilozoficzny kontekst kulturowy – filmy: o Dantonie i o Gandhim. Ich bohaterowie mają być ilustracją (odpowiednio) łamania oraz spełniania bronionej zasady. Dzięki wprowadzeniu tych postaci argumentacja staje się ciekawsza, bardziej przekonująca i w powiązaniu z przywołanymi poglądami filozoficznymi – pogłębiona.

Argumentacja zdającego jest poprawna. Zdający opiera się w niej na wspomnianych paradygmatycznych przykładach historyczno-kulturowych. Umie też sformułować mocny zarzut przeciw swej tezie (opozycyjny i sugestywny przypadek Hitlera), a następnie go obalić, przywołując wspomniane pojęcie wojny sprawiedliwej. Na końcu dokonuje logicznej analizy swej argumentacji, formułując ją w postaci *modus tollens*.

Autor poprawnie objaśnił terminu i idee filozoficzne, które pojawiły się w temacie.

W wypracowaniu nie ma błędów merytorycznych, ani logicznych. Dodatkowo zdający jest świadomy reguł logicznych, którymi się posługuje.

3. Kompozycja wypowiedzi: 1 pkt

Wypracowanie zawiera poprawnie napisany wstęp, rozwinięcie i zakończenie.

Przykład 2.

„Cel uświęca środki”! We współczesnym świecie – zwłaszcza w świecie biznesu czy polityki – te słowa mogłyby być mottem wielu osób. Wydaje się, że najłatwiejszym i najskuteczniejszym sposobem na sukces jest wyeliminowanie konkurencji: aby czerpać maksymalne zyski, zdobyć i utrzymać władzę, czy też aby szybciej wspiąć się po szczeblach zawodowej lub politycznej drabiny. Czy jednak na pewno warto tę zasadę uczynić fundamentem swojego życia? Czy życie w zgodzie z nią da się pogodzić z moralnością,

z człowieczeństwem? Moim zdaniem nie jest to możliwe. Uważam, że cel nie uświęca środków. Rozumiem przez to, że żadne dobre intencje (cel) nie powodują zmiany moralnej kwalifikacji środków, czyli działań moralnie niewłaściwych. Opowiadam się tutaj po stronie etyki deontologicznej, na gruncie której nie można kierować się zasadą: „cel uświęca środki”.

Wyrazicielem deontologizmu był Immanuel Kant, autor jednej z formuł imperatywu kategorycznego, w myśl której należy tak postępować, aby zawsze szanować człowieczeństwo w sobie i innych; aby nigdy nie używać innych tylko jako środka do celu. Uważam, że zasada Kanta nie jest do pogodzenia z zasadą: „cel uświęca środki”, bo – wbrew formule imperatywu kategorycznego – można innych poświęcić dla jakiegoś celu. Natomiast według Kanta człowieczeństwo ma być celem, a nie środkiem do jakkolwiek pojętego celu – nawet do celu obiektywnie wartościowego. Zakładam, że kantowska zasada etyczna ma charakter uniwersalny i wyrażona w niej teza jest prawdziwa. Argument przybiera wówczas następującą postać: Jeżeli imperatyw kategoryczny jest prawdziwy, to cel nie uświęca środków. Imperatyw kategoryczny jest prawdziwy, zatem cel nie uświęca środków.

Wyrazem „deontologicznego myślenia” jest także nauczanie Chrystusa, który nakazuje miłować każdego bliźniego. Jego postawa i nauka moralna wyrażona na kartach Ewangelii nie daje się pogodzić z zasadą: „cel uświęca środki”. Za szczególnie dobitny przykład może posłużyć historia cudzołożnicy Marii Magdaleny, która w myśl starotestamentowego prawa miała zostać ukamienowana. Wypowiedziane przez Chrystusa wezwanie, aby „pierwszy rzucił w nią kamieniem ten, kto jest bez grzechu”, przyniosło zaskakujący skutek: wszyscy potencjalni oprawcy odeszli. Przywołana historia wydaje się świadczyć o tym, że dobry cel może być osiągnięty na różne sposoby – nie zawsze więc należy wybierać działania wymagające „uświęcenia”. Z punktu widzenia naszej obecnej świadomości i wrażliwości aksjologicznej „kamieniowanie” jest czynem niedopuszczalnym, ale przed dwoma tysiącami lat było akceptowalne i wpisywało się w zasadę: „cel uświęca środki”. Jak pokazała historia, zasada miłości bliźniego ma ponadczasową i uniwersalną ważność. Wyraża intuicję obecną w wielu późniejszych i współczesnych teoriach etycznych takich jak wspomniana etyka kantowska, ale także innych – np. w etyce niezależnej Tadeusza Kotarbińskiego czy personalizmie; wyraża także powszechnie podzielaną w świecie Zachodu ideę praw człowieka. Skoro więc zasada miłości bliźniego nie jest do pogodzenia z zasadą „cel uświęca środki” i stanowi wyraz praw człowieka, to nie można zasady „cel uświęca środki” usprawiedliwić.

Przedstawiona tutaj „deontologiczna” odpowiedź na pytanie: czy cel uświęca środki, będzie odrzucona na gruncie konsekwencjalizmu, czyli na gruncie stanowiska etycznego, w myśl którego o moralnej wartości działań czy postaw decydują ich konsekwencje. Na gruncie tego poglądu nie ma miejsca na absolutne zasady moralne typu: „nie należy zabijać”! Na gruncie konsekwencjalizmu nie da się także utrzymać imperatywu praktycznego Kanta, ponieważ mogą zaistnieć takie okoliczności, w świetle których nie tylko będzie można, ale wręcz będzie należało posłużyć się innym człowiekiem jako środkiem do osiągnięcia nadrzędnego celu. Przykładem etyki konsekwencjalistycznej jest utylitaryzm Johna Stuarta Milla, którego fundamentalną zasadą etyczną jest zasada użyteczności. Wedle tej zasady o wartości moralnej działań decyduje ich użyteczność. Użyteczność zatem będzie stanowić nadrzędny cel, który musi zostać zrealizowany, także kosztem innych osób, o ile nastąpi taki splot okoliczności, w świetle których konsekwentny utylitarysta będzie musiał zaaprobować nawet intuicyjnie niemoralne działanie – np. zabójstwo niewinnego człowieka. Dramatycznym i dobrze ilustrującym nasz problem przykładem z najnowszej historii było zrzućenie bomb atomowych na dwa Japońskie miasta w 1945 roku. Utylitarysta będzie w tego typu

przypadku argumentował, że „cel uświęca środki”. Wprawdzie zabijanie bezbronnych ludzi jest złem, ale w świetle celu jakim było szybkie zakończenie wojny, takie działanie należało uznać za usprawiedliwione, gdyż zrzućenie bomby atomowej ostatecznie minimalizowało sumę nieszczęść związanych z kontynuowaniem wojny konwencjonalnej. Amerykańscy wojskowi szacowali, że w związku z koniecznością prowadzenia konwencjonalnych działań wojennych na wyspach Japonii, straty wojsk USA mogłyby sięgnąć nawet kilkuset tysięcy żołnierzy. Mając także na uwadze przewidywaną śmierć setek tysięcy mieszkańców Japonii, można na gruncie konsekwencjalistycznego utilitaryzmu argumentować, że zrzućenie bomb atomowych było działaniem korzystnym zarówno dla Amerykanów jak i dla Japończyków.

Aprobując na pytanie: „czy cel uświęca środki” odpowiedziałyby również Niccolo Machiavelli, który w traktacie *Książę* zaprezentował koncepcję władcy nieograniczonego absolutnymi zasadami etycznymi. Według filozofa dobry władca powinien kierować się zasadą: „cel uświęca środki”, o ile tym celem jest zdobycie i utrzymanie władzy. W świetle nadrzędnego celu jakim było dobro państwa, pojedyncze osoby nie powinny odgrywać istotnej roli. Dobry władca to władca skuteczny. Taki musi w wielu przypadkach aprobować działania złe, jeżeli są one konieczne dla osiągnięcia zamierzonego celu. Tak pojęty makiawelizm bez wątplenia mógłby być uznany za pogląd uzasadniający decyzję o zrzućeniu bomb atomowych na japońskie miasta w 1945 r.

Punktacja	21/25
1. Spełnienie formalnych warunków polecenia	1/1
2. Kompetencje filozoficzne i kulturowe	
2.1. Sformułowanie stanowiska	3/3
2.2. Wykorzystanie wiedzy z zakresu historii filozofii	6/6
2.3. Uzasadnienie stanowiska	
2.3 a) argumentacja na rzecz stanowiska	6/6
2.3 b) kontrargumentacja	3/3
2.3 c) odpowiedź na zarzut	0/3
2.4. Nawiązania kulturowe	2/2
3. Kompozycja wypowiedzi	0/1

1. Spełnienie formalnych warunków polecenia: 1 pkt

Wypracowanie spełnia formalne warunki:

- znajdują się w nim obydwa kluczowe elementy stanowiska zdającego: wyjaśnienie tematu wypracowania oraz teza, która dotyczy tematu pracy (cel nie uświęca środków)
- w wypracowaniu znajduje się funkcjonalne odwołanie do poglądów kilku trzech, w tym takich, którzy są wymienieni w podstawie programowej filozofii (Immanuel Kant, John Stuart Mill)
- w wypracowaniu znajduje się co najmniej jeden argument na rzecz tezy dotyczącej tematu pracy.

2. Kompetencje filozoficzne i kulturowe: 19 pkt

Zdający w pełni zadowalająco wyjaśnił temat wypracowania oraz jasno sformułował swoją tezę, zgodnie z którą „cel nie uświęca środków”. Na szczególną uwagę zasługuje dokonane przez zdającego objaśnienie kluczowego pytania, które pojawia się w poleceniu: czy cel uświęca środki. Zdający objaśnione przez siebie pytanie przekonująco łączy ze

tezę konsekwencjalizmu oraz przeciwstawia tezie deontologizmu etycznego, objaśniając obydwie stanowiska.

Zaprezentowaną tezę zdający uzasadnił przywołując na jej rzecz dwa poprawne, funkcjonalne argumenty i pogłębione. Pierwszy argument zasadza się na poprawnie przywołanej myśli etycznej I. Kanta, a drugi na ideach etycznych zawartych w nauczaniu Jezusa Chrystusa. Mimo że ten drugi argument nie ma charakteru filozoficznego, to nie zmienia to faktu, iż stanowi dobre uzasadnienie tezy zdającego. Dodatkowo zdający zauważa, iż istota religijnego przykazania miłości jest do pogodzenia z podobnymi ideami filozoficznymi obecnymi w etyce niereligijnego filozofa Tadeusza Kotarbińskiego oraz w personalizmie. Zdający przedstawia także dwa poprawne i pogłębione kontrargumenty, w których łączy tezy filozoficzne charakterystyczne dla myśli konsekwencjalistycznej (J. S. Mill, N. Machiavelli) z analizą historycznego wydarzenia, jakim było zrzucenie bomb atomowych na Hiroszimę i Nagasaki. Ze względu na brak odpowiedzi na postawione zarzuty, zdający nie otrzymał punktów za ten aspekt uzasadnienia. W pracy nie występują błędy logiczno-językowe.

W swojej pracy zdający przywołał w sposób funkcjonalny, rzetelny i pogłębiony poglądy trzech filozofów (N. Machiavellego, I. Kanta i J.S. Milla); w funkcjonalny i pogłębiony sposób przywołał także dwa konteksty pozafilozoficzne (odwołanie do Nowego Testamentu oraz do wydarzenia historycznego).

3. Kompozycja wypowiedzi: 0 pkt

Wypracowanie zawiera poprawnie napisane wstęp i rozwinięcie, lecz nie posiada zakończenia, czego efektem jest brak przyznanego punktu za kompozycję wypracowania.

Temat 4.

Omów główne stanowiska w sporze antropologicznym o relację między wolnością woli a determinizmem, a następnie rozważ na ich tle pytanie, czy materializm (naturalizm) ontologiczny wyklucza wolną wolę. Przedstaw i uzasadnij własną odpowiedź na to pytanie, odwołując się do poglądów wybranych filozofów.

Wymagania ogólne

- III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.
- IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.
- VI. Podejmowanie rzetelnej dyskusji filozoficznej oraz formułowanie w niej jasnego i uzasadnionego stanowiska.
- IX. Umiejętność pisania tekstu (eseju) filozoficznego, w którym – korzystając ze zdobytej wiedzy z zakresu logiki i historii filozofii – identyfikuje się i rozpatruje określone poglądy filozoficzne.

Wymaganie szczegółowe

- III. Wybrane problemy filozofii.
 - 4. Wybrane spory antropologiczne. Zdający, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:
 - 2) o relację umysł – ciało (dualizm – monizm materialistyczny lub naturalistyczny);
 - 3) o wolność woli (libertarianizm – fatalizm – kompatybilizm).

Zasady oceniania

Opis zasad oceniania zadań otwartych rozszerzonej odpowiedzi (wypracowań) znajduje się na stronach 10–20 *Informatora*.

Przykładowe ocenione rozwiązania

Przykład 1.

Moją analizę antropologicznego sporu o relację między wolną wolą a determinizmem rozpocznę od wyjaśnienia kluczowych terminów. Przez materializm (naturalizm) ontologiczny rozumiem tezę, że istnieje wyłącznie świat przyrody (nazywany inaczej naturą). Ten świat coraz dokładniej opisują nauki przyrodnicze. Opis ten wskazuje, że działaniem przedmiotów w świecie rządzą prawa deterministyczne. Z kolei przez wolną wolę rozumiem zdolność człowieka do samodzielnego wyboru jednego spośród przynajmniej dwóch dostępnych mu sposobów działania. Wydaje się, że taka zdolność wymaga fałszywości determinizmu, czyli tezy, że prawa przyrody oraz zdarzenia przeszłe determinują zdarzenia przyszłe. Akceptuję tezę, iż w świecie deterministycznym przyszłość jest już z góry określona przez przeszłość i prawa przyrody.

W sporze o relację między wolną wolą a determinizmem można wyróżnić dwa ogólne stanowiska, inkompatybilizm i kompatybilizm. Pierwsze z nich głosi, że wolnej woli nie da się pogodzić z determinizmem, a drugie – że nie ma między nimi konfliktu. Według kompatybilizmu wolna wola może istnieć nawet w świecie, którym rządzą prawa deterministyczne, czyli w takim świecie, jaki przedstawia współczesna nauka. Inkompatybilistów, którzy uznają prawdziwość determinizmu i odrzucają istnienie wolnej woli, nazywamy twardymi deterministami.

Skląm się ku twardemu determinizmowi i w swoim eseju przedstawię wybrane argumenty na rzecz tej tezy. Podam najpierw dwie racje na jego rzecz, a następnie rozważę pokrótce trzy zarzuty wobec mojego stanowiska, na które postaram się odpowiedzieć. Ogólną strukturę mojego argumentu można przedstawić następująco:

Przesłanka 1.: Determinizm jest prawdziwy.

Przesłanka 2.: Jeżeli determinizm jest prawdziwy, to wolna wola nie istnieje.

Wniosek: Wolna wola nie istnieje.

Argument ten jest podstawieniem schematu *modus ponens*, a zatem jest formalnie poprawny. Według mnie obie jego przesłanki są prawdziwe, co postaram się teraz uzasadnić.

Punktem wyjścia mojego pierwszego argumentu są ustalenia współczesnej fizyki. Moim zdaniem tych ustaleń nie sposób pogodzić z istnieniem wolnej woli. Zgodnie z fizyką cały świat ma naturę materialną, złożoną z cząstek elementarnych, którymi rządzą ściśle określone prawa. Świat jest zamkniętym systemem, w którym nie ma miejsca na byty niematerialne, takie jak Bóg, dusza czy wolna wola. Ta ostatnia mogłaby istnieć tylko wtedy, gdybyśmy w dokładnie takich samych warunkach fizycznych mogli dokonać różnych wyborów np. poleżeć na leżaku i poczytać Sartre'a lub odbyć z przyjaciółmi lot balonem. Tak jednak nie jest. Istnieje tylko jeden możliwy wybór, określony przez stan świata fizycznego w momencie jego podejmowania oraz przez prawa przyrody, które nie dopuszczają żadnych wyjątków. Wybór ten może być nam nieznanym, zanim go dokonamy, ale istota od nas

doskonalsza mogłaby go dokładnie przewidzieć – i to nie tylko tuż przed jego dokonaniem, ale nawet zanim przysłiśmy na świat.

Mój drugi argument również odwołuje się do nauki, choć tym razem jest to psychologia i nauki kognitywne. W ramach tych nauk przeprowadzono serię eksperymentów, w których na podstawie aktywności mózgu przewidywano skutecznie wybory podmiotów zanim jeszcze zostały one podjęte. Chodziło o wybory dotyczące prostych czynności, takich jak naciśnięcie guzika czy zgięcie palca, ale w zasadzie nic nie stoi na przeszkodzie, abyśmy w przyszłości potrafili przewidywać czynności bardziej złożone – być może nawet całe życie człowieka.

Pionierem wspomnianych badań był psycholog amerykański Benjamin Libet. Świat, w którym dzięki rozwojowi techniki, takie przewidywania stają się możliwe, przedstawił w podobnym czasie pisarz amerykański Philip K. Dick w swojej noweli *Raport mniejszości*, zekranizowanej niedawno przez Stevena Spielberga. W tym filmie policja jest w stanie przewidzieć przyszłe zbrodnie i karać przestępców *zanim* ich dokonali. Czy w takim świecie jest miejsce na wolną wolę? Wydaje mi się, że nie. A właśnie taką strukturę świata sugeruje współczesna nauka. Za pierwszą przesłanką mojego argumentu przemawia więc współczesna nauka, a za drugą – zgodne z intuicją analizy filozoficzne, które pokazują, że w świecie deterministycznym poczucie wyboru jest tylko złudzeniem, wynikającym z nieznaności ich przyczyn i niemożliwości przewidzenia ich skutków.

Rozważę teraz krótko kilka wątpliwości wobec tych argumentów. Pierwszy zarzut jest taki, że wbrew temu, co powiedziałam, fizyka współczesna nie przemawia za determinizmem, ponieważ na poziomie kwantowym obowiązują indeterminizm i nieprzewidywalność. Zarzut ten jednak wydaje mi się nieprzekonujący, i to z dwóch względów – (a) interpretacja fizyki kwantowej jest sprawą sporną i istnieją również jej interpretacje deterministyczne; (b) fizyka kwantowa dotyczy bardzo małych przedmiotów i nie jest jasne, czy ma ona znaczenie dla przewidywalności zachowania dużych przedmiotów, dostępnych zmysłom ludzkim. Mimo odkryć fizyki kwantowej, nadal jesteśmy w stanie przewidzieć ruchy planet czy zachowanie ludzkich narządów ciała. To samo dotyczy, jak sądzę, dokonywanych przez nas wyborów.

Drugi zarzut wobec mojego poglądu mówi, że przyjęłam błędną definicję wolnej woli. Zamiast definiować ją jako możliwość dokonania różnych wyborów w tych samych warunkach fizycznych, lepiej powiedzieć, że wola jest wolna, gdy jest w stanie wybierać to, co chce. Taką definicję preferują wspomniani przeze mnie kompatybiści, wśród nich Hobbes i Hume. Definicja ta wydaje mi się jednak jawnie nieadekwatna, ponieważ zgodnie z nią wolną wolę miałaby nawet osoba, której wola podlega stałej manipulacji np. mieszkaniec „nowego wspaniałego świata” Aldousa Huxleya czy niektórzy z bohaterów serialu *Czarne lustro*. Wybierają oni bowiem to, czego chcą – ale to, czego chcą nie zależy od nich.

Inny zarzut wysunął wobec mojego stanowiska egzystencjaliści. Przykładowo: Jean-Paul Sartre, będący zwolennikiem naturalizmu ontologicznego, w swoim wykładzie *Egzystencjalizm jest humanizmem* twierdzi, że w człowieku „egzystencja poprzedza esencję”, co znaczy, że człowiek rodzi się bez określonej natury i tworzy ją w sposób całkowicie niezdeteminowany poprzez wolne wybory. Wolność człowieka jest w tym ujęciu absolutna i jak się wydaje, nie podlega żadnym ograniczeniom ze strony przyrody i kultury. Taka wizja człowieka jest pod wieloma względami atrakcyjna, uważam jednak, że Sartre nie podaje w swoim wykładzie żadnych argumentów na jej poparcie. Inaczej mówiąc, stanowi ona nieuzasadnione założenie myśli egzystencjalistycznej. Podane przeze mnie dane naukowe wskazują, że to założenie jest fałszywe. Chociaż bardzo cenię sztuki teatralne

Sartre'a, takie jak *Przy drzwiach zamkniętych*, nie mogą pominąć milczeniem słabości logicznych zaproponowanej przez niego obrony absolutnej wolności.

Zdaję sobie sprawę z innych trudności mojego stanowiska, takich jak uzgodnienie go z naszym doświadczeniem wewnętrznym, w którym mamy wyraźne poczucie wolności wyboru, czy zasadność przypisywania odpowiedzialność moralnej i prawnej w świecie bez wolnej woli. W tym miejscu muszę pozostawić te pytania bez odpowiedzi, zaznaczając jedynie, że przychyliam się do poglądu, iż doświadczenie zewnętrzne nas zwodzi, a przypisywanie odpowiedzialności można uzasadnić jedynie pragmatycznie, a nie etycznie. Twardy determinizm wydaje się trudny do zaakceptowania, ale, jak mówił Sokrates, nie należy uchylać się od wniosków, do których prowadzą dobrze przemyślane argumenty.

Punktacja	24/25
1. Spełnienie formalnych warunków polecenia	1/1
2. Kompetencje filozoficzne i kulturowe	
2.1. Sformułowanie stanowiska	3/3
2.2. Wykorzystanie wiedzy z zakresu historii filozofii	5/6
2.3. Uzasadnienie stanowiska	
2.3 a) argumentacja na rzecz stanowiska	6/6
2.3 b) kontrargumentacja	3/3
2.3 c) odpowiedź na zarzut	3/3
2.4. Nawiązania kulturowe	2/2
3. Kompozycja wypowiedzi	1/1

1. Spełnienie formalnych warunków polecenia: 1 pkt

Wypracowanie spełnia formalne warunki polecenia:

- znajdują się w nim obydwa kluczowe elementy stanowiska zdającego: wyjaśnienie tematu wypracowania oraz teza
- zdający prezentuje swoje stanowisko zadowalająco, podając na jego rzecz zasadne argumenty
- w tekście eseju znajdują się odwołania do filozofów (Hobbes, Hume, Sartre, Sokrates), w tym filozofów występujących w podstawie programowej filozofii.

2. Kompetencje filozoficzne i kulturowe: 22 pkt

Zdający w pełni zadowalająco wyjaśnił temat wypracowania objaśniając kluczowe pojęcia występujące w poleceniu oraz jasno sformułował swoją tezę, zgodnie z którą naturalizm ontologiczny wyklucza wolną wolę. Zaprezentowaną tezę zdający uzasadnił przywołując na jej rzecz dwa poprawne, funkcjonalne i pogłębione argumenty. Zdający przedstawił także dwa zarzuty i zadowalająco na nie odpowiedział. W pracy nie występują błędy logiczno-językowe.

W swojej pracy zdający przywołał w sposób funkcjonalny i rzetelny poglądy czterech filozofów, w tym myśl Sartre'a przedstawił w sposób pogłębiony, odwołując się w sposób funkcjonalny i pogłębiony do klasycznego tekstu filozoficznego *Egzystencjalizm jest humanizmem*; w funkcjonalny sposób przywołał także dwa konteksty pozafilozoficzne (*Raport mniejszości* Philipa Dicka i serial *Czarne lustro*).

3. Kompozycja wypowiedzi: 1 pkt

Wypracowanie zawiera poprawnie napisany wstęp, rozwinięcie i zakończenie.

Przykład 2.

Antropologiczny spór o relację między wolną wolą a determinizmem toczy się między tymi filozofami, którzy uważają je za wykluczające się a tymi, którzy uważają je za zgodne ze sobą. Pierwsi to inkompatybiłści (spirytualiści, woluntaryści), a drudzy – kompatybiłści. W swoim eseju będę argumentować za inkompatybilizmem.

Zacznę od danych naukowych. Współczesna fizyka wykazuje tożsamość materii i energii, co stanowi problem dla inkompatybilistów, którzy najczęściej w energii doszukiwali się substancji duchowej i wolności. Zgodnie z nauką cały świat wydaje się mieć naturę materialną, złożoną z cząstek elementarnych. Nie można, moim zdaniem, pogodzić istnienia wolnej woli ze współczesnym stanem wiedzy z fizyki. Ponadto, obecne badania w neurobiologii i filozofia umysłu pokazują, że związek ciała ze świadomością jest zbyt silny, by go pogodzić z wolną wolą.

Mój drugi argument dotyczy związku między wolną wolą a przewidywalnością. Już od Newtona wiadomo, że zjawiska fizyczne są przewidywalne. Jeśli znamy stan początkowy jakiegoś układu, możemy obliczyć jego następne stany. Stosuje się to zarówno w małej skali, jak w dużej np. pozwala przewidywać zachowanie części komputera, a także obliczać tory planet czy komet. Dlaczego więc ludzki umysł, czyli mózg, miałby działać inaczej? (Eksperymenty dowiodły, że jeśli wytnie się pacjentowi część mózgu, to zmieni on swoje zachowanie. Człowiekiem rządzi więc ten organ, a nie „wolna wola”). A skoro zachowanie człowieka jest przewidywalne, to nie może być wolne. Wolna wola musiałaby podlegać

zasadom innym, niż mechaniczne, ponieważ materia jest przewidywalna, a wolna wola – z definicji – nie jest.

Kompatybiści powiedzieliby jednak: nie znamy całej prawdy o Wszechświecie, więc nie możemy mieć pewności co do zasad jego działania. Mechanika kwantowa dała nauce nowe perspektywy, to prawda. Jednak moim zdaniem człowiek jest podporządkowany mechanice klasycznej, a nie kwantowej.

Przewidywalność dotyczy nie tylko jednostek, ale nawet społeczeństw. Pozytywizm dał początki nowoczesnej socjologii, która bada zachowania ludzi w społeczeństwach. Są one obliczalne, można z dużym przybliżeniem oszacować skutki jakichś działań politycznych, np. wygłoszenia konkretnych poglądów publicznie. Ludźmi można więc sterować, a w dobie łatwiejszego dostępu do mediów okazuje się to niezwykle proste. Fake newsy, bańki informacyjne – to wszystko godzi w możliwość wyboru człowieka, ingeruje w jego poglądy.

Husserl i inni fenomenologowie powiedzieliby pewnie, że możliwość wyboru i wolność są dane bezpośrednio. „Czujemy”, że wybieramy, że co prawda materialny świat wpływa na nasze doświadczenie, ale to my podejmujemy decyzję. To nieprawda. Jesteśmy świadomi wyboru – obserwujemy wybór – ale nie wybieramy. Bezpośrednio dana jest tylko obserwacja decyzji, a nie – sama decyzyjność. Jeśli więc istnieje możliwość pogodzenia wolnej woli i materializmu, to tylko poprzez oddzielenie jej od materii. Wymaga to stanięcia na stanowisku dualizmu, jak Kartezjusz. Taki dualizm nie zgadza się jednak z danymi naukowymi, które podałem wyżej.

Wyłania się stąd smutny obraz człowieka – maszyny, bez żadnego wpływu na otaczający go, mechaniczny świat, którego sam jest częścią. Ten pesymizm bywa niekiedy nie do przyjęcia dla części ludzi, którzy mówią: „to prawda, że zjawiska można przewidzieć, ale człowiek ma inną naturę”. Także kompatybilizm jest – według mnie – ucieczką od prawdy o ludzkiej naturze. Ludzie należą do królestwa zwierząt, niewiele różni się ich ciało od ciała małpy. Być może mózg człowieka jest najbardziej skomplikowanym mechanizmem – ale wciąż, tylko mechanizmem. Uderzenie w nerw wzrokowy daje takie same wrażenie, jak spojrzenie w stronę światła – ten prosty fakt już Hobbes wziął za podstawę swojej materialistycznej filozofii. Jako pesymista antropologiczny wiedział, że ludzie są tylko „złymi dzikusami”, okiełznanymi sztucznie przez umowę społeczną. Optymizm woluntarystów i kompatybilistów pozostaje nieuzasadniony – wolna wola nie istnieje w świecie materialnym, którego ludzie są częścią.

Najciekawsze stanowisko, które łączyłoby materializm i wolną wolę, przyjął rosyjski pisarz – Fiodor Dostojewski. W *Braciach Karamazow* czytamy, że „jeśli Boga nie ma, wszystko jest dozwolone”. Powiedziałbym raczej, że jeśli Boga nie ma, a istnieje tylko materia, to nic nie jest „dozwolone” – wszystko jest konieczne, zdeterminowane. Dostojewski przestrzega przed nieograniczoną wolnością, ale tak naprawdę nie ma przed czym przestrzegać. Wszystko, co musi się stać, stanie się – a świadomość człowieka nie ma na to wpływu, może jedynie obserwować, doświadczać. Autor *Zbrodni i kary* nazwałby zapewne takie poglądy ucieczką od odpowiedzialnością albo nawet odczłowieczeniem, pozbawieniem jednostki jej podstawowego prawa do decyzji. Powinniśmy jednak zaakceptować prawdę niezależnie od jej konsekwencji etycznych. A prawda jest taka, że wolna wola nie istnieje.

Wolną wolę można rozważać oddzielnie, w systemach spirytualistycznych lub dualistycznych ale nie w zestawieniu z ontologicznym materializmem. Świat jest według mnie zdeterminowanym mechanizmem, którego następne stany można przewidzieć. Żadna istota materialna nie może zmienić praw, które rządzą materią, więc także i człowiek nie jest w stanie uwolnić się od praw fizyki i konieczności, a zatem nie ma wolnej woli.

Punktacja	21/25
1. Spełnienie formalnych warunków polecenia	1/1
2. Kompetencje filozoficzne i kulturowe	
2.1. Sformułowanie stanowiska	2/3
2.2. Wykorzystanie wiedzy z zakresu historii filozofii	4/6
2.3. Uzasadnienie stanowiska	
2.3. a) argumentacja na rzecz stanowiska	5/6
2.3 b) kontrargumentacja	3/3
2.3 c) odpowiedź na zarzut	3/3
2.4. Nawiązania kulturowe	2/2
3. Kompozycja wypowiedzi	1/1

1. Spełnienie formalnych warunków polecenia: 1 pkt

Wypracowanie w całości spełnia formalne warunki polecenia:

- zdający wyjaśnił temat oraz przedstawił tezę dotyczącą tematu wypracowania
- zdający przedstawił argumenty na rzecz zaprezentowanej tezy
- w tekście eseju znajdują się odwołania do filozofa wymienionego w podstawie programowej filozofii (E. Husserl)

2. Kompetencje filozoficzne i kulturowe: 19 pkt

Zdający częściowo wyjaśnił temat wypracowania (brak wyjaśnienia pojęcia naturalizmu ontologicznego i determinizmu) i nie odpowiedział wprost na pytanie sformułowane w poleceniu. Sformułował jednak wprost tezę, iż opowiada się za rozwiązaniem inkompatybilistycznym a z toku wyводу i zakończenia można domniemywać, iż zgodził się także z tezą, iż naturalizm ontologiczny wyklucza wolną wolę; wprost jednak tej tezy nie stawia. Zaprezentowaną tezę zdający uzasadnił przywołując na jej rzecz trzy funkcjonalne argumenty, z których jeden należy uznać za pogłębiony (z przewidywalności zdarzeń). Zdający przedstawił także trzy zarzuty i zadowolająco odpowiedział na dwa z nich. W wypracowaniu nie występują błędy logiczno-językowe. W swojej pracy zdający przywołał w sposób funkcjonalny i rzetelny poglądy dwóch filozofów – nie uczynił tego jednak w sposób pogłębiony; w funkcjonalny i pogłębiony sposób przywołał także jeden kontekst pozafilozoficzny (*Bracia Karamazow* Dostojewskiego).

3. Kompozycja wypowiedzi: 1 pkt

Wypracowanie zawiera poprawnie napisany wstęp, rozwinięcie i zakończenie.

3. Informacja o egzaminie maturalnym z filozofii dla absolwentów niesłyszących

Informacje o egzaminie maturalnym z filozofii przedstawione w rozdziale [1. Opis egzaminu maturalnego z filozofii](#) dotyczą również egzaminu dla absolwentów niesłyszących. Ponadto zdający niesłyszący przystępują do egzaminu maturalnego w warunkach i formie dostosowanych do potrzeb wynikających z ich niepełnosprawności.

Dostosowanie warunków przeprowadzenia egzaminu maturalnego dla absolwentów niesłyszących obejmuje m.in. czas trwania egzaminu. Dostosowanie formy egzaminu maturalnego z filozofii dla absolwentów niesłyszących polega na przygotowaniu odpowiednich arkuszy, w których uwzględnia się zmianę sposobu formułowania treści niektórych zadań i poleceń. Zmiany te dotyczą przeredagowania tekstów źródłowych, jeżeli tekst tego wymaga, oraz zamiany pojedynczych słów, zwrotów lub całych zdań – jeśli mogłyby one być niezrozumiałe lub błędnie zrozumiane przez osoby niesłyszące. Jednak takie zmiany nie mogą wpływać na merytoryczną treść zadania oraz nie mogą dotyczyć terminów typowych dla danej dziedziny wiedzy.

Szczegółowe informacje z tym związane określone są w *Komunikacie dyrektora Centralnej Komisji Egzaminacyjnej w sprawie szczegółowych sposobów dostosowania warunków i form przeprowadzania egzaminu maturalnego w danym roku szkolnym*.

W dalszej części tego rozdziału zostały przedstawione przykładowe zadania, które ilustrują sposób dostosowania niektórych zadań wybranych z rozdziału [2. Przykładowe zadania z rozwiązaniami](#). Zachowano tę samą numerację zadań.

ZADANIA SFORMUŁOWANE W OPARCIU O JEDEN TEKST FILOZOFICZNY

Przeczytaj poniższy tekst i wykonaj zadania.

Arystoteles***Etyka nikomachejska***

Czym jest dzielność etyczna? Ponieważ są trzy zjawiska w życiu psychicznym: namiętności, zdolności i trwałe dyspozycje, dlatego dzielność etyczna musi należeć do jednego z tych trzech rodzajów. Namiętnościami nazywam: pożądanie, gniew, strach, odwagę, zawiść, radość, miłość, nienawiść, tęsknotę, zazdrość, litość – w ogóle wszystko, co jest związane z przyjemnością lub przykrością; zdolnościami nazywam to, dzięki czemu możemy odczuwać wymienione namiętności, więc dzięki czemu możemy [np.] gniewać się, smucić się lub litować; trwałymi dyspozycjami nazywam to, dzięki czemu odnosimy się do namiętności

w sposób właściwy lub niewłaściwy; tak np. do gniewu odnosimy się źle, jeśli czynimy to w sposób gwałtowny lub zbyt słaby, dobrze zaś – jeśli czynimy to z umiarem, i podobnie w odniesieniu do innych namiętności.

Do namiętności więc nie należą ani zalety, ani wady etyczne, ponieważ nie nazywają nas ani dobrymi, ani złymi z powodu namiętności, natomiast nazywają nas w ten sposób z powodu zalet lub wad etycznych; ponieważ dalej ze względu na namiętności nie otrzymujemy ani pochwał, ani nagany (nie chwali się bowiem kogoś dlatego, że się boi, ani dlatego, że się gniewa, lecz tylko za to, że czyni to w pewien sposób), otrzymujemy natomiast pochwały i nagany ze względu na cnoty (zalety) i wady.

Gniewamy lub boimy się niezależnie od postanowienia, cnoty zaś są postanowieniami.

Z tych samych przyczyn nie należą też one do zdolności, bo nie nazywa się nas dobrymi ani złymi, nie chwali i nie krytykuje ze względu na samą tylko zdolność doznawania namiętności wziętą z znaczeniu bezwzględny. A dalej: zdolności posiadamy z natury, cnoty zaś i wady etyczne nie są nam wrodzone, o czym była mowa wyżej.

Jeśli więc cnoty nie należą ani do namiętności, ani do zdolności, to należą do trwałych dyspozycji [...].

A więc dzielność etyczna jest trwałą dyspozycją do pewnego rodzaju postanowień, polegającą na zachowywaniu właściwej ze względu na nas średniej miary, którą określa rozum, i to w sposób, w jaki by ją określił człowiek rozsądny. Idzie tu o średnią miarę pomiędzy dwoma błędami, tj. między nadmiarem a niedostatkiem; a dalej: o średnią miarę o tyle, że te błędy albo nie dochodzą do tego, co jest właściwe w doznawaniu namiętności i w postępowaniu, albo poza tę granicę wykraczają, dzielność etyczna zaś znajduje i wybiera właściwy środek. Dlatego ze względu na substancję i na definicję określającą jej istotę jest dzielność etyczna czymś w pośrodku leżącym, jeśli jednak chodzi o to, co jest najlepsze i co dobre, jest ona czymś skrajnym.

Nie każde jednak postępowanie i nie każda namiętność dopuszcza średnią miarę; z samych bowiem już nazw niektórych z nich wynika, że są czymś niegodziwym, tak np. radość z powodu niepowodzenia drugich, bezwstydnosc lub zawiść, a spośród sposobów postępowania: cudzołóstwo, kradzież i morderstwo; wszystkie te i tym podobne namiętności i sposoby postępowania są przedmiotem nagany, ponieważ one same są niegodziwe, nie zaś ich nadmiar lub niedostatek. Nie można tedy w ich obrębie nigdy postępować właściwie, lecz musi się zawsze błędzić; w odniesieniu do tego rodzaju rzeczy dobro i zło tkwi nie w tym [np.], z którą kobietą, kiedy lub w jaki sposób należy cudzołożyć, bo w ogóle czynić

cokolwiek z tego jest rzeczą błędną. Podobnie ma się rzecz z poglądem, iż istnieje umiar, nadmiar i niedostatek w odniesieniu do niesprawiedliwości, tchórzostwa lub rozwiązłości; istniałby bowiem w takim razie umiar w nadmiarze i niedostatku, nadmiar nadmiaru i niedostatek niedostatku [...].

Trzeba to jednak nie tylko w sposób ogólny powiedzieć, lecz także wziąć pod uwagę przypadki jednostkowe, w rozważaniach bowiem dotyczących postępowania twierdzenia ogólne uboższe są w treść, te zaś, które dotyczą jednostkowych przypadków, więcej zawierają prawdy; ponieważ postępowanie odnosi się do przypadków jednostkowych, z którymi trzeba być w zgodzie [...].

Istnieje też w odniesieniu do gniewu nadmiar, niedostatek i umiar, a jakkolwiek są one [w języku greckim] bezimienne, to jednak nazywając tego, kto zachowuje tu właściwą miarę łagodnym, nadajemy umiarowi nazwę łagodności; a w przypadku skrajności, ten kto grzeszy nadmiarem będzie nazwany porywczym, a błąd jego porywczością, kto zaś grzeszy niedostatkami będzie nazwany niedostępnym gniewowi, a błąd jego będzie nazwany niezdolnością do gniewu [...].

Jeżeli chodzi o przyjemności związane z zabawą i żartami, ten, kto zachowuje tu umiar, jest człowiekiem gładkim i dowcipnym, a odnośna dyspozycja jest połączeniem gładkości i dowcipu; nadmiar jest kpiarstwem, a kto nim grzeszy, jest kpiarzem, który chce za każdą cenę być śmiesznym; kto zaś grzeszy tu niedostatkami, jest pozbawionym humoru sensatem czy mrukiem, a odnośna dyspozycja jest brakiem zmysłu humoru (...). Istnieje też umiar w uczuciach, i w tym, co z nimi jest w związku. Wstydlivość bowiem nie jest wprawdzie cnotą, chwali się jednak i wstydlwego. Bo i tutaj mówi się o jednym, iż trzyma się środka, o innym, mianowicie o tym, kto wszystkiego się wstydzi, że jest przesadnie wstydlwy; o trzecim, który w ogóle całkiem jest bezwstydlny, że grzeszy niedostatkami; kto zaś trzyma się środka, ten jest wstydlwy [...].

Trzy więc są rodzaje dyspozycji, z których dwie są wadami (pierwsza z powodu nadmiaru, druga z powodu niedostatku), jedna zaś, a mianowicie zachowanie właściwej miary, jest zaletą; wszystkie te dyspozycje wzajemnie się sobie przeciwstawiają, dwie skrajności przeciwne są zarówno środkowi, jak i nawzajem między sobą, środek zaś jest przeciwstawnym tym dwóm skrajnościom [...]. Środkowi przeciwstawia się w pewnych wypadkach silniej niedostatek, w innych zaś nadmiar, tak np. [...] umiarkowaniu [...] – nie zupełna niewrażliwość (brak wrażliwości), będąca brakiem, lecz rozwiązłość, która jest nadmiarem.

Na podstawie: Arystoteles, *Etyka nikomachejska*, Warszawa 2012.

Zadanie 1. (0–1)

Dokończ zdanie. Zaznacz właściwą odpowiedź spośród podanych.

Problematyka poruszana przez Arystotelesa w przytoczonym fragmencie tekstu *Etyki nikomachejskiej* mieści się w obrębie rozważań z zakresu:

- A. etyki i epistemologii.
- B. estetyki lub metafizyki.
- C. ontologii i aksjologii.
- D. etyki lub filozofii polityki.

Zasady oceniania

1 pkt – odpowiedź poprawna.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub brak odpowiedzi.

Rozwiązanie

D

Zadanie 2. (0–2)

Na podstawie tekstu Arystotelesa oceń prawdziwość zdań. Zaznacz P, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo F – jeśli jest fałszywe.

1.	Miłość jest cnotą etyczną.	P	F
2.	Nienawiść jest wadą etyczną.	P	F
3.	Wszystkie wady moralne są nabyte.	P	F

Zasady oceniania

2 pkt – zaznaczenie trzech właściwych odpowiedzi.

1 pkt – zaznaczenie dwóch właściwych odpowiedzi.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Rozwiązanie

1. F

2. F

3. P

Zadanie 3. (0–1)

Wymień jakie są według Arystotelesa trzy konieczne warunki cnoty.

1)

2)

3)

Zasady oceniania

1 pkt – wymienienie trzech koniecznych warunków cnoty.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Rozwiązanie

1) trwała dyspozycja

2) rozumność (rozumny charakter dyspozycji)

3) umiar (średnia lub właściwa miara)

Zadanie 4. (0–2)

Według Arystotelesa, cnota jest właściwą (średnią) miarą pomiędzy błędami, tj. między nadmiarem a niedostatkiem. Na podstawie cytowanego fragmentu tekstu oraz wiedzy własnej dotyczącej koncepcji cnoty Arystotelesa, uzupełnij tabelę. Wpisz w wolne miejsca nazwy wad, wskazujące na nadmiar i niedostatek odpowiadającej im cnoty.

	Nazwa wady nadmiaru	Nazwa cnoty	Nazwa wady niedostatku
1.		Umiarkowanie	niewrażliwość
2.	zuchwalstwo (brawura)	Męstwo	
3.		uzasadniona duma	
4.		Szczodrość	

Zasady oceniania

2 pkt – poprawne uzupełnienie czterech wierszy tabeli.

1 pkt – poprawne uzupełnienie trzech wierszy tabeli.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Rozwiązanie

	Nazwa wady nadmiaru	Nazwa cnoty	Nazwa wady niedostatku
1.	rozwiązłość	umiarkowanie	niewrażliwość
2.	zuchwalstwo (brawura)	męstwo	tchórzostwo
3.	zarozumialstwo	uzasadniona duma	nadmierna lub przesadna skromność
4.	chciwość	szczodrość	rozzutność

Zadanie 6. (0–3)

Na podstawie tekstu *Etyki nikomachejskiej*, przedstaw jak Arystoteles uzasadnia, że wstydlivość nie jest cnotą. Następnie, na podstawie fragmentu tekstu i wiedzy własnej dotyczącej Arystotelesowskiego rozumienia cnoty, sformułuj dwa kontrargumenty przeczące twierdzeniu Arystotelesa.

Według Arystotelesa wstydlivości nie jest cnotą , ponieważ

.....

Kontrargument pierwszy:

.....

Kontrargument drugi:

.....

Zasady oceniania

- 3 pkt – poprawne uzasadnienie tezy Arystotelesa oraz sformułowanie dwóch trafnych kontrargumentów.
- 2 pkt – poprawne uzasadnienie tezy Arystotelesa oraz sformułowanie jednego trafnego kontrargumentu LUB za sformułowanie dwóch trafnych kontrargumentów.
- 1 pkt – poprawne uzasadnienie tezy Arystotelesa LUB za sformułowanie jednego trafnego kontrargumentu.
- 0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub brak odpowiedzi.

Przykładowe rozwiązanie

Według Arystotelesa wstydlivości nie jest cnotą, ponieważ cnota jest „trwałą dyspozycją do pewnego rodzaju postanowień”. Jeżeli wstydlivość pojmie się jako namiętność, która nie może przekształcić się w trwałą dyspozycję, to nie można jej uznać za cnotę.

Kontrargument pierwszy: Arystoteles pisząc o ludziach wstydliwych twierdzi, że się ich chwali. W innym miejscu zaś twierdzi, że chwalić można ludzi jedynie za trwałe dyspozycje. Skoro zaś cnota jest trwałą dyspozycją, a chwalić można jedynie za trwałą dyspozycję, to wstydlivość należy uznać za cnotę.

Kontrargument drugi: Arystoteles pisząc o wstydlivości zauważa, że można mówić w jej kontekście o właściwym środku oraz o nadmiarze i niedostatku wstydlivości. Taka charakterystyka jest zaś typowa dla cnoty etycznej. Zatem można uznać wstydlivość za cnotę.

ZADANIA NA PODSTAWIE DWÓCH TEKSTÓW FILOZOFICZNYCH

Przeczytaj poniższe teksty i wykonaj zadania.

„*Philonous*: Nie tylko jest możliwe, ale oczywiste, że są stworzenia, których oczy mogą widzieć przedmioty będących z powodu swych bardzo małych rozmiarów niezauważalnymi dla naszego wzroku. [...] A jeśli tak, to muszą one widzieć cząsteczki mniejsze od ich własnych ciał; i widzą obraz rzeczywistości inny od tego, który my widzimy. Nawet nasze własne oczy nie zawsze w taki sam sposób pokazują nam przedmioty. Każdy wie, że w czasie żółtaczki wszystkie rzeczy widzimy jakby były żółte. Jest zatem bardzo prawdopodobne, że te stworzenia, w których oku jest struktura inna od naszej i których ciała wypełnia inna limfa, nie widzą w każdym przedmiocie takich samych barw co my. I może z tego wszystkiego wynika wniosek, że wszystkie barwy są nieprawdziwe i żadna z tych, które my widzimy, nie jest tak naprawdę barwą przedmiotów zewnętrznych?

Hylas: Racja.

Philonous: [...] gdyby barwy były rzeczywistymi własnościami albo cechami, które mają ciała zewnętrzne, to nie byłaby możliwa żadna zmiana barwy, bez zmiany w samym ciecie. Czy jednak nie jest oczywiste, że po użyciu mikroskopu, przy zmianach w gałce ocznej lub przy zmianie odległości, choć sam przedmiot nie przemienia się, to jego barwy albo się zmieniają albo zupełnie znikają? Także, wystarczy zmienić położenie pewnych przedmiotów, by oko oglądało je w całkiem innych barwach. Tak samo jest, gdy widzimy jakiś przedmiot przy różnych natężeniach światła. Te same ciała w świetle świecy widzimy w innym kolorze niż w świetle dziennym. [...] A teraz powiedz mi, czy nadal myślisz, że każde ciało ma swoją rzeczywistą barwę, która mu przysługuje; jeśli zaś uważasz, że tak jest, chętnie bym się od ciebie dowiedział, jakie ułożenie danej rzeczy, jaka odległość od niej, jaka struktura i geneza oka, jaki typ i natężenie światła – są potrzebne, by móc określić barwę prawdziwą i odróżnić ją od tych pozornych (nieprawdziwych).

Na podstawie: George Berkeley, *Trzy dialogi między Hylasem a Philonousem. Przeciw sceptykom i ateistom*, Kraków 2006.

Tekst 2.

„[R]elatywizm jest popierany nie tylko domniemanym wskazywaniem prawd względnych, lecz także dedukcyjnie wyprowadzany z poglądu znanego pod nazwą subiektywizmu epistemologicznego. Subiektywizm oznacza, że wszystkie sądy, które człowiek wydaje [...] są zależne od właściwego człowiekowi sposobu rozumienia rzeczy. Sposób ten jest związany z psychofizycznymi cechami człowieka. Istocie o innej organizacji świat przedstawiałby się inaczej, ona też inaczej by go rozumiała i inne o nim wydawała sądy, uważając ludzkie o nim sądy za błędne. Nawet my sami uważalibyśmy nasze dotychczasowe sądy za błędne, gdyby się nasza organizacja psychofizyczna zmieniła. Wskutek tego – jak mówią subiektywiści i relatywiści – wydawane przez nas sądy (które ludzie wypowiadają) mogą być prawdziwe *tylko dla nas*; sąd, który jest prawdziwy tylko dla nas, jest zapewne nieprawdziwy dla istot zdolnych wydawać sądy, ale inaczej od nas zorganizowanych. [...]

Chcąc więc przeprowadzić w powyższej sprawie jakiegokolwiek rozumowanie, trzeba też przyjąć [następującą] alternatywę. Według pierwszej strony tej alternatywy twierdzenie, że pewien sąd jest prawdziwy tylko dla pewnej osoby, znaczy, iż jest przez osobę, która go wydaje, niesłusznie uważany za prawdziwy. Zdarza się to przecież bardzo często. Za każdym bowiem razem, w którym osoba wydaje sąd mylny, jest niesłusznie o jego prawdziwości przekonana; inaczej nie mogłaby sądu tego wydać. Fakt ten uznają nie tylko subiektywiści i relatywiści, lecz także wszyscy ich przeciwnicy [...]. Subiektywista mógłby jednak uważać, że wszystkie sądy wydawane przez człowieka są tego rodzaju, że nie można w ogóle zdecydować, czy są one uważane słusznie czy niesłusznie za prawdziwe. Taki pogląd można mieć tak długo, jak długo nie widzi się, że istnieje w tym sprzeczność. Twierdząc bowiem, że o żadnym sądzie nie można powiedzieć, czy jest on słusznie czy niesłusznie uważany za prawdziwy, subiektywista uniemożliwia sobie zarówno zwalczanie swych przeciwników, jak też obronę swych własnych przekonań. Nie może zwalczać przeciwników, gdyż według własnej tezy nie może twierdzić, że ich przekonania są nieprawdziwe; nie może obronić swych własnych twierdzeń, gdyż nie może wiedzieć, czy są one prawdziwe. [...]

Pozostaje więc tylko druga strona alternatywy, według której zdanie, że pewne sądy są prawdziwe jedynie dla pewnej osoby albo dla człowieka w ogóle, trzeba rozumieć tak, że sądy te są tylko przez wydające je osoby uważane za prawdziwe. Żadna inna osoba nie może sądów tych uważać za prawdziwe. Według tego poglądu określony sąd, wydany przez osobę A, jest prawdziwy, a ten sam sąd, wydany przez osobę B, jest nieprawdziwy. Takie są poglądy relatywistów i subiektywistów. Do takich sądów mają należeć m.in. przykłady w rodzaju powiedzenia „zapach tego kwiatu jest przyjemny”. Jeżeli bowiem, mówią subiektywiści, blisko tego kwiatu będą dwie osoby, z których jedna lubi jego zapach, a druga, czując jego zapach, doznaje uczucia przykrego, wtedy pierwsza osoba powie prawdę, mówiąc, że zapach tego kwiatu jest przyjemny; a dla drugiej osoby sąd ten nie będzie prawdziwy, bo powiedziała by nieprawdę, mówiąc „zapach tego kwiatu jest przyjemny”. Jest to przykład wypowiedzi eliptycznych. Chcąc bowiem w sposób dokładny wyrazić sąd, trzeba powiedzieć, dla kogo zapach tego kwiatu jest przyjemny. Jeżeli bowiem pierwsza osoba powie: „zapach tego kwiatu jest *mi* przyjemny”, a druga osoba powie: „zapach tego kwiatu nie jest *mi* przyjemny” i jeżeli zauważymy, że wyraz *mi* wypowiedziany przez dwie osoby ma inne znaczenie, gdyż oznacza raz jedną osobę, raz drugą osobę, wtedy okazuje się, że ten i każdy inny tego rodzaju przykład niczego nie udowadnia. [...]

Ale relatywiści, opierając się na subiektywizmie, nie zadowolają się twierdzeniem, że pewne sądy mogą być prawdziwe dla jednej, a nieprawdziwe dla drugiej osoby; twierdzą, że wszystkie sądy wypowiedziane przez człowieka, są prawdziwe tylko dla człowieka (tego, który dany sąd wypowiada). Uważają więc, że inne istoty (inne niż ludzie) mogą uważać sądy wydawane przez człowieka i uznawane przez nich za słusznie prawdziwe, tak samo słusznie uważać za sądy nieprawdziwe. Lecz łatwo zrozumieć, że takiej tezy nie można pogodzić z zasadą sprzeczności. Jeżeli bowiem człowiek uważa pewne sądy słusznie za prawdziwe, sądy te są istotnie prawdziwe; jeżeli inne istoty uważają te same sądy słusznie za nieprawdziwe, sądy te są nieprawdziwe.

Na podstawie: Kazimierz Twardowski, *O tak zwanych prawdach względnych*, Lwów 1934.

Zadanie 8. (0–1)

Dokończ zdanie. Zaznacz właściwą odpowiedź spośród podanych.

Zagadnienia przedstawione we fragmentach tekstów George’a Berkeleya i Kazimierza Twardowskiego, są związane z takimi dziedzinami filozofii jak:

- A. etyka i ontologia.
- B. aksjologia i metafizyka.
- C. epistemologia i estetyka.
- D. epistemologia lub antropologia filozoficzna.

Zasady oceniania

1 pkt – odpowiedź poprawna..

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Rozwiązanie

D

Zadanie 9. (0–1)

Podaj dwie racje, na podstawie których Philonous twierdzi, że barwa przedmiotu może się zmieniać bez równoczesnej zmiany w przedmiocie, który tę barwę ma.

Racja pierwsza:

Racja druga:

Zasady oceniania

1 pkt – poprawne podanie dwóch racji.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Przykładowe rozwiązanie

Racja 1: zmiana odległości od przedmiotu

Racja 2: zmiana położenia przedmiotu

Racja 3: zmiana natężenia światła

Zadanie 12. (0–1)

Wskaż w tekście Kazimierza Twardowskiego akapit, w którym wprost odnosi się on do argumentu Philonousa mówiącego o różnicy w widzeniu barw między ludźmi a innymi istotami. Wyjaśnij odpowiedź Kazimierza Twardowskiego na ten argument.

Fragment tekstu:

.....

.....

Wyjaśnienie:

.....

.....

Zasady oceniania

1 pkt – poprawne wskazanie fragmentu i wyjaśnienie.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Przykładowe rozwiązanie

Fragment tekstu: „Subiektywizm zaznacza fakt, że wszystkie sądy, które człowiek wydaje (...) są zależne od właściwego człowiekowi sposobu pojmowania rzeczy. Sposób ten jest uwarunkowany psychofizyczną organizacją człowieka. Istocie o innej organizacji świat przedstawiałby się inaczej, ona też inaczej by go pojmowała i wskutek tego inne o nim wydawała sądy, uważając ludzkie o nim sądy za mylne. Nawet my sami zarzucilibyśmy nasze dotychczasowe sądy jako mylne, gdyby się nasza organizacja psychofizyczna zmieniła”.

Wyjaśnienie: w podanym fragmencie Kazimierz Twardowski wprost wspomina o różnicy w postrzeganiu świata między ludźmi a istotami o odmiennej organizacji psychofizycznej. W odpowiedzi wyróżnia on dwa możliwe rozumienia tezy relatywisty i argumentuje, że przy każdej z tych interpretacji teza relatywisty jest fałszywa. W ostatnim akapicie zwraca dodatkowo uwagę, że teza relatywisty prowadzi do sprzeczności.

ZADANIA Z ZAKRESU KULTURY LOGICZNEJ

Zadanie 15. (0–2)

Przeczytaj poniższy fragment tekstu.

Wkrótce oko jej spoczęło na leżącym pod stołem niewielkim, szklanym pudełku: otworzyła je i znalazła wewnątrz maleńkie ciasteczko, na którym słowa: „ZJEDZ MNIE” zostały pięknie wypisane porzeczkami. – No, to je zjem – powiedziała Alicja – a jeżeli sprawi ono, że urosnę, będę mogła wziąć ten klucz; a jeżeli sprawi, że zmaleję, to przeczołgam się pod drzwiami: tak czy inaczej, wejdę do ogrodu i nie dbam o to, co się stanie!

Lewis Carroll, *Alicja w Krainie Czarów*, Warszawa 2019.

Uzupełnij brakujące przesłanki rozumowania tak, aby było ono formalnie poprawne i miało postać dylematu konstrukcyjnego prostego. Następnie sformułuj zarzut wobec przesłanki 1.

Rozumowanie:

Przesłanka 1: Ciasteczko albo sprawi, że Alicja urosnie, albo sprawi, że Alicja zmaleje.

Przesłanka 2:

Przesłanka 3:

Wniosek: Alicja wejdzie do ogrodu.

Zarzut wobec przesłanki 1.:

.....

Zasady oceniania

2 pkt – poprawne podanie dwóch przesłanek oraz poprawne sformułowanie zarzutu.

1 pkt – poprawne podanie dwóch przesłanek LUB poprawne sformułowanie zarzutu.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Rozwiązanie

Przesłanka 2: Jeśli ciasteczko sprawi, że Alicja urosnie, to Alicja będzie mogła wejść do ogrodu.

Przesłanka 3: Jeśli ciasteczko sprawi, że Alicja zmaleje, to Alicja będzie mogła wejść do ogrodu.

Zarzut wobec przesłanki 1.: Przesłanka 1 pomija możliwość, że po zjedzeniu ciasteczka rozmiar Alicji się nie zmieni.

ZADANIA Z ZAKRESU HISTORII FILOZOFII

Zadanie 17. (0–3)

Poniżej jest fragment słynnego malowidła ściennego Rafaela z początku XVI w. „Szkoła ateńska”. W centrum malowidła są dwaj najsłynniejsi filozofowie starożytności: Platon i Arystoteles.

Rafaël Santi, *Szkoła ateńska* (fragment), 1509 – 1511,
Stanze della Segnatura, Watykan

Zakładając, że przedstawieni filozofowie dyskutują na temat zagadnienia metafizycznego, wyjaśnij – na podstawie wiedzy o filozofii Platona i Arystotelesa – dlaczego na malowidle Rafaela, Platon ma palec skierowany do góry, a Arystoteles wskazuje ręką na ziemię. W swojej odpowiedzi:

- podaj nazwy reprezentowanych przez Platona i Arystotelesa stanowisk metafizycznych, które odpowiadają sposobowi przedstawienia postaci filozofów przez artystę;
- wykorzystując stosowne pojęcia i twierdzenia z zakresu metafizyki, przypisz wymienionym filozofom tezy zidentyfikowanych przez Ciebie stanowisk metafizycznych i wyjaśnij ich związek ze sposobem przedstawienia postaci filozofów przez artystę.

Nazwy i tezy stanowisk metafizycznych:

Platon:

nazwa stanowiska:

teza:

Arystoteles:

nazwa stanowiska:

teza:

Wyjaśnienie sposobu przedstawienia postaci Platona i Arystotelesa – interpretacja malowidła odwołująca się do pojęć i twierdzeń z zakresu metafizyki obu filozofów:

– teza metafizyczna podzielana przez Platona, a sposób przedstawienia jego postaci przez artystę:

.....

– teza metafizyczna podzielana przez Arystotelesa, a sposób przedstawienie jego postaci przez artystę:

.....

.....

Zasady oceniania

3 pkt – podanie nazw stanowisk metafizycznych i ich tez oraz poprawna interpretacja sposobu przedstawienia obu postaci filozofów: Platona i Arystotelesa.

2 pkt – podanie nazw stanowisk metafizycznych i ich tez oraz poprawna interpretacja sposobu przedstawienia jednej postaci filozofa: Platona LUB Arystotelesa.

1 pkt – podanie nazwy i tezy stanowiska metafizycznego Platona lub Arystotelesa.

0 pkt – za odpowiedź niepełną lub błędną albo brak odpowiedzi.

Przykładowe rozwiązanie

Nazwy i tezy stanowisk metafizycznych:

Platon: idealizm platoński lub dualizm metafizyczny

Teza idealizmu platońskiego: idee są prawdziwymi, samoistnymi, inteligibilnymi bytami istniejącymi niezależnie od umysłu.

Arystoteles: realizm metafizyczny lub pluralizm kategorialny

Teza realizmu metafizycznego Arystotelesa: konkretne, złożone z materii i formy byty istnieją niezależnie od umysłu.

Przykładowe wyjaśnienie sposobu przedstawienia postaci Platona i Arystotelesa – interpretacja malowidła odwołująca się do pojęć i twierdzeń z zakresu metafizyki obu filozofów:

– przedstawienie postaci Platona:

Platon wskazujący palcem ku górze, zdaje się w ten sposób wyrażać swoje kluczowe przekonanie metafizyczne (ontologiczne), że prawdziwy byt nie może być utożsamiony z rzeczywistością zjawiskową (ze światem materialnym), lecz że ma naturę ponadzjawiskową. Według Platona rzeczywistość ma naturę dualną – istnieją byty nazywane przez niego ideami lub formami, które są inteligibilne, transcendentne, wieczne, niematerialne i ogólne oraz niedoskonałe rzeczy materialne (świat empiryczny, zjawiskowy). Uniesiony ku górze palec Platona zdaje się wskazywać na idee jako byty transcendujące rzeczy świata zjawiskowego, w których to ideach rzeczy te partycypują. Idee jawią się jako prawdziwe przyczyny rzeczy.

– przedstawienie postaci Arystotelesa:

Arystoteles wskazujący prawą ręką na ziemię, zdaje się w ten sposób wyrażać swojej przekonanie „realistyczne”, zgodnie z którym bytem jest każdy konkretny przedmiot istniejący w empirycznie dostępnej człowiekowi rzeczywistości. Arystoteles jest realistą metafizycznym i pluralistą – według niego istnieje mnogość bytów-konkretów, istniejących niezależnie od jakiegokolwiek umysłu. Konkretny byt jako substancja (wraz ze swoimi przypadłościami) jest złożony z materii i formy, a jego dynamizm wyjaśniany jest poprzez kategorie aktu i możliwości.

Zadanie 18. (0–2)

Czy starożytni sceptycy zgodziliby się ze stwierdzeniem, że sprawiedliwość jest obiektywną wartością? Uzasadnij swoją odpowiedź, podając dwa argumenty zgodne z doktryną pirronizmu.

Odpowiedź:

Argument pierwszy:

.....

.....

.....

Argument drugi:

.....

.....

Zasady oceniania

- 2 pkt – odpowiedź poprawna i podanie dwóch trafnych argumentów zgodnych z założeniami pirronizmu.
 1 pkt – odpowiedź poprawna i podanie jednego trafnego argumentu zgodnego z założeniami pirronizmu.
 0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Przykładowe rozwiązanie

Odpowiedź: starożytni sceptycy nie zgodziliby się ze stwierdzeniem, że sprawiedliwość jest obiektywną wartością

Argument pierwszy: należy powstrzymać się od wydawania jakichkolwiek sądów, zatem nie można niczego twierdzić na temat tego, czy sprawiedliwość jest obiektywną wartością.

Argument drugi: istnieją różne poglądy na temat tego, czy sprawiedliwość jest wartością obiektywną, zatem nie można twierdzić jednoznacznie, że sprawiedliwość jest obiektywną wartością.

ZADANIA Z ZAKRESU WYBRANYCH PROBLEMÓW FILOZOFICZNYCH

Zadanie 20. (0–1)

Dokończ zdanie. Wybierz odpowiedź A, B lub C i jej uzasadnienie 1., 2., lub 3.

Kazimierz Ajdukiewicz jest autorem zdania: „myśl *m* jest prawdziwa – to znaczy: myśl *m* stwierdza, że jest tak a tak, i rzeczywiście jest tak a tak”. Zdanie to jest wyrazem:

A.	pragmatycznej koncepcji prawdy,	poglądu epistemologicznego reprezentowanego przez Kazimierza Ajdukiewicza i	1.	René Descartesa
B.	korespondencyjnej koncepcji prawdy,		2.	William Jamesa
C.	koherencyjnej koncepcji prawdy,		3.	Św. Tomasza z Akwinu

Rozwiązanie

B3

Zasady oceniania

- 1 pkt – odpowiedź poprawna.
 0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

ZADANIA NA PODSTAWIE TEKSTU NIEFILOZOFICZNEGO

Przeczytaj poniższy tekst i wykonaj zadania.

Co się zaś tyczy mojego podziału ludzi na zwykłych i niezwykłych, zgadzam się, że jest on trochę dowolny, ale ja przecież nie upieram się przy ścisłych liczbach. Wierzę tylko w swoją myśl zasadniczą. Polega ona na tym, że ludzie według prawa przyrody dzielą się o g ó l n i e na dwie klasy: na klasę ludzi niższych, będących, że tak powiem, materiałem, który służy wyłącznie do wydawania na świat ludzi sobie podobnych, oraz na ludzi właściwych, to znaczy posiadających dar czy talent, który im pozwala wygłosić w swoim środowisku n o w e s ł o w o. Oczywiście, podklas jest wiele, ale cechy wyróżniające ludzi obu klas są dość ostre: klasa pierwsza, czyli materiał, to ogólnie biorąc ludzie z natury zachowawczy, przykładni, ulegli i swą uległość miłujący [...]. Ludzie należący do drugiej klasy – wszyscy przekraczają prawo, są burzycielami albo są do tego skłonni, zależnie od uzdolnień. Przesłębstwa tych ludzi, naturalnie, są względne i wielorakie; najczęściej domagają się oni w najróżnorodniejszych wystąpieniach zniszczenia istniejącego stanu w imię lepszego. Lecz jeśli takiemu człowiekowi dla realizacji jego idei wypadnie stąpać chociażby po trupach, przez krew, to sądzę, że może on wewnątrznie, w zgodzie z sumieniem, zezwolić sobie nawet na pochód przez krew – co zresztą zależy od tej idei i jej rozmiarów (...). Tylko w tym znaczeniu mówię w swym artykule o ich prawach do zbrodni. [...] Pierwsza klasa jest zawsze władczynią teraźniejszości, druga klasa – władczynią przyszłości. Pierwsi zachowują świat i pomnażają go liczebnie; drudzy pchają świat naprzód i kierują go ku oznaczonym celom. Jedni i drudzy mają zupełnie równe prawo istnieć.

Fiodor Dostojewski, *Zbrodnia i kara*, Warszawa 1966.

Zadanie 22. (0–2)

Z cytowanego tekstu *Zbrodni i kary* wybierz i zapisz dwa fragmenty pierwszy, który wyraża sens nietzscheańskiej idei woli mocy, drugi który jest z tą ideą niezgodny. Swoje wybory uzasadnij, odwołując się do pojęcia woli mocy.

Fragment wyrażający ideę woli mocy:

.....

Uzasadnienie:

.....

.....

Fragment niezgodny z ideą woli mocy:

.....

Uzasadnienie:

.....

Zasady oceniania

2 pkt – poprawne wybranie dwóch fragmentów oraz dwa poprawne uzasadnienia.

1 pkt – poprawne wybranie jednego fragmentów i podanie jego uzasadnienia.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Przykładowe rozwiązanie

Fragment nawiązujący do Nietzscheańskiej idei woli mocy:

„Ludzie należący do drugiej klasy – wszyscy przekraczają prawo, są burzycielami albo są do tego skłonni, zależnie od uzdolnień. Przeszłości tych ludzi, naturalnie, są względne i wielorakie”.

Uzasadnienie: Istotą Nietzscheańskiej idei woli mocy jest nieograniczona moc świata i człowieka; wola mocy jest wyrazem walki i panowania. Przytoczony fragment tekstu nawiązuje do tej idei, ponieważ mowa jest w nim o ludziach, którzy przekraczają prawo i mogą niszczyć zastany porządek – ich przestępstwa zaś uznane są za względne. Postawa tak scharakteryzowanych ludzi może wyrażać ideę woli mocy, która manifestuje się niszczeniem zastanego porządku świata i zdolnością do tworzenia nowej hierarchii wartości.

Fragment niezgodny z ideą woli mocy:

„Lecz jeśli takiemu człowiekowi dla ziszczenia jego idei wypadnie stąpać chociażby po trupach, przez krew, to sądzę, że może on wewnętrznie, w zgodzie z sumieniem, zezwolić sobie nawet na pochód przez krew – co zresztą zależy od tej idei i jej rozmiarów, proszę to sobie zakonotować. Tylko w tym znaczeniu mówię w swym artykule o ich prawach do zbrodni”.

Uzasadnienie: Wola mocy jest wyrazem niczym nieograniczonej mocy bycia. Nie można z tak rozumianą ideą pogodzić jakichkolwiek ograniczeń, o których mowa jest w przytoczonym fragmencie tekstu.

Zadanie 23. (0–2)

Podaj inne, niż pojęcie woli mocy, twierdzenie lub pojęcie filozoficzne Fryderyka Nietzschego i je wyjaśnij. Na podstawie tego twierdzenia lub pojęcia zinterpretuj wybrany przez siebie fragment z cytowanego tekstu *Zbrodni i kary*.

Pojęcie lub twierdzenie Fryderyka Nietzschego:

.....

Wyjaśnienie pojęcia lub twierdzenia:

.....

.....

.....

Interpretacja tekstu na podstawie pojęcia lub twierdzenia:

.....

.....

Zasady oceniania

2 pkt – poprawne przywołanie twierdzenia Fryderyka Nietzschego wraz z wyjaśnieniem oraz poprawna interpretacja tekstu w odniesieniu do tego twierdzenia.

1 pkt – poprawne przywołanie twierdzenia Fryderyka Nietzschego wraz z wyjaśnieniem.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Przykładowe rozwiązanie

Pojęcie lub twierdzenie Fryderyka Nietzschego: idea nadczłowieka

Wyjaśnienie pojęcia lub twierdzenia: nadczłowiekiem jest ktoś obdarzony wolą mocy.

Nadczłowiek poprzez tę wolę odrzuca zastane idee i ustalone oraz aprobowane cele i wartości, czego wyrazem jest między innymi pogarda dla słabości i tradycyjnej moralności.

Interpretacja tekstu w świetle wybranego pojęcia lub twierdzenia: w przywołanym tekście *Zbrodni i kary* mowa jest o dwóch kategoriach ludzi, których autor powieści nazywa „zwykłymi” i „niezwykłymi”. Pierwszych utożsamia z „władcami teraźniejszości” a drugich uważa za „władców przyszłości”. Ci drudzy mogą niszczyć a nawet zabijać, aby móc realizować swoje cele. To przyzwolenie na destrukcję i zabójstwa może być uznane za wyraz nietzscheańskiej idei nadczłowieka, w świetle której niezwykli ludzie nie liczą się z zastanym porządkiem prawnym i moralnym; unieważniają te porządki, przekształcając świat zgodnie z własną jego wizją i wyrażając tym samym siebie – swą wolę mocy.

Przeczytaj poniższy tekst i wykonaj zadania.

Przeczytaj dialog między osobą A. i osobą B. na temat nielegalnego kopiowania filmów, a następnie wykonaj polecenia.

A.: Skopiowałem świetny film! Możesz teraz skopiować go ode mnie.

B.: To nie jest legalne.

A.: Co Cię to obchodzi? Nieważne. Jeśli jakiś czyn przynosi dobre skutki, to jest dobry.

A mój czyn przynosi dobre skutki. Zaraz się o tym przekonasz, kiedy obejrzysz film. Mój czyn więc jest dobry! Włączamy.

B.: Zaczekaj. Jeśli jakiś czyn jest dobry, to nie może przynieść żadnych złych skutków.

A Twój czyn może je przynieść, więc nie jest dobry.

A.: Jakie złe skutki może przynieść mój czyn?

B.: Brak należnej zapłaty twórcom filmu i aktorom.

A.: Zawsze jesteś po stronie bogatych! I masz w rodzinie aktorów, więc bronisz ich i swoich interesów.

B.: Nieprawda. A poza tym przeciw kopiowaniu filmów wypowiedzieli się członkowie

Twojego ulubionego zespołu muzycznego i główni aktorzy z filmu, który chcesz teraz oglądać.

Zadanie 34. (0–2)

W dialogu występują dwa chywy erystyczne: *argumentum ad personam* i *argumentum ad verecundiam*. Podaj cytaty zawierające te chywy oraz wyjaśnij, dlaczego zastosowane chywy są nieuczciwe.

Chwy erystyczny osoby A: *argumentum ad personam*

Cytat:

Wyjaśnienie:

Chwy erystyczny osoby B: *argumentum ad verecundiam*

Cytat:

Wyjaśnienie:

Zasady oceniania

2 pkt – poprawne podanie cytatów i wyjaśnienie dwóch chwy erystycznych.

1 pkt – poprawne podanie cytatu i wyjaśnienie jednego chwy erystycznego.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Przykładowe rozwiązanie

Chwy erystyczny osoby A: *argumentum ad personam*

Cytat: „masz w rodzinie aktorów, więc bronisz ich i swoich interesów.”

Wyjaśnienie: chwy ten jest nieuczciwy, ponieważ nie podaje merytorycznych racji przeciw tezie dyskutanta, lecz odnosi się do jego osoby (*ad personam*): powiązań rodzinnych oraz domniemanych nieczystych intencji. Tematem dialogu jest to, czy kopiowanie filmów jest moralnie dopuszczalne, a nie to, czy zakaz kopiowania opłaca się osobie A.

Chwy erystyczny osoby B: *argumentum ad verecundiam*

Cytat: „przeciw kopiowaniu filmów wypowiedzieli się członkowie Twojego ulubionego zespołu muzycznego i główni aktorzy z filmu, który chcesz teraz oglądać.”

Wyjaśnienie: chwy ten jest nieuczciwy, ponieważ nie podaje merytorycznych racji za bronioną tezą, lecz odwołuje się do nieśmiałości (*ad verecundiam*) dyskutanta wobec osób, które ją głoszą. Tematem dialogu jest to, czy kopiowanie filmów jest moralnie dopuszczalne, a nie to, które znane gwiazdy muzyki lub filmu ją głoszą.

Zadanie 35. (0–2)

Podaj jakiego argumentu mogą użyć zwolennicy tezy, że zakaz nielegalnego kopiowania filmów jest zakazem bezwzględnym, a jakiego argumentu mogą użyć zwolennicy tezy, że jest on tylko zakazem względnym? Omawiając te dwie argumentacje, wyjaśnij stanowisko uniwersalizmu (absolutyzmu) i stanowisko relatywizmu etycznego.

Argumentacja na rzecz tezy o bezwzględności zakazu:

.....

.....

.....

Argumentacja na rzecz tezy o względności zakazu:

.....

.....

.....

Zasady oceniania

2 pkt – poprawne sformułowanie obu argumentacji, wraz z wyjaśnieniem typowych dla nich stanowisk etycznych.

1 pkt – poprawne sformułowanie jednej argumentacji wraz z wyjaśnieniem typowego dla niej stanowiska etycznego ALBO za poprawne sformułowanie obu argumentacji, bez wyjaśnienia stanowisk etycznych.

0 pkt – odpowiedź niepoprawna lub niepełna albo brak odpowiedzi.

Przykładowe rozwiązanie

Argumentacja na rzecz tezy o bezwzględności zakazu:

Absolutyzm etyczny głosi, że normy moralne są bezwzględne, czyli obowiązują niezależnie od czasu, miejsca i innych okoliczności podpadających pod nie sytuacji. Skoro kradzież jest zawsze, wszędzie i wobec (lub dla) każdej osoby zła, to nielegalne kopiowanie filmów – które jest formą kradzieży – też jest złe zawsze, wszędzie i wobec (lub dla) każdej osoby.

Argumentacja na rzecz tezy o względności zakazu (przykładowa odpowiedź):

Relatywizm etyczny głosi, że normy moralne są względne, czyli obowiązują lub nie w zależności od czasu, miejsca i innych okoliczności podpadających pod nie sytuacji. Nielegalne kopiowanie filmów jest złe, ale na przykład tylko wtedy, gdy kopiuje osoba bogata, którą stać na zakup filmu. Norma zakazu kopiowania nie dotyczy jednak na przykład ludzi biednych, którzy zamieszkują kraje trzeciego świata.

FILOZOFIA

Poziom rozszerzony

FILOZOFIA

Poziom rozszerzony

FILOZOFIA

Poziom rozszerzony

